

Fundusze Europejskie
dla Podkarpacia

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

*Załącznik nr 7 do uchwały nr 151/2023
Walnego Zebrania Członków
Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania
„Ziemia Brzozowska”
z dnia 30.08.2023 r.*

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU NA LATA 2023-2029

dla Stowarzyszenia

Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska”

obejmującego obszar 6 gmin:

Brzozów, Domaradz, Dydnia, Haczów, Jasienica Rosielna, Nozdrzec

**Gmina
Brzozów**

**Gmina
Domaradz**

**Gmina
Dydnia**

**Gmina
Haczów**

**Gmina
Jasienica
Rosielna**

**Gmina
Nozdrzec**

Brzozów, sierpień 2023 r.

SPIS TREŚCI

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego	5
1.1 Nazwa LGD i forma prawna	5
1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa	5
1.3 Opis struktury LGD oraz charakterystyka członków	8
1.4 Opis składu organu decyzyjnego.....	9
1.5 Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	10
1.6 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD	11
Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR.....	13
2.1 Zwięzły opis obszaru i ludności	13
2.2 Mapa obszaru objętego LSR	14
2.3 Spójność obszaru w tym zaprezentowanie wyróżniających go cech i czynników	15
Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR	17
3.1 Przebieg procesu tworzenia LSR	17
3.2 Metody angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR	18
3.3 Dane z konsultacji i wyniki analizy wniosków wykorzystane do opracowania LSR	21
3.4 Partycypacyjny charakter wdrażania LSR	27
Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR	29
4.1 Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR i ich uzasadnienie.....	29
4.1.1 Potrzeby rozwojowe i potencjał w obszarze społecznym.....	29
4.1.2 Potrzeby rozwojowe i potencjał w obszarze infrastruktury	34
4.1.3 Potrzeby rozwojowe i potencjał w sektorze gospodarczym, w tym rynek pracy	41
4.2 Grupy docelowe w realizacji LSR oraz ich problemy	46
4.3 Możliwości wsparcia lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw z uwzględnieniem pozostałych instrumentów terytorialnych	50
Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia	52
5.1 Zgodność i komplementarność z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami	52
5.2 Sposób integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć.....	62
Rozdział VI Cele i wskaźniki.....	65
6.1 Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć oraz ich uzasadnienie.....	65
6.2 Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania.....	67
6.3 Przedsięwzięcia oraz sposoby ich realizacji.....	68
6.4 Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności.....	71
Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru	74
7.1 Charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD oraz przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych	74
7.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru.....	75
7.3 Innowacyjność oraz operacje realizowane w partnerstwie w kryteriach wyboru	76
7.4 Realizacja projektów grantowych, operacji własnych, operacji realizowanych w partnerstwie.....	77
Rozdział VIII Plan działania	78
Rozdział IX Plan finansowy LSR	79
Rozdział X Monitoring i ewaluacja	80
Rozdział XI Wykaz wykorzystywanej literatury	83
Rozdział XII Załączniki do LSR.....	84
12.1 Załącznik nr 1. Cele i przedsięwzięcia	84
12.2 Załącznik nr 2. Plan działania	86
12.3 Załącznik nr 3. Budżet LSR	89
12.4 Załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR	90

Rozdział I Charakterystyka partnerstwa lokalnego

1.1 Nazwa LGD i forma prawna

Nazwa LGD: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska”;

Siedziba: Brzozów;

Forma organizacyjno-prawna: stowarzyszenie specjalne posiadające osobowość prawną, od dnia 12.04.2006 r. wpisane do KRS przez Sąd Rejonowy w Rzeszowie, XII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego;

Nr KRS: 0000255064;

REGON: 180126218;

NIP: 6861610890;

Numer w ewidencji ARiMR: 062972894;

Organ sprawujący nadzór: Marszałek Województwa Podkarpackiego.

1.2 Opis procesu tworzenia partnerstwa

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” (LGD) powstało w marcu 2006 r., po wdrożeniu projektu „Odkrywamy Ziemię Brzozowską”, zrealizowanego w ramach Schematu I Pilotażowego Programu Leader+. W wyniku realizacji tego projektu opracowana została Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich, obejmująca obszar gmin: Brzozów, Domaradz, Dydnia, Haczów, Jasienica Rosielna, Nozdrzec oraz powołano do życia Lokalną Grupę Działania, w skład której weszli przedstawiciele gmin, powiatu brzozowskiego oraz lokalni liderzy.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” zostało utworzone poprzez podjęcie przez Członków Założycieli stosownej uchwały w dniu 15.03.2006 r. i zarejestrowane w kwietniu 2006 r.

Następnym krokiem była realizacja projektu „Ta Brzozowska Ziemia – drugiej takiej nie masz”, dofinansowanego w ramach Schematu II Pilotażowego Programu Leader+. W ramach tego projektu Stowarzyszenie LGD „Ziemia Brzozowska” zorganizowało na terenie powiatu brzozowskiego cykl szkoleń, warsztatów, przedsięwzięć informacyjnych i imprez kulturalnych. Ich celem było zwiększenie aktywności społeczności lokalnej w zakresie czynnego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym regionu. Podczas realizowanego od kwietnia do października 2007 r. projektu wzrosło zainteresowanie przystąpieniem do jego struktur wśród społeczności lokalnej. Przełożyło się to na napływ deklaracji członkowskich do Stowarzyszenia i pozyskanie nowych członków.

Zasadnicze zmiany w strukturach Lokalnych Grup Działania przyniósł rok 2008. Wówczas pojawiła się możliwość wstąpienia jednostek samorządów terytorialnych jako członków zwyczajnych LGD. Gminy i powiat brzozowski skorzystały z tej możliwości i od dnia 2 lipca 2008 r. są członkami zwyczajnymi Stowarzyszenia. Od tego momentu Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” stanowiła więc partnerstwo trójsektorowe, składające się z przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego, w tym mieszkańców.

Od 2009 r. Stowarzyszenie realizowało swoje działania w ramach Osi 4. LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013). Horyzont czasowy LSR obejmował okres od 2009 do 2015 r. W tym czasie wnioskodawcy składali do LGD „Ziemia Brzozowska” wnioski na realizację różnego typu przedsięwzięć w ramach działania „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”. Działania te skierowane były do samorządów, organizacji pozarządowych, rolników, osób prawnych oraz osób fizycznych. Przez cały okres wdrażania LSR Lokalna Grupa Działania – w porozumieniu z Urzędem Marszałkowskim Województwa Podkarpackiego oraz zgodnie z harmonogramem określonym w Strategii – ogłaszała nabory wniosków na poszczególne działania zaplanowane w LSR, czyli: Odnowa i rozwój wsi, Małe projekty, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej.

W tym okresie LGD wybrało do dofinansowania 121 wniosków o przyznanie pomocy na łączną kwotę 1 190 1281,11 zł. Pomoc została wypłacona 78 Beneficjentom na łączną kwotę 6 762 142,53 zł, co przy budżecie LSR na działanie 4.1/413, wynoszącym 7 639 064,00 zł, stanowiło 89 % jego wykorzystania. Największym zainteresowaniem cieszyły się operacje w ramach *Małych projektów (41 zrealizowanych projektów)* oraz *Odnowienia i rozwoju wsi (25 zrealizowanych projektów)*. Operacje te wpłynęły na poprawę jakości życia mieszkańców poprzez budowę i poprawę infrastruktury publicznej (73% wszystkich zrealizowanych projektów), rozwój sportu i rekreacji (15,4% wszystkich zrealizowanych projektów), oraz edukacji, kultury i dziedzictwo regionu (11,6% wszystkich zrealizowanych projektów).

Doświadczenie LGD w tej perspektywie zostały pozytywnie ocenione przez mieszkańców, beneficjentów oraz członków pod kątem trafności, użyteczności i skuteczności. Dlatego bazując na pozytywnych doświadczeniach i aktualnej sytuacji obszaru LGD, realizację Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność w kolejnym okresie programowania w ramach PROW na lata 2014 – 2020, oparto na następujących celach:

1. Cel ogólny: 1 Poprawa jakości życia mieszkańców obszaru LGD, w tym cele szczegółowe:
 - 1.1 Poprawa atrakcyjności, funkcjonalności i estetyki przestrzeni publicznej.
 - 1.2 Poprawa dostępności komunikacyjnej obszaru.
2. Cel ogólny 2. Wzmocnienie kapitału społecznego Ziemi Brzozowskiej i aktywizacja społeczności lokalnej, w tym cele szczegółowe:
 - 2.1 Poprawa aktywności społecznej na rzecz zachowania dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego obszaru
 - 2.2 Wypromowane walory obszaru LGD i atrakcyjna oferta spędzania czasu wolnego
 - 2.3 Wzrost aktywnego udziału społeczności lokalnej w procesie realizacji LSR
3. Cel ogólny: 3 Wzrost gospodarczy obszaru LGD, w tym cele szczegółowe:
 - 3.1 Wzrost konkurencyjności i innowacyjności sektora mikro, MSP
 - 3.1 Wzrost przedsiębiorczości i kompetencji zawodowych mieszkańców.

LSR z perspektywą na lata 2016-2022 została uchwalona przez Walne Zebranie Członków dnia 28.12.2015 r., a umowę na jej realizację zawarto z Zarządem Województwa Podkarpackiego w dniu 23.05.2016 r. z pierwotnym budżetem 9 509 500,00 zł (2 377 375,00 euro). W wyniku otrzymania przez LGD w 2021 r. dodatkowych środków ostatecznie budżet LSR wyniósł 3 068 095,00 euro (w tym 2 381 000,00 euro na wdrażanie operacji w ramach LSR).

W okresie realizacji LSR 2016-2022 LGD zrealizowała do marca 2023 r.:

- ✓ 4 nabory wniosków o udzielenie wsparcia finansowego dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą, w ramach których wpłynęło 49 wniosków, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 39 wniosków, a 28 beneficjentów otrzymało wsparcie,
- ✓ 2 nabory wniosków o udzielenie wsparcia finansowego dla podmiotów rozwijających działalność gospodarczą, w ramach których wpłynęło 40 wniosków, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 15 wniosków, a 12 beneficjentów otrzymało wsparcie,
- ✓ 3 nabory wniosków o udzielenie wsparcia na budowę i przebudowę ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury związanej z turystyką, rekreacją lub kulturą, w ramach których wpłynęło 20 wniosków, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 20 wniosków, a 14 beneficjentów otrzymało wsparcie,
- ✓ 4 nabory wniosków o udzielenie wsparcia na budowę i przebudowę infrastruktury drogowej, w ramach których wpłynęło 13 wniosków, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 13 wniosków, a 10 beneficjentów otrzymało wsparcie,
- ✓ 3 nabory na granty, w ramach których wpłynęły łącznie 23 wnioski, z których do dofinansowania w ramach posiadanego limitu środków wybrano 22 wnioski i 22 grantobiorców otrzymało wsparcie,
- ✓ 3 projekty grantowe, pn. *ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO OBSZARU LGD „ZIEMIA BRZOWSKA” POPRZECZ WSPARCIE PODMIOTÓW DZIAŁAJĄCYCH W SFERZE KULTURY* (w ramach którego wspartych zostało 7 podmiotów działających na rzecz szerzenia lokalnej kultury i dziedzictwa

lokalnego), *PROMOWANIE WALORÓW OBSZARU LGD „ZIEMIA BRZozowska” POPRZEC WYDANIE PUBLIKACJI I MATERIAŁÓW PROMOCYJNYCH* (w ramach którego wydano 4 publikacje oraz 1 film promocyjny), *ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI OFERTY SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO NA OBSZARZE LGD „ZIEMIA BRZozowska” POPRZEC ORGANIZACJĘ WYDARZEŃ AKTYWIZUJĄCYCH SPOŁECZNOŚĆ LOKALNĄ* (w ramach którego zorganizowano 10 wydarzeń aktywizujących społeczność lokalną, w których łącznie udział wzięło 3440 uczestników).

Łącznie LGD ogłosiła 15 naborów, w ramach których wpłynęło 145 wniosków o dofinansowanie. Na dzień 30 kwietnia 2023 r. zrealizowano 86 projektów, dla których łączna kwota dofinansowania wyniosła 2 052 579,20 €.

Zrealizowano następujące wskaźniki:

- ✓ powstało 28 nowych przedsiębiorstw,
- ✓ zrealizowano 12 operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa,
- ✓ utworzono 48 miejsc pracy,
- ✓ utworzono lub przebudowano 14 obiektów infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej,
- ✓ przebudowano 5,28 km dróg,
- ✓ doposażono 7 podmiotów działających na rzecz szerzenia lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego,
- ✓ przeprowadzono 10 wydarzeń/imprez dla lokalnej społeczności,
- ✓ wydano 4 publikacje w łącznym nakładzie 4000 sztuk oraz jeden film promocyjny,
- ✓ prowadzono działania animacyjne, informacyjno-komunikacyjne, szkoleniowe oraz doradcze na rzecz lokalnej społeczności oraz beneficjentów LSR.

Ponadto LGD „Ziemia Brzozowska” realizuje w partnerstwie regionalny projekt współpracy (poddziałanie 19.3), o wartości 801 456, 00 zł. W ramach projektu współpracę podjęły 2 LGD celem rozwoju turystyki aktywnej i kulturowej w oparciu o lokalne zasoby przyrodniczo-kulturowe na obszarze partnerskich LGD poprzez wyznaczenie, oznakowanie i certyfikację tras do Nordic Walking, powstanie nowych miejsc do aktywnego wypoczynku, a także promocję obszaru partnerskich LGD poprzez organizację imprez promocyjnych, wydanie mapnika i stworzenie interaktywnej mapy tras. W ramach projektu na obszarze LGD „Ziemia Brzozowska” powstanie 8 nowych miejsc rekreacji oraz zostaną wytyczone i oznakowane 3 nowe trasy Nordic Walking. Ponadto zorganizowanych zostanie 6 imprez promocyjnych.

Podjęte przez LGD działania i zrealizowane projekty wpłynęły na poprawę jakości życia lokalnej społeczności poprzez ich oddziaływanie na aspekty społeczno-gospodarcze i kulturowe obszaru oraz są pozytywnie oceniane przez mieszkańców obszaru LGD. Dlatego zebrane dotychczas przez LGD, jak i poszczególnych członków doświadczenia w zakresie realizacji operacji oraz zbudowany dotychczas potencjał zostanie wykorzystany w celu realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2023 – 2029 (LSR) i pozwoli na jeszcze sprawniejsze i efektywniejsze wykorzystywanie środków Unii Europejskiej.

1.3 Opis struktury LGD oraz charakterystyka członków

Zgodnie z założeniami podejścia RLKS, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” jest partnerstwem, w skład którego wchodzi przedstawiciele lokalnych interesów społeczno-gospodarczych reprezentujących interesy każdego z następujących sektorów: społecznego, publicznego oraz gospodarczego.

Stowarzyszenie LGD liczy 75 członków (stan na 31.12.2022 r.). Członkowie będący osobami prawnymi reprezentowani są w LGD przez osobę upoważnioną wskazaną w dokumentacji członkowskiej. Według deklaracji członkowskich sektor publiczny reprezentuje 7 podmiotów: 6 gmin oraz Powiat Brzozowski. Sektor gospodarczy liczy 8 członków, są to osoby prowadzące działalność gospodarczą, przedsiębiorstwa. Sektor społeczny tworzony jest przez mieszkańców obszaru LGD oraz organizacje pozarządowe, w tym Koła Gospodyń Wiejskich - łącznie 60 członków.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” ma za zadanie wspierać i działać w specyficznych obszarach, które dają szansę na wykorzystanie zasobów i rozwój terenu. Członkostwo LGD "Ziemia Brzozowska" dzieli się na zwyczajne i wspierające. Skład LGD jest reprezentatywny w stosunku do lokalnej społeczności i uwzględnia przedstawicieli wszystkich trzech sektorów oraz grup szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, bez dominacji jakiegokolwiek grupy interesu.

Głównym obszarem sektora publicznego jest działalność w zakresie świadczenia usług publicznych, rozwoju infrastruktury lokalnej, kultury, promocji, sportu oraz ochrony zdrowia. Obszarem sektora gospodarczego jest głównie działalność usługowa. Obszarem działania sektora społecznego jest aktywizacja społeczności lokalnej, w zakresie promocji i upowszechniania produktów lokalnych, dziedzictwa kulturowego, historii, oświaty, sportu. Mieszkańcy pełnią różne funkcje społeczne i publiczne. Opisane partnerstwo członków LGD odzwierciedla jego trójsektorowość w różnorodnych dziedzinach działalności, z których wywodzą się lokalni liderzy. Członkowie LGD mają rozeznanie w lokalnym środowisku, w szczególności w zakresie specyfiki lokalnego zatrudnienia oraz świadczonych usług, edukacji, osób dotkniętych bezrobociem, ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Uwzględniając charakterystykę i specyfikę obszaru LGD szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR są: *organizacje pozarządowe*, w tym OSP, KGW angażujące się w realizację działań aktywizujących na rzecz lokalnej społeczności oraz kultywowanie lokalnych tradycji; *osoby prowadzące działalność gospodarczą* w zdecydowanej mierze odpowiadające za poziom rozwoju gospodarczego obszaru; oraz *władze lokalne* (gminy, powiat, wójtowie, burmistrz, sołtysi, radni gmin i powiatu, dyrektorzy szkół, kierownicy GOPS/MOPS) wspierający i odpowiadający za politykę rozwoju obszaru LGD. Były to grupy szczególnie zaangażowane w partycypacyjny proces tworzenia LSR.

Tabela 1. Struktura i liczba członków LGD

Przynależność terytorialna (wg gmin)							Procentowy udział reprezentowanych grup interesów poszczególnych sektorów				
Brzozów	Domaradz	Dydnia	Haczów	Jasienica	Rosielna	Nozdrzec	Razem liczba członków	publiczny	Gospodarczy	społeczny	Razem liczba członków
27	7	7	11	7	16	75		7	8	60	75

Źródło: Opracowanie własne, stan na 31.12.2022 r.

Proces przyjmowania nowych członków w LGD jest *otwarty i ciągły* co gwarantuje Statut Stowarzyszenia i potwierdza inkluzywny charakter LGD. Dzięki temu LGD jest dynamicznym podmiotem, który dostosowuje się do specyfiki lokalnej, odpowiadając jednocześnie na aktualne potrzeby i problemy mieszkańców.

Strukturę Stowarzyszenia LGD „Ziemia Brzozowska” tworzą również jego organy. W ramach LGD funkcjonują organy takie jak: Walne Zebranie Członków, Rada LGD, Zarząd, Komisja Rewizyjna. Forma, specyfika i zasady organizacyjne określają Statut LGD oraz konkretne regulaminy dotyczące danego organu LGD. Dokumenty regulujące działania poszczególnych organów opisano w rozdziale I.1.6

Podział funkcji pomiędzy Walne Zebranie Członków, Zarząd (organ zarządzający i wykonawczy), Komisję Rewizyjną (organ kontrolny) oraz Radę (organ decyzyjny) ma na celu właściwą koordynację i sprawne działanie Stowarzyszenia, a także zapewnienie przejrzystości i jawności podejmowanych decyzji. *Statut Stowarzyszenia gwarantuje kadencyjność organów: Rady, Zarządu i Komisji Rewizyjnej (kadencja każdego z organów trwa cztery lata), co świadczy o inkluzywnym charakterze LGD.*

Jednostką administracyjną Stowarzyszenia jest Biuro LGD zlokalizowane w Brzozowie. Biuro wyposażone jest w sposób zapewniający możliwość przyjmowania i obsługi Wnioskodawców oraz możliwość archiwizowania dokumentów i organizacji spotkań. Miejscem spotkań, szkoleń, posiedzeń Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej jest Biuro LGD, natomiast Walne Zebrania Członków, czy też inne spotkania zakładające większą liczbę uczestników, organizowane są w salach konferencyjnych na obszarze miasta Brzozowa oraz w poszczególnych Urzędach Gmin.

Aktualnie w LGD „Ziemia Brzozowska” zatrudnionych jest 3 pracowników na umowę o pracę na czas nieokreślony (w wymiarze 1 etatu). Kierownik Biura LGD zatrudniony jest w LGD od 2008 r., czyli w okresie wdrażania LSR w ramach PROW 2007-2013 i PROW 2014-2020. Pozostali pracownicy biura są zatrudnieni w LGD od 2015 r. oraz od 2021 r., posiadają więc wiedzę i doświadczenie zdobyte podczas pracy w okresie wdrażania LSR w ramach PROW 2014-2020. Wszyscy pracownicy biura posiadają wiedzę zdobytą na specjalistycznych szkoleniach oraz doświadczenie związane z wdrażaniem i aktualizacją dokumentów strategicznych o zasięgu lokalnym, jak również doświadczenie w zakresie udzielania doradztwa wnioskodawcom.

Relacje między członkami LGD zarówno na etapie opracowania jak i wdrażania LSR są oparte na partnerstwie i komunikacji. Przejawiają się one w zasadach funkcjonowania LGD, otwartości na inicjatywy członków LGD i całej lokalnej społeczności oraz w zasadach wzajemnej komunikacji. Zasady funkcjonowania LGD określone w statucie zapewniają, iż to członkowie decydują kolegalnie poprzez kompetencje walnego zebrania członków o wdrażaniu LSR, dokonując potrzebnych zmian i uchwalając LSR, w tym określając kryteria wyboru, co powoduje ograniczenie zakresu czynności, co do których zarząd podejmuje decyzje bez konsultacji/uzgodnienia z pozostałymi członkami LGD. Otwartość na inicjatywy członków LGD zapewniona jest poprzez statutową gwarancję rozpatrzenia wniosków składanych zarówno przez organy (Zarząd, Radę, Komisję Rewizyjną) oraz przez samych członków. Stosowana jest również zasada, iż walne zebranie członków jest zwoływane także na wniosek dość wąskiej grupy członków LGD, tj. 1/3 liczby członków.

Zrealizowane na etapie opracowania LSR oraz zaplanowane w ramach wdrażania LSR różnorodne formy komunikacji (opisane w rozdziale III) są przyjazne dla odbiorców poprzez formułowanie zachęt do zgłaszania nowych pomysłów. Stanowi to również motywację do bezpośredniego kontaktu i przekazywania informacji LGD.

1.4 Opis składu organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” jest Rada. W skład Rady wchodzi Przewodniczący, Zastępca Przewodniczącego oraz od 7 do 13 członków. Rada wybierana jest i odwoływana przez Walne Zebranie Członków spośród członków LGD, a w jej skład wchodzi przedstawiciele lokalnych grup interesów społeczno-gospodarczych, reprezentujących interesy sektorów: publicznego, społecznego i gospodarczego, w których żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji (zgodnie z art. 31 ust.2 lit b rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.). Do kompetencji Rady należy przede wszystkim: dokonywanie oceny projektów i wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, a także ustalanie przyznanej kwoty wsparcia (zadania, o których mowa w art. 4 ust. 3 pkt 4 ustawy o RLKS). Szczegółowe uregulowania dotyczące organizacji

wewnętrznej i trybu pracy Rady określa Regulamin Rady Stowarzyszenia LGD „Ziemia Brzozowska”. Zapewnia on również, że członek Rady nie może być jednocześnie członkiem Zarządu lub Komisji Rewizyjnej ani pracownikiem LGD.

Rada LGD wybrana została dnia 19.12.2019 r. uchwałą nr 119/2019 Walnego Zebrania Członków. W związku ze złożeniem pisemnej rezygnacji z funkcji członka Rady LGD przez jednego z członków Rady jego członkostwo w Radzie (zgodnie z zapisami Statutu) wygasło przed upływem kadencji tego organu. W związku z tym (zgodnie z zapisami Statutu) przeprowadzone zostały wybory uzupełniające w celu uzupełnienia składu Rady. W dniu 05.10.2021 r. odbyło się Walne Zebranie Członków, w trakcie którego dokonano wyboru nowego członka Rady. Sześciu członków Rady reprezentuje grupę interesu sektora publicznego, trzech reprezentuje grupę interesu sektora gospodarczego oraz sześciu grupę interesu sektora społecznego. Skład Rady jest również reprezentatywny względem obszaru LGD. Przynależność do poszczególnych sektorowych grup interesów określono na podstawie złożonych deklaracji i oświadczeń członków Rady.

Skład Rady i jego reprezentatywność względem sektorowych grup interesu został wykazany w załączniku do wniosku o wybór LSR.

1.5 Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Dokumentem regulującym funkcjonowanie organu decyzyjnego jest Regulaminu Rady, którego celem jest zapewnienie przejrzystości, demokratyczności, jawności i bezstronności w procesie podejmowania decyzji. Dla prawidłowego funkcjonowania organu opisane w nim zostały następujące zasady: sposób powoływania i odwoływania członków, zasady zwoływania posiedzeń oraz uczestniczenia w nich, terminy, kompetencje oraz zakresy odpowiedzialności. Przejrzystość podejmowania decyzji została zagwarantowana przez jasny i czytelny podział kompetencji i obowiązków pomiędzy Radą, Zarządem oraz Biurem Stowarzyszenia. Członek LGD może wchodzić w skład wyłącznie jednego z organów LGD (dotyczy Zarządu, Rady LGD i Komisji Rewizyjnej) i nie może być pracownikiem Biura LGD.

Decyzje Rady, w szczególności decyzje w sprawach związanych z oceną i wyborem operacji, podejmowane są w formie uchwały zwykłą większością głosów (każdy członek Rady dysponuje jednym głosem). Tryb głosowania określają procedury wyboru – decyzje podejmowane są poprzez wypełnienie karty oceny operacji.

Zasady funkcjonowania Rady określone w Statucie i Regulaminie pozwalają unikać konfliktu interesów oraz gwarantują, że na poziomie podejmowania decyzji żadna pojedyncza grupa interesu nie kontroluje procesu podejmowania decyzji. Stowarzyszenie prowadzi rejestr interesów, bazujący na oświadczeniach przedstawicieli organu decyzyjnego, a członkowie Rady są zobowiązani zachować bezstronność w wyborze operacji, co zostało uregulowane w Regulaminie Rady.

W celu zapewnienia prawidłowości wyborów dokonanych przez członków Rady, Statut oraz Regulamin Rady przewidują m. in. możliwość odwołania członka Rady z funkcji w wypadku, gdy brał udział w ocenie operacji, pomimo zaistnienia okoliczności świadczących o braku jego bezstronności.

1.6 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Funkcjonowanie Stowarzyszenia LGD „Ziemia Brzozowska” regulowane jest dokumentami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi.

Najistotniejszymi dokumentami wewnętrznymi są:

Dokument	Opis głównych kwestii, których dotyczą
Statut	Określa zakres uregulowań zgodnie z ustawą prawo o stowarzyszeniach oraz ustawą o rozwoju lokalnym m. in. cele i zasady działania Stowarzyszenia, sprawy dotyczące członkostwa, określa władze Stowarzyszenia i opisuje kompetencje Walnego Zebrania Członków oraz pozostałych organów LGD, w tym między innymi w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji, zatwierdzania procedur i kryteriów wyboru operacji. Uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków.
Regulamin Walnego Zebrania Członków	Określa szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie składu, wyboru i odwoływania organów LGD. Do wyłącznej właściwości Walnego Zebrania Członków należą sprawy wymienione w Statucie LGD, dotyczące jego kompetencji. Uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków.
Regulamin Rady LGD	Określa sposób wyboru operacji, które mają być realizowane w ramach opracowanej przez Stowarzyszenie LSR, określa organizację wewnętrzną i tryb pracy Rady, szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń Rady, reprezentatywność sektorową w składzie osobowym Rady, rozwiązania dotyczące wyłączenia z oceny operacji członków Rady. Uchwalany i zmieniany przez Walne Zebranie Członków.
Regulamin Biura LGD	Określa strukturę i opis stanowisk, sposób świadczenia bezpłatnego doradztwa, uprawnienia Kierownika Biura LGD, zasady udostępniania informacji uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych. Uchwalany i zmieniany przez Zarząd.
Opis stanowisk	Określa strukturę i opis stanowisk, uprawnienia Kierownika Biura LGD oraz precyzuje wymagania adekwatne do przewidzianych obowiązków, które muszą spełniać pracownicy Biura LGD. Uchwalany i zmieniany przez Zarząd.
Procedura naboru pracowników LGD	Określa zasady naboru i zatrudniania pracowników Biura LGD. Uchwalana i zmieniana przez Zarząd.
Uchwała Zarządu w sprawie ustalenia wielkości zatrudnienia i zasad wynagradzania pracowników Biura Lokalnej Grupy Działania	Określa zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników Biura LGD. Uchwalana i zmieniana przez Zarząd.

Polityka bezpieczeństwa i ochrony danych osobowych LGD „Ziemia Brzozowska”	Określa zasady udostępniania informacji, uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji oraz przetwarzania danych osobowych. Uchwalana i zmieniana przez Zarząd.
---	---

Do istotnych dokumentów zewnętrznych stanowiących podstawę wdrażania LSR należą, m.in.:

- 1) Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.
- 2) Ustawy z dnia 08 lutego 2023 r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027.
- 3) Ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027.
- 4) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej.

Rozdział II Charakterystyka obszaru i ludności objętej wdrażaniem LSR

2.1 Zwięzły opis obszaru i ludności

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” obejmuje swym działaniem teren **6-ciu** sąsiadujących ze sobą gmin powiatu brzozowskiego: Gminę Brzozów, Gminę Domaradz, Gminę Dydnia, Gminę Haczów, Gminę Jasienica Rosielna i Gminę Nozdrzec. Obszar LGD to 5 gminy wiejskich oraz jedna miejsko – wiejska, na którym znajduje się łącznie 43 sołectwa. Powierzchnia obejmuje ponad 53 tys. ha, a liczba ludności wynosi 64 304 osób, w tym 32 544 kobiet (50,61%). Na obszarze wiejskim (tj. wsiach) zamieszkuje ponad 88,5% ludności (tj. 56 925 osób, w tym 28 694 kobiet). Jest to obszar spójny przestrzennie, gdzie granica obszaru LGD „Ziemia Brzozowska” przebiega po granicach administracyjnych gmin.

Tabela 2. Charakterystyka gmin tworzących Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "Ziemia Brzozowska"

Nazwy gmin	Gmina Brzozów - gmina miejsko-wiejska	Gmina Domaradz - gmina wiejska	Gmina Dydnia - gmina wiejska	Gmina Haczów - gmina wiejska	Gmina Jasienica Rosielna - gmina wiejska	Gmina Nozdrzec - gmina wiejska	Razem
Dane							
Powierzchnia w km ²	103	56	130	72	57	121	539
Liczba mieszkańców, w tym kobiet (K)	26 271 (K: 13 436)	5 877 (K: 2 921)	7 702 (K: 3 843)	9 087 (K: 4 561)	7 658 (K: 3902)	7 709 (K: 3881)	64 304 (K: 32 544)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS Bank Danych Lokalnych (BDL), stan na 31.12.2020 r.

Obszar działania LGD "Ziemia Brzozowska" jest obszarem spójnym przestrzennie w kontekście geograficznym (6 gmin tworzących powiat brzozowski). W granicach obszaru objętego LSR występuje 1 miasto – Brzozów, o liczbie mieszkańców nie przekraczającej 20 tys. (7 379 osób), więc fakt włączenia miasta do obszaru objętego przedmiotową LSR, nie rzutuje na spójność tego obszaru.

Ważnym wskaźnikiem demograficznym charakteryzującym badany obszar jest gęstość zaludnienia, wyrażona w liczbie osób przypadających na 1 km². Na koniec 2021 r. średnia wartość wskaźnika gęstości zaludnienia dla obszaru LGD wynosi 123,2 osoby na km², co stanowi wartość wyższą niż w województwie podkarpackim (wynosi ona 116,9 osób na km²) oraz wyższą w stosunku do całego kraju, która wynosi 121,2 osoby na km².

Wg najaktualniejszych danych na dzień 31 grudnia 2021 r. obszar objęty działaniem LGD „Ziemia Brzozowska” zamieszkuje 63 918 osób, w tym 50,63% kobiet. Na wsiach mieszka 56 629 osób, tj. 88,6% ogółu mieszkańców LGD.

Na przełomie ostatnich lat tendencja w strukturze ludności na obszarze LGD kształtuje się niekorzystnie. Sukcesywnie wzrasta udział osób w wieku poprodukcyjnym, w 2014 r. było to 17,2% mieszkańców, w 2016 r. – 18,1%, a w 2021 r. już 20,6%. Osoby w wieku produkcyjnym stanowią 59,8% mieszkańców obszaru LGD w 2021 r., a w 2016 r. ich udział wynosił 62,2%. Dodatkowo malejący przyrost naturalny na 1000 ludności, który w 2021 r. wyniósł średnio dla obszaru LGD (-)216, w porównaniu do 2016 r. było to (+)61, świadczy o postępującym procesie starzenia się społeczeństwa.

Struktura demograficzna obszaru LGD jest nieco korzystniejsza niż dla całego województwa podkarpackiego. W 2014 roku osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły na obszarze LGD 20,3% mieszkańców, w 2016 r. – 19,7%, natomiast w 2021 r. odsetek ten wynosił 19,6%. W woj. podkarpackim udział ludność w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności w 2021 roku kształtował się na poziomie 18,8%, w wieku produkcyjnym – 59,9%, a w wieku poprodukcyjnym – 21,3%. Dodatkowo współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi na obszarze LGD wynosi 26 i jest zbliżony do wojewódzkiego, który wynosi 26,9.

Obecnie osoby młode do 24 roku życia stanowią 27,9% mieszkańców obszaru LGD, z kolei osoby po 50 roku życia to ponad 36% mieszkańców. Kobiety dominują w przedziale wiekowym 60+ gdzie stanowią blisko 57% osób, w pozostałych przedziałach wiekowych udział kobiet mieści się w granicach od 48% do 49%.

Tabela 3. Ludność obszaru LGD „Ziemia Brzozowska” wg podziału na wiek

Dane	Wiek (liczba osób)						
	0-17 lat	18-24 lat	25-44 lat	45-49 lat	50-59 lat	60 lat i więcej	Razem
Liczba osób (w tym kobiet)	12 530 (K: 6 088)	5 316 (K: 2 578)	18 204 (K: 8 844)	4 611 (K: 2 289)	8 014 (K: 3 945)	15 243 (K: 8 620)	63 918 (K: 32 364)
% udział w ludności ogółem	19,6%	8,3%	28,5%	7,2%	12,5%	23,9	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Bank Danych Lokalnych, stan na 31.12.2021 r.

Zgodnie z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030, pięć z sześciu gmin obszaru LGD „Ziemia Brzozowska” – Domaradz, Dydnia, Haczów, Jasienica Rosielna i Nozdrzec znajdują się na liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Ziemia Brzozowska” na lata 2023-2029 jest dokumentem wielofundusowym. Planowane do realizacji działania będą współfinansowane w ramach EFSI (Europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne) z: Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 oraz Europejskiego Funduszu Społecznego+ w ramach Programu Regionalnego: Fundusze Europejskie dla Podkarpacia na lata 2021-2027. Realizacja operacji w ramach każdego z funduszu będzie możliwa na całym obszarze objętym LSR.

Dzięki zastosowaniu EFSI możliwe będzie rozwiązywanie konkretnych problemów z jakimi zmagają się obszary wiejskie LGD z pomocą EFRROW, przy jednoczesnym wspieraniu i inwestowaniu w kapitał ludzki z wykorzystaniem EFS+.

2.2 Mapa obszaru objętego LSR

Źródło: Opracowanie własne

Obszar objęty Lokalną Strategią Rozwoju położony jest w południowej części Województwa Podkarpackiego i zajmuje łączną powierzchnię 539 km², co stanowi 3% ogólnej powierzchni województwa.

Obszar LGD „Ziemia Brzozowska” od północy graniczy z LGD Dolina Strugu, CK Podkarpacie i LGD Pogórze Przemysko-Dynowskie, od wschodu z LGD Ziemia Przemyska, od południa z LGD Kraina Nafty, LGD Dorzecze Wisłoka i LGD „Zielone Bieszczady”, a od zachodu z Czarnorzecko-Strzyżowską LGD. Położenie gmin realizujących LSR, w tym samym regionie fizyczno-geograficznym warunkuje występowanie podobnych cech środowiska naturalnego, takich jak: ukształtowanie terenu, szata roślinna, świat zwierzęcy, warunki klimatyczne i glebowe.

2.3 Spójność obszaru w tym zaprezentowanie wyróżniających go cech i czynników

Obszar Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska” jest spójny zarówno terytorialnie, jak i na płaszczyźnie społecznej, gospodarczej oraz środowiskowej. Na obszarze każdej z gmin LGD można zaobserwować podobne problemy społeczne, gospodarcze oraz podobne zasoby, które mogą zostać wykorzystane na rzecz poprawy sytuacji społeczności lokalnej. Współuczestnictwo mieszkańców w opracowaniu LSR oraz dokonana analiza zasobów i potencjałów obszaru, potwierdza jego spójność poprzez wyróżniające go cechy. Łączą go tradycje historyczne, wspólne dziedzictwo kulturowe, tożsame zasoby przyrodnicze i naturalne, występujące uwarunkowania demograficzne, społeczne, podobieństwo struktury ekonomicznej i tradycji gospodarczych.

Spójność społeczna objawia się poprzez wspólną historię i kulturę, która łączy mieszkańców. Cechą charakterystyczną obszaru LGD jest szereg tradycyjnych zwyczajów i obrzędów związanych ze świętami kościelnymi. Organizowane różnego rodzaju imprezy, festyny, dożynki integrują lokalną społeczność wokół tych wydarzeń, a posiadane dobra kultury powodują, iż obszar LGD jest spójny i zintegrowany.

Obszar LGD łączy wspólna przeszłość historyczna. Pierwsze siedziby ludzkie na ziemi brzozowskiej pojawiły się nad Sanem w młodszej epoce kamiennej (neolit, ok. 5000 – 1700 p.n.e.). Szybki wzrost liczby osad wiązał się z rozwojem kultury łużyckiej (od ok. 1200 p.n.e.) Duża osada tej kultury funkcjonowała m. in. w Haczowie, z tego okresu pochodzą skarby monet rzymskich, znalezione w Grabownicy Starzeńskiej i Siedliskach. Po okresie „pustki osadniczej” (V-VI w.), skupiska ludzkie pojawiły się dopiero wraz z osiedleniem się na tym terenie Słowian (VII-VIII w.). Obszar ziemi brzozowskiej zamieszkiwało słowiańskie plemię Lędzian, które w IX w. zależne było od Państwa Wielkomorawskiego a w X w. od Węgrów. W roku 981 obszar ten zajął książę kijowski Włodzimierz, włączając go na kilka wieków w obręb państwa ruskiego. Od XI w. ziemia brzozowska należała do ruskiego księstwa Halicko-Włodzimierskiego, którego ostatni władca, umierając w 1340 r., swoim dziedzicem uczynił króla Polski, Kazimierza Wielkiego. Kazimierz zajął większość księstwa, włączając do Korony Polskiej m. in. ziemię brzozowską, niemal równocześnie rozpoczęła się także intensywna kolonizacja nowych nabytków.

Akcja kolonizacyjna prowadzona była na tzw. prawie niemieckim, które przede wszystkim zakładało niemieckie (zachodnioeuropejskie) wzorce organizacji osad. Strukturę osadniczą uzupełniło osadnictwo na prawie wołoskim (poł. XV–poł. XVII), dostosowane do potrzeb gospodarki pasterskiej i umożliwiające zasiedlenie trudniej dostępnych partii terenu powiatu. Powstałe więc wówczas osady, zakładane przez prawosławnych pasterzy, uzupełniły strukturę osadniczą „ruskiej” części późniejszego powiatu (jak np. Wola Jasienicka). Zresztą zdecydowana większość wsi miała ludność mieszaną, polsko-ruską, uzupełnianą niekiedy przez kilka rodzin innych narodowości.

W XIV wieku na terenie ziemi brzozowskiej istniały osady przede wszystkim wzdłuż dolin rzecznych. Wzdłuż Sanu były to wsie ruskie i prawosławne (jak Ulucz czy Temeszów), w zachodniej części dzisiejszego powiatu brzozowskiego polskie i rzymskokatolickie (Humniska czy Wzdów). Podwójne – po części polskie i rzymskokatolickie, po części ruskie i prawosławne (później greckokatolickie) – oblicze kulturowe ziemi brzozowskiej widać dzisiaj wyraźnie na mapie zabytków sakralnych. Część wschodnia to obszar zdominowany przez cerkwie greckokatolickie, część zachodnia przez kościoły rzymskokatolickie. Nieco odmiennie wyglądała

struktura ludności samego Brzozowa, w którym z czasem nie małą rolę odgrywali Żydzi, nie brak też było obywateli narodowości niemieckiej. Żydzi pojawili się w Brzozowie stosunkowo późno, w XVIII w. Rodziny żydowskie osiedlały się też w wielu innych osadach ziemi brzozowskiej, zwłaszcza tych posiadających charakter miasteczek (Domaradz, Ulucz czy Jasienica Rosielna, w której Żydzi stanowili 30% mieszkańców). Społeczność żydowska została wymordowana w czasie II wojny światowej, ukraińska (ruska) objęta wysiedleniami lat 1946-1947. Współczesna kultura ludowa ziemi brzozowskiej ma więc jednorodny etnicznie charakter, stanowiąc przykład folkloru pogórzańskiego. Znana jest przede wszystkim z licznych kapel ludowych, jak i zespołów obrzędowych, a poznać ją można uczestnicząc w organizowanych tu wyjątkowo często, różnorodnych imprezach kulturalnych. Dziedzictwo duchowe tworzy się także obecnie. W powiecie brzozowskim funkcjonuje 32 parafie rzymskokatolickie¹.

Spójność środowiskowa obszaru LGD przejawia się występującymi różnego rodzaju formami ochrony przyrody: rezerwaty przyrody, obszary chronionego krajobrazu, pomniki przyrody. Jedną z istotnych cech, która spaja i wyróżnia LGD jest bogactwo przyrodnicze. Można tu wymienić Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu (WOCHK). Zajmuje obszar rozciągający się od Parku Krajobrazowego Doliny Sanu i Ciśniańsko-Wetlińskiego Parku Krajobrazowego, aż po krańce Bieszczadów i Park Krajobrazowy Gór Słonnych zamykający je od północy. Ten malowniczy obszar z dwoma perłami w koronie gór – Jeziorem Solińskim i Jeziorem Myczkowieckim – posiada unikalną budowę geomorfologiczną, naturalny charakter zbiorowisk roślinnych, bogatą florę i faunę oraz liczne obiekty kultury materialnej. Występują tu kompleksy leśne o wysokim stopniu naturalności.

Z kolei Czarnorzecki Obszar Chronionego Krajobrazu cechuje stosunkowo niewielka lesistość. Największy kompleks leśny porasta pasmo wzgórz ciągnące się pomiędzy Wolą Komborską i Turzym Polem, w obrębie którego położone są dwa rezerwaty chroniące naturalne stanowiska cisa – „Kretówki” i „Cisy w Malinówce”. Dominującym zbiorowiskiem jest żyzna buczyna karpacka występująca w kilku podzespołach, z szeregiem roślin objętych ochroną gatunkową. Doliny zajęte są pod zabudowę oraz łąki i pola uprawne. Obszar stanowi uzupełnienie Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego, obejmując ochroną południowo-wschodnią część pasma wznoszącego się na Dołami Jasielsko-Sanockimi.

Gospodarczo obszar LGD cechuje koncentracja ludności na obszarach wiejskich przy niewielkiej liczbie ośrodków miejskich. Podmioty gospodarcze działające na obszarze LGD w zdecydowanej większości zajmują się działalnością handlową, usługową oraz budowlaną. Dominują tu podmioty mikro i małe które działają pod różną klasyfikacją kodów PKD. Wszystkie gminy cechuje rozdrobnienie rolnictwa. Turystyka szczególnie aktywności krótkookresowej, weekendowej jest niedostateczna względem potencjału gmin. Spójność przejawia się również w zjawiskach zachodzących na rynku pracy oraz technicznych możliwościach prowadzenia działalności gospodarczej.

Mieszkańcy LGD mają poczucie tożsamości regionalnej, mocno identyfikując się z miejscem swojego zamieszkania. Poczucie odrębności istnieje tu poprzez kultywowaną tradycję. Obszar LGD dzięki swoim odrębnym cechom jest identyfikowalny geograficznie i daje poczucie łączności lokalnej. Mieszkańcy potrafią zidentyfikować problemy, które istnieją w ich społeczności, a które hamują rozwój. Mają również świadomość bogactwa otaczającej ich przyrody, która może stać się ich wielką szansą na rozwój osobisty i rozwój obszaru LGD. Cały obszar objęty działaniem LGD jest spójny terytorialnie pod względem geograficznym. Z uwagi na fakt, że gminy wchodzą w skład LGD sąsiadują ze sobą i położone są w jednym historycznie ukształtowanym obszarze, ich rozwój społeczny i gospodarczy przebiega w podobny sposób.

¹ Strategia Rozwoju Powiatu Brzozowskiego na lata 2015 – 2024 (Brzozów, kwiecień– lipiec 2015 roku)

Rozdział III Partycypacyjny charakter LSR

3.1 Przebieg procesu tworzenia LSR

LSR dla Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania "Ziemia Brzozowska" została przygotowana i opracowana z aktywnym udziałem społeczności lokalnej, który zapewniony został poprzez włączenie przedstawicieli różnych grup społecznych do głównych etapów prac.

Koordinacją prac nad LSR oraz działaniami organizacyjnymi zajmował się zespół koordynujący opracowanie LSR, w składzie pracownicy Biura LGD, przedstawiciele Zarządu, koordynatorzy gminni powołani w każdej z gmin objętych LSR, a także najbardziej aktywni członkowie LGD (członkowie Rady). Dodatkowo zapewnione zostało zewnętrzne wsparcie eksperckie.

Strategia została opracowana w sposób, który umożliwił jak najlepsze dostosowanie jej założeń do potrzeb społeczności lokalnej. Zapewnione to zostało między innymi poprzez przeprowadzenie konsultacji społecznych oraz badań ankietowych.

Konsultacje społeczne zostały przeprowadzone w każdej z gmin będącej członkiem LGD na jednolitych i równych zasadach. W konsultacjach społecznych udział wzięli przedstawiciele wszystkich sektorów, tj. sektora społecznego, gospodarczego oraz publicznego. W celu zapewnienia udziału lokalnej społeczności w procesie tworzenia Strategii LGD upubliczniło informacje o konsultacjach w sprawie tworzenia LSR na swojej stronie internetowej, stronach internetowych gmin będących członkami LGD oraz na tablicach ogłoszeń w gminach. Ponadto do podmiotów z obszaru LGD wysłano listy polecone z zaproszeniem do udziału w konsultacjach. Informacje te zostały także rozpowszechnione przy pomocy koordynatorów gminnych w każdej z gmin objętych LSR.

Konsultacje poświęcone były w szczególności analizie potrzeb rozwojowych i potencjału obszaru objętego LSR, a także celów strategii, w tym wymiernych celów końcowych dotyczących rezultatów oraz odnośnych planowanych działań, o których mowa w art. 32 ust. 1 lit. c i d rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.

Na przeprowadzonych spotkaniach konsultacyjnych omawiane były również zagadnienia dotyczące: innowacyjności, cyfryzacji, środowiska i klimatu, zmian demograficznych oraz partnerstwa w realizacji LSR. Umożliwiło to ukierunkowanie procesu tworzenia LSR na zagadnienia dotyczące głównych cech podejścia LEADER, w szczególności na zagadnienia określone w §3 ust. 2 pkt. 4 Rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 czerwca 2015r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie przygotowawcze” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

W trakcie konsultacji zostały zdefiniowane problemy i potrzeby lokalnej społeczności oraz propozycje ich rozwiązania. Konsultacje z udziałem lokalnej społeczności pozwoliły między innymi na przeprowadzenie analizy mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (SWOT), a także określenie celów LSR. W ramach konsultacji mieszkańcy mogli brać czynny udział w procesie tworzenia LSR m.in. poprzez dokonanie oceny czynników rozwojowych, które są lub mogą być istotne z punktu widzenia rozwoju LGD „Ziemia Brzozowska”.

Odbływały się również spotkania zespołu koordynującego opracowanie LSR. Z pomocą wsparcia eksperckiego zespół ten dokonał analizy danych (w tym potrzeb społeczności lokalnej) zebranych podczas konsultacji społecznych. Dane te posłużyły do wyciągnięcia wniosków, które umożliwiły ukierunkowanie działań opracowywanej LSR na realne oraz aktualne potrzeby społeczności lokalnej. Wnioski te miały bezpośredni wpływ na ostateczny kształt LSR (z uwzględnieniem zakresów możliwych do realizacji w ramach LSR, określone w programach).

Kolejną metodą angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR były badania ankietowe. Ankieta została skierowana do mieszkańców, organizacji samorządowych, instytucji publicznych i podmiotów

gospodarczych w każdej z 6 gmin obszaru działania LGD, ze szczególnym uwzględnieniem tych, którzy nie mogli wziąć udziału w konsultacjach społecznych. Ankieta została również zamieszczona na stronie internetowej LGD. Dodatkowo ankieta została rozpowszechniona wśród mieszkańców poprzez koordynatorów gminnych powołanych w każdej z gmin objętych LSR. Badania te uzupełniają dane zebrane w wyniku konsultacji społecznych oraz pozwoliły ocenić i zidentyfikować problemy rozwoju działalności podmiotów gospodarczych, społecznych (w tym organizacji pozarządowych) oraz mieszkańców.

Na podstawie wniosków z konsultacji społecznych, diagnozy obszaru oraz badań ankietowych sformułowane zostały cele LSR, a następnie opracowana Lokalna Strategia Rozwoju.

Etapy procesu przygotowania i opracowania LSR to:

1. Zgromadzenie informacji i przeprowadzenie diagnozy obszaru.
2. Określenie harmonogramu oraz metodologii prac, w tym konsultacji społecznych oraz badań ankietowych.
3. Przeprowadzenie (z udziałem społeczności lokalnej) konsultacji oraz badań ankietowych.
4. Określenie celów LSR na podstawie wyników działań zrealizowanych z udziałem społeczności lokalnej (konsultacji oraz badań ankietowych).
5. Opracowanie Lokalnej Strategii Rozwoju w zakresie pozostałych wymaganych elementów.

3.2 Metody angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR

Prace nad Lokalną Strategią Rozwoju w procesie konsultacji były prowadzone w różnych formach, tj.: spotkania konsultacyjne z lokalną społecznością, formularze zgłaszania propozycji w zakresie wsparcia EFS+, badania ankietowe zarówno za pośrednictwem strony internetowej oraz w formie kwestionariusza papierowego, spotkania zespołu koordynującego oraz poprzez działanie Biura LGD. Zastosowanie metod partycypacji uspołeczniło proces decyzyjny zwiększając zaangażowanie i rolę mieszkańców.

Wykorzystane metody i narzędzia angażowania społeczności lokalnej w przygotowanie LSR przedstawia poniższa tabela:

Spotkania konsultacyjne
Zorganizowano łącznie 6 spotkań na obszarze każdej z gmin członkowskich, na których: ✓ zidentyfikowano potrzeby i problemy mieszkańców, ✓ wskazano kluczowe grupy docelowe, w tym osoby znajdujące się w niekorzystnej sytuacji; ✓ przeprowadzono analizę SWOT; ✓ określono cele LSR i ustalono ich hierarchię, ✓ określono propozycje przedsięwzięć jakie mogą być realizowane w ramach LSR, ✓ określono pożądane kanały komunikacyjne oraz kluczowe obszary o jakich LGD powinna informować społeczność lokalną. W spotkaniach udział wzięło łącznie 127 osób, w tym mieszkańcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych (w tym OSP, KGW, klubów sportowych i innych NGO), przedsiębiorcy, przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego (w tym również ośrodków kultury, systemu oświaty i pomocy społecznej), radni gmin i powiatu, sołtysi, członkowie LGD. Informacja o konsultacjach dotyczących projektowania LSR z mieszkańcami została szeroko rozpropagowana celem dotarcia do jak największej liczby odbiorców. Umieszczono ją na stronie internetowej LGD oraz gmin członkowskich. Informacje w tej sprawie rozpowszechniono również poprzez jej umieszczenie na gminnych tablicach informacyjnych. Ponadto do podmiotów z obszaru każdej z gmin wysłano listy

polecane z zaproszeniem do udziału w konsultacjach. Informacje te zostały także rozpowszechnione przy pomocy koordynatorów gminnych w każdej z gmin objętych LSR.

Harmonogram przeprowadzonych spotkań przedstawia się następująco:

Spotkania w Gminie					
Haczów 14.07.2022 r.	Jasienica Ro- sielna 06.09.2022 r.	Dydnia 07.09.2022 r.	Nozdrzec 07.09.2022 r.	Domaradz 11.08.2022 r.	Brzozów 18.08.2022 r.
Liczba uczestników spotkania					
24	16	24	20	16	27

Zgromadzone informacje, a także proponowane rozwiązania i wnioski wypracowane podczas spotkań stanowiły podstawę określenia: diagnozy obszaru, analizy SWOT, celów i wskaźników, planu działania w tym przedsięwzięć, budżetu, monitoringu i ewaluacji oraz planu komunikacji.

Wsparcie przez LGD innowacyjności znalazło swój wyraz w samym sposobie przygotowania LSR. Zastosowano nowe i skuteczne metody partycypacji społecznej. Podczas prowadzonego procesu partycypacji społecznej wykorzystano metodę: Open Space Technology - jest to innowacyjna metoda pozwalająca na organizowanie inspirujących i produktywnych spotkań, którym towarzyszy otwarta i przyjazna atmosfera współpracy. Open Space Technology lub po prostu Open Space umożliwia zebranie nieograniczonej liczby uczestników, którzy prowadzą dyskusje na wskazane tematy. Metoda Open Space sprawdza się gdy podjęcie danego problemu wymaga zaangażowania większej grupy ludzi. Wokół tematów przewodnich uczestnicy identyfikują problemy, które poruszają podczas spotkania. Metoda ta tworzy bardzo płynne i dynamiczne rozmowy, które wynikają z zainteresowania daną sprawą. Metoda wykorzystuje stłumioną, przez bardziej zorganizowane formy spotkań, kreatywność. Dzięki tej metodzie zidentyfikowano problemy i potrzeby na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska”.

Badanie ankietowe

Od 28 kwietnia 2023 r. na stronie internetowej Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska” udostępniona została ankieta do konsultacji społecznych. Skierowana była do wszystkich mieszkańców obszaru LGD, zawierała zagadnienia niezbędne do określenia potencjału rozwojowego obszaru LGD, zdiagnozowania rzeczywistych problemów i potrzeb lokalnej społeczności, a także identyfikacji celów oraz zaplanowania zadań i przedsięwzięć, które będą odpowiadać na zdiagnozowane potrzeby i oczekiwania. Ankieta umożliwiła zbieranie opinii oraz przeprowadzenie badań społecznych za pośrednictwem Internetu (głównie dla osób aktywnych zawodowo, niepełnosprawnych, z którymi nie jest możliwy kontakt bezpośredni podczas spotkań). Ankieta została także rozpowszechniona wśród mieszkańców poprzez koordynatorów gminnych z obszaru LSR. Ankieta obejmowała pytania dotyczące: odczuć, opinii mieszkańców odnośnie możliwych działań LGD w wybranych obszarach tematycznych, obszarów wymagających interwencji. W badaniu ankietowym wzięło udział 152 respondentów, kobiety stanowiły 24% respondentów, natomiast mężczyźni 76%. Osobami, które wzięły udział w opracowaniu LSR w ramach badań ankietowych ze względu na status zawodowy najczęściej były: osoby zatrudnione w sektorze publicznym – 80%, osoby zatrudnione w sektorze prywatnym – 7%, osoby prowadzące działalność gospodarczą – 2%, uczniowie/studenci – 5%, pozostała grupa to emeryci i renciści oraz bezrobotni. Mając na uwadze wiek badanych najliczniejszą grupą były osoby w wieku 26-40 lat, następnie w wieku 41-50 lat, 51-59 lat, do 25 lat, a najmniej liczną osoby w wieku 60 lat i powyżej.

Wyniki badań zostały wykorzystane do opracowania diagnozy oraz opisu obszaru i ludności, grup docelowych, analizy SWOT, celów i wskaźników, przedsięwzięć, budżetu, planu komunikacji ze społecznością lokalną.

Formularze zgłaszania propozycji w zakresie wsparcia EFS+

W ramach pracy biura przygotowano formularze zgłaszania propozycji w zakresie celów szczegółowych i rodzajów działań ze środków EFS+. Określono w ten sposób oczekiwania podmiotów, w tym finansowe sektora JSFP obszaru LSR (gmin, szkół, GOPS/MOPS) co do potrzeb edukacyjnych, rozwoju uzdolnień i zainteresowań dzieci i młodzieży, wsparcia szkół, usług w społeczności lokalnej i integracji społecznej. Do biura LGD wpłynęło 7 formularzy, tj. z gminy Haczów, Jasienica Rosielna, Brzozów, Dydnia, Nozdrzec, Domaradz oraz Powiatu Brzozowskiego. Metoda ta pozwoliła na zebranie ważnych danych wskazujących jakie działania w ramach LSR będą chętnie podejmowane przez beneficjentów. Zebrane dane pomogły w opracowaniu celów ogólnych, przedsięwzięć oraz wskaźników produktu i rezultatu, co w efekcie przyczyniło się do wypracowania głównych kierunków działań i założeń Lokalnej Strategii Rozwoju, określenia budżetu, identyfikacji grup docelowych oraz osób w niekorzystnej sytuacji.

Zespół koordynujący opracowanie LSR

Koordinacją prac nad LSR oraz działaniami organizacyjnymi zajmował się *zespół koordynujący opracowanie LSR*, w skład którego weszli pracownicy Biura LGD, przedstawiciele Zarządu, koordynatorzy gminni z każdej z gmin objętych LSR, a także najbardziej aktywni członkowie LGD (członkowie Rady). LGD funkcjonuje na obszarze objętym LSR od 2006 roku. W tym czasie wypracowane zostały skuteczne metody koordynacji różnego typu działań. Stało się to bardzo pomocne przy opracowaniu LSR. Szczególnie ważną rolę w zespole roboczym pełnili tzw. koordynatorzy gminni. Osoby te to w większości wieloletni członkowie LGD, którzy niejednokrotnie tworzyli struktury Stowarzyszenia i od początku jego działalności aktywnie współpracują nad jego rozwojem. W trakcie realizacji poprzedniej LSR wielokrotnie uczestniczyli w procesie włączania społeczności lokalnej w jej wdrażanie. Współpraca z koordynatorami gminnymi polegała przede wszystkim na ich udziale w spotkaniach zespołu koordynującego. Ponadto stanowili oni źródło informacji dla społeczności lokalnej w każdej z gmin objętych działaniem LGD. W wielu przypadkach to właśnie koordynatorzy przekazywali na spotkaniach zespołu lub bezpośrednio do Biura LGD problemy zgłaszane przez mieszkańców oraz sposoby ich rozwiązania. Bardzo często planowane lokalnie działania były konsultowane w Biurze LGD właśnie za pośrednictwem koordynatorów gminnych. Łącznie odbyły się 4 oficjalne spotkania zespołu roboczego (uczestniczyło w nich od 6 do 10 osób), jednak koordynacja opracowania LSR odbywała się również przy okazji indywidualnych spotkań w Biurze LGD, a także telefonicznie i mailowo. Dzięki temu zapewniony był stały kontakt ze społecznością lokalną. Ten rodzaj współpracy umożliwił także przekazywanie informacji w drugą stronę - do społeczności lokalnej, co zapewniło bieżącą konsultację zapisów LSR na praktycznie wszystkich etapach. Do koordynatorów przekazywano różnego rodzaju materiały do konsultacji przez cały czas opracowania LSR. Dzięki pracom zespołu koordynującego LSR została opracowana w sposób, który umożliwił dostosowanie jej założeń do potrzeb społeczności lokalnej.

Zespół uczestniczył we wszystkich etapach prac nad Lokalną Strategią Rozwoju począwszy od analizy danych statystycznych z GUS, MOPS, GOPS, UP poprzez analizę ankiet, wniosków ze spotkań, wypracowaniu ostatecznej diagnozy i poszczególnych rozdziałów LSR.

Zespół przy opracowywaniu LSR korzystał ze wsparcia eksperckiego w zakresie budowania dokumentu strategicznego.

Biuro LGD „Ziemia Brzozowska”

Przez cały okres opracowania LSR pracownicy Biura LGD byli do dyspozycji mieszkańców. Biuro zajmowało się pracami przygotowawczymi, obsługą spotkań bezpośrednich z mieszkańcami jak i z wykorzystaniem narzędzi internetowych (strona internetowa, e-mail, ankiet on-line). Biuro nadzorowało również prace zespołu koordynującego opracowanie LSR, w tym wymianę bieżących informacji pomiędzy członkami

zespołu, przekazywanie aktualnych kwestii związanych z opracowaniem LSR. Biuro prowadziło sprawę LGD, między innymi poprzez inspirowanie i podejmowanie działań na rzecz Stowarzyszenia oraz pełną obsługę w zakresie spraw administracyjnych, finansowych oraz organizacyjnych.

Chcąc zapewnić wszystkim zainteresowanym współtworzenie Strategii Rozwoju Lokalnego, upowszechniano informacje o planowanych działaniach mając na uwadze dotarcie do jak najszerszego grona osób za pośrednictwem:

- ✓ informacji zamieszczonych na stronach internetowych (strona internetowa LGD „Ziemia Brzozowska”, strony internetowe tworzących partnerstwo gmin, poczty tradycyjnej i poczty elektronicznej-e-mail);
- ✓ rozmów indywidualnych prowadzonych zarówno bezpośrednio jak i telefonicznie;
- ✓ plakatów informacyjnych (eksponowanych w każdej gminie objętej LSR oraz na tablicach ogłoszeń).

Każda z wykorzystanych metod partycypacyjnych dostarczyła niezbędnych informacji w procesie tworzenia LSR. Zebrane materiały i wnioski, uzupełnione o informacje statystyczne z GUS, dane z gmin, oraz wyniki i wnioski z badania ewaluacji zewnętrznej LSR 2016-2022 przeprowadzonego w terminie październik – grudzień 2022 r., zostały wykorzystane w procesie formułowania problemów ale i potencjałów obszaru, następnie celów, przedsięwzięć, grup docelowych, wskaźników realizacji strategii, kryteriów wyboru operacji, oraz planu komunikacji ze społecznością. Podczas analizy danych odrzucono wnioski marginalne, odnoszące się do pojedynczych osób czy potrzeb. Efektem partycypacyjnego procesu tworzenia dokumentu strategicznego jest przyjęta do realizacji Lokalna Strategia Rozwoju.

3.3 Dane z konsultacji i wyniki analizy wniosków wykorzystane do opracowania LSR

Na każdym z etapów prac nad LSR zastosowano co najmniej kilka z partycypacyjnych metod jej tworzenia, co pozwoliło na uzyskanie niezbędnych informacji i danych. Ich analiza przyczyniła się do sformułowania istotnych wniosków, co przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 4. Etapy prac, wykorzystywane metody, dane i wyniki analizy opracowywanej LSR

Lp.	Kluczowe etapy prac nad opracowaniem LSR	Metody wykorzystane na każdym kluczowym etapie prac nad opracowaniem LSR	Dane z konsultacji wykorzystane do opracowania LSR	Wyniki analizy i sformułowane wnioski z konsultacji
1.	Zgromadzenie informacji i przeprowadzenie diagnozy obszaru.	Analiza danych statystycznych (GUS, PUP, MOPS/GOPS); Spotkania konsultacyjne; Badania ankietowe; Spotkania zespołu koordynującego; Biuro LGD.	1) Informacje o sytuacji społecznej obszaru, w tym: ✓ ludność, demografia, ✓ działalność organizacji pozarządowych,	W wyniku dokonanej diagnozy zdefiniowano problemy i potrzeby obszaru, jego mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Najistotniejsze problemy to: ✓ starzejące się społeczeństwo oraz problemy opiekuńcze nad osobami chorymi i z niepełnosprawnościami, ✓ ograniczona oferta zajęć edukacyjnych, rozwijających umiejętności i zainteresowania dla dzieci i młodzieży, ✓ słabo rozwinięta infrastruktura rekreacyjno-turystyczna i
2.	Określenie harmonogramu oraz metodologii prac, w tym konsultacji społecznych	Spotkania zespołu koordynującego; Analiza raportu z ewaluacji zewnętrznej LSR 2016-2022; Biuro LGD.		

	oraz badań ankietowych.		✓ ubóstwo, wykluczenie społeczne, opieka społeczna, dostępność w kontekście równości i niepełnosprawności, ✓ szkoły, edukacja dzieci i młodzieży, ✓ dziedzictwo lokalnej kultury, ✓ integracja społeczna.	wypoczynkowa, braki w infrastrukturze kulturowej, ✓ pojawiające się zjawisko wykluczenia społecznego osób i rodzin, ✓ zanikające tradycje, bierność społeczna, brak integracji, ✓ mała liczba miejsc pracy, ✓ zanikająca produkcja rolna. Zdefiniowano grupy docelowe, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji wymagające wsparcia w ramach wdrażania LSR, ze względu na istotne problemy odnoszące się do tych osób. Zdefiniowano również propozycje rozwiązania problemów obszaru LGD poprzez zaplanowanie konkretnych działań (przedsięwzięć) w ramach danych celów, polegających na: ✓ wspieranie dzieci i młodzieży w nabywaniu wiedzy, rozwoju ich zainteresowań i umiejętności, ✓ podnoszenie jakości edukacji poprzez wspieranie szkół, ✓ wspieranie lokalnej przedsiębiorczości i powstawania miejsc pracy, w tym rolników, ✓ rozwijanie infrastruktury kultury, rekreacji i wypoczynku, ✓ wspieranie seniorów, osób z niepełnosprawnościami poprzez usługi opiekuńcze i ich aktywizację, ✓ integracji społeczności lokalnej oraz kultywowaniu lokalnych tradycji. Zdefiniowano cele komunikacji, działania i metody komunikacyjne oraz środki i narzędzia przekazu, z uwzględnieniem planowanych efektów.
3.	Przeprowadzenie (z udziałem społeczności lokalnej) konsultacji oraz badań ankietowych.	Spotkania konsultacyjne; Badania ankietowe; Spotkania zespołu koordynującego; Biuro LGD.	2) Informacje o sytuacji gospodarczej obszaru, w tym: ✓ rynek pracy, bezrobocie, ✓ lokalna przedsiębiorczość i jej innowacyjność, ✓ rolnictwo, ✓ lokalne produkty. 3) Informacje o infrastrukturze obszaru, w tym: ✓ kulturowej, ✓ rekreacyjnej, ✓ turystycznej. 4) Stan i ochrona środowiska naturalnego, w tym klimatu.	
4.	Określenie celów LSR na podstawie wyników działań zrealizowanych z udziałem społeczności lokalnej (konsultacji	Spotkania konsultacyjne; Badania ankietowe; Dane statystyczne (GUS, PUP, MOPS/GOPS); Spotkania zespołu koordynującego; Biuro LGD.		Uznano, że strategia powinna się w dużej mierze skupiać na: ✓ wsparciu edukacji i wiedzy wśród dzieci i młodzieży, przy zachowaniu dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji, ✓ wspieraniu lokalnej przedsiębiorczości i tworzeniu miejsc pracy poprzez wykorzystanie lokalnego

	oraz badań ankietowych).			potencjału i innowacyjnych rozwiązań, ✓ tworzeniu warunków infrastrukturalnych do wypoczynku i rekreacji, ✓ wsparciu seniorów, osób z niepełnosprawnościami i wymagających opieki, ✓ integracji i aktywizacji społecznej, co przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców i wzmocnienia kapitału społecznego oraz będzie zapobiegało izolacji osób w niekorzystnej sytuacji i wykluczonych społecznie. Na tej podstawie zdefiniowano dwa najistotniejsze cele w LSR.
5.	Opracowanie Lokalnej Strategii Rozwoju w zakresie pozostałych wymaganych elementów.	Spotkania zespołu koordynującego; Analiza raportu z ewaluacji zewnętrznej LSR 2016-2022; Biuro LGD.		Opracowano dla LSR opis rozwiązań formalno-instytucjonalnych, sposób powstawania procedur ich cele i założenia, sposób ustalania i zmiany kryteriów wyboru. Określono również elementy podlegające ewaluacji i monitoringowi, określono czas, okres i sposób pomiaru oraz sposób wykorzystania wyników ewaluacji i analizy danych monitoringowych.

Szczegółowe wyniki przeprowadzonej analizy wniosków z konsultacji zostały określone w Rozdziale IV Analiza potrzeb i potencjałów LSR.

Wyniki analizy i sformułowane wnioski z konsultacji społecznych przedstawione w powyższej tabeli (oraz szczegółowo opisane w rozdziale IV) zostały uzyskane i opracowane w oparciu o wszystkie zastosowane partycypacyjne metody opracowania LSR (w tym tzw. „jakościowych” - spotkania, rozmowy oraz „ilościowych” - statystyka z ankiet, danych GUS).

Wnioski z konsultacji w zakresie potrzeb i potencjałów w obszarze społecznym, gospodarczym oraz infrastruktury (z uwzględnieniem sposobu przyjęcia bądź odrzucenia tych wniosków):

1. Obszar społeczny

Badania ankietowe w *obszarze społecznym* skoncentrowano na dwóch istotnych tematach, tj. „edukacja oraz kształcenie dzieci i młodzieży” oraz „usługi społeczne i integracja społeczna”.

Wyniki badania ankietowego dotyczące „edukacji oraz kształcenia dzieci i młodzieży” wskazały, że najistotniejszymi potrzebami obszaru LGD w tym zakresie są: *pomoc uczniom w radzeniu sobie w trudnych sytuacjach, rozwiązywaniu problemów, np. związanych z pandemią, stresem, wymaganiami, presją społeczną* (66%), *zajęcia warsztatowe/szkolenia/korepetycje rozwijające kompetencje, uzdolnienia, umiejętności oraz zainteresowania uczniów poza edukacją formalną (szkolną)* (65%), *wyjazdy studyjne i szkoleniowe oraz półkolonie tematyczne rozwijające kompetencje, uzdolnienia, umiejętności oraz zainteresowania uczniów poza edukacją formalną (szkolną)* (47%), *wsparcie uczniów w nabywaniu i rozwijaniu kompetencji kluczowych* (44%). W mniejszym stopniu (36%-38%) wskazywano w ankietach na konieczność realizacji takich działań jak:

zajęcia dydaktyczno-wychowawcze skierowane do uczniów z trudnościami edukacyjnymi, wsparcie psychologiczno-pedagogiczne uczniów i nauczycieli oraz wdrażanie programów dotyczących przeciwdziałania zjawiskom patologicznym w szkole. Najmniejszy odsetek ankietowanych (7%-13%) jako konieczne wskazał działania w zakresie podnoszenia kwalifikacji i kompetencji zawodowych nauczycieli, pracowników dydaktycznych i kadry zarządzającej szkół oraz włączenia rodziców w działalność szkoły. Poparciem wyników tych badań były wnioski zgłaszane podczas spotkań konsultacyjnych. Wśród problemów zgłaszanych przez uczestników spotkań w obszarze społecznym (w zakresie edukacji) najczęściej (w każdej z gmin) wskazywano na ograniczoną ofertę zajęć w szkołach i poza nimi, w tym zajęć z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. W części gmin wskazano również na ograniczoną ofertę zajęć dla dzieci i młodzieży poza centrum gminy. Z uwagi na bardzo szeroki zakres działań możliwych do realizacji w ramach LSR w zakresie „edukacji oraz kształcenia dzieci i młodzieży” oraz znaczenie tych działań dla rozwoju społecznego na obszarze objętym LSR – nie odrzucono żadnego ze zgłaszanych wniosków w tym zakresie.

Wyniki badania ankietowego dotyczące „usług społecznych i integracji społecznej” wskazały, że najistotniejszymi potrzebami obszaru LGD w tym zakresie są: *aktywizacja i integracja mieszkańców gminy, w tym ludzi młodych (np. warsztaty, szkolenia, imprezy kulturalne, rekreacyjne, sportowe) (55%), usługi opiekuńcze i asystenckie dla osób starszych i niepełnosprawnych potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu (50%), tworzenie lub wsparcie już istniejących placówek wsparcia seniora (40%), aktywizacja seniorów poprzez np. kluby, warsztaty (38%). W mniejszym stopniu (24%-30%) wskazywano w ankietach na konieczność realizacji takich działań jak: tworzenie wypożyczalni sprzętu wspomagającego, pielęgnacyjnego i rehabilitacyjnego wraz z doradztwem i treningiem w zakresie obsługi w warunkach domowych, wsparcie skierowane do rodzin wychowujących dzieci, w tym przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze lub doświadczających kryzysu oraz otoczenia ww. osób/rodzin oraz wsparcie kierowane do dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym zarówno przebywających w rodzinach jak i placówkach całodobowych. Najmniejszy odsetek ankietowanych (15%-21%) jako konieczne wskazał działania w zakresie opieki wytchnieniowej w placówkach dla osób starszych i niepełnosprawnych potrzebujących pomocy w codziennym funkcjonowaniu, poprawy warunków mieszkaniowych w zakresie ich dostosowania do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych (np. podjazdy, dostosowanie łazienki) oraz szkoleń i kursów podnoszących kompetencje i kwalifikacje kadr świadczących usługi społeczne, w tym pracowników pomocy społecznej.*

Poparciem wyników tych badań były wnioski zgłaszane podczas spotkań konsultacyjnych. Wśród problemów zgłaszanych przez uczestników spotkań w obszarze społecznym (w zakresie usług i integracji społecznej) najczęściej (w każdej z gmin) wskazywano na starzejące się społeczeństwo, ograniczoną ofertę spędzania czasu dla seniorów, niski poziom integracji międzypokoleniowej, pojawiające się zjawisko wykluczenia społecznego osób i rodzin, w tym osób z niepełnosprawnościami. Ponadto w większości gmin zwracano uwagę na niewystarczającą ilość miejsc i środowisk spotkań dla osób starszych, w szczególności poza centrum gminy. W części gmin zgłaszano również ograniczoną dostępność refundowanych usług rehabilitacji medycznej. Z uwagi na bardzo szeroki zakres działań możliwych do realizacji w ramach LSR w zakresie „usług społecznych i integracji społecznej” oraz znaczenie tych działań dla rozwoju społecznego na obszarze objętym LSR – nie odrzucono żadnego ze zgłaszanych wniosków w tym zakresie.

Ponadto w trakcie konsultacji w obszarze społecznym zgłoszono wiele wniosków, które podczas późniejszej analizy danych zostały odrzucone ze względu na to, że były to wnioski marginalne (odnoszące się do pojedynczych osób/wnioskodawców i ich potrzeb) oraz wnioski dotyczące działań nie mieszczących się w zakresie wsparcia EFS+ lub PS WPR. Przykłady tych wniosków (problemów) to: bardzo ograniczona dostępność do nieodpłatnych porad psychologicznych i prawnych, ograniczona dostępność lekarzy rodzinnych dla mieszkańców terenów wiejskich, częste postawy roszczeniowe mieszkańców (również wśród młodzieży), brak żłobków w 4 gminach, zbyt łatwy dostęp do świadczeń socjalnych dezaktywizujący osoby, które pozostają bez zatrudnienia, ograniczona dostępność Internetu szerokopasmowego (18% budynków mieszkalnych w Gminie Nozdrzec ma dostęp do Internetu) i telefonii komórkowej.

2. Obszar infrastruktury

Wyniki badania ankietowego w *obszarze infrastruktury* wskazały, że na obszarze LGD potrzebne są: *szlaki i ścieżki turystyczne (piesze, rowerowe, konne)* (60%), *chodniki - ciągi piesze* (56%), *siłownie plenerowe, place zabaw, parki, skwery, sceny plenerowe* (44%), *świetlice, kluby, miejsca na organizację warsztatów i spotkań tematycznych* (43%), *wiaty, altany, miejsca postojowe* (38%). W mniejszym stopniu (ok. 33%) wskazywano w ankietach na konieczność rozwoju *infrastruktury środowiskowej, w tym odnawialnych źródeł energii oraz oświetlenia miejscowości*. Najmniejszy odsetek ankietowanych (18%-27%) jako konieczny wskazywał rozwój *infrastruktury kulturowej - inwestycje w obiekty kulturowe i historyczne oraz zwiększenie dostępności budynków i miejsc publicznych dla osób niepełnosprawnych*.

Poparciem wyników tych badań były wnioski zgłaszane podczas spotkań konsultacyjnych. Wśród problemów zgłaszanych przez uczestników spotkań w obszarze infrastruktury najczęściej (w każdej z gmin) wskazywano na słabo rozwiniętą małą infrastrukturę turystyczną. W większości gmin wskazano również na słabo rozwiniętą infrastrukturę sportowo-rekreacyjną (w części miejscowości), co łączyło się również z ograniczoną ofertą uprawiania sportu, rekreacji. Wnioski dotyczyły również braku miasteczek ruchu drogowego w 3 gminach oraz małej atrakcyjności i niskiej estetyki przestrzeni publicznych (w części miejscowości).

Ponadto w trakcie konsultacji w obszarze infrastruktury zgłoszono wiele wniosków, które podczas późniejszej analizy danych zostały odrzucone ze względu na to, że były to wnioski marginalne (odnoszące się do pojedynczych osób/wnioskodawców i ich potrzeb) oraz wnioski dotyczące działań nie mieszczących się w zakresie wsparcia EFS+ lub PS WPR. Przykłady tych wniosków (problemów) to: słaba sieć energetyczna – niedostosowana do przyjęcia energii z instalacji fotowoltaicznych, ograniczona dostępność domów ludowych dla mieszkańców ze względu na wysokie koszty utrzymania, trudno dostępne środki na ochronę zabytków (zwłaszcza dla podmiotów prywatnych). Z uwagi na zakres wsparcia odrzucono również wnioski dotyczące rozwoju chodników – ciągów pieszych oraz oświetlenia miejscowości.

3. Obszar gospodarczy

Wyniki badania ankietowego w *obszarze gospodarczym* wskazały, że 79% badanych uważa, że jednym z najbardziej potrzebnych działań na obszarze LGD jest *tworzenie nowych miejsc pracy*. *Tworzenie nowych podmiotów gospodarczych* jako potrzebne uznało 70% ankietowanych, natomiast odpowiedź *rozwój istniejących firm i przedsiębiorstw* wybrało 58% uczestników badania. Wśród ankietowanych 41% wskazało na konieczność *wspierania działalności gospodarczych nakierowanych na innowacyjność*, natomiast 34% na *rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych m.in. agroturystyka, zagrody edukacyjne, gospodarstwa opiekuńcze*. W mniejszym stopniu (ok. 30%) wskazywano w ankietach na konieczność *wspierania rolników w zakresie rozwoju krótkich łańcuchów żywnościowych i zbytu produktów rolno-spożywczych oraz wspieranie rozwoju zielonej gospodarki, rozwiązań ekologicznych, w tym odnawialnych źródeł energii*. Najmniejszy odsetek ankietowanych (23%) wskazywał na *wspieranie osób dorosłych o niskich umiejętnościach lub kompetencjach w zdobywaniu kompetencji zawodowych i ogólnych, w tym również cyfrowych*.

Poparciem wyników tych badań były wnioski zgłaszane podczas spotkań konsultacyjnych. Wśród problemów zgłaszanych przed uczestników spotkań w obszarze gospodarczym najczęściej wskazywano na niewystarczającą liczbę miejsc pracy dla osób o niskich kwalifikacjach, brak ofert pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach, niski poziom przedsiębiorczości (trudny start przy uruchamianiu działalności gospodarczej, ograniczone środki finansowe), brak dużych zakładów pracy, przestarzałe zaplecze techniczne firm i gospodarstw rolnych. Z uwagi na najmniejsze zainteresowanie zarówno ankietowanych, jak i uczestników spotkań konsultacyjnych, odrzucono zakres dotyczący *wspierania osób dorosłych o niskich umiejętnościach lub kompetencjach w zdobywaniu kompetencji zawodowych i ogólnych, w tym również cyfrowych oraz wspieranie rolników w zakresie rozwoju krótkich łańcuchów żywnościowych i zbytu produktów rolno-spożywczych*, które nie wpisują się bezpośrednio w główną zdiagnozowaną potrzebę, jaką jest tworzenie nowych miejsc pracy.

Ponadto w trakcie konsultacji w obszarze gospodarczym zgłoszono wiele wniosków, które podczas późniejszej analizy danych zostały odrzucone ze względu na to, że były to wnioski marginalne (odnoszące się do pojedynczych osób/wnioskodawców i ich potrzeb) oraz wnioski dotyczące działań nie mieszczących się w zakresie wsparcia EFS+ lub PS WPR. Przykłady tych wniosków (problemów) to: słabo rozwinięta infrastruktura techniczna (bariera w rozwoju przedsiębiorstw – częsty brak kanalizacji, wodociągów), słabo rozwinięta komunikacja publiczna (utrudniająca dojazd do potencjalnego miejsca zatrudnienia), niski poziom płac w stosunku do wykonywanej pracy i kwalifikacji, brak uzbrojonych terenów inwestycyjnych, mała powierzchnia wyznaczonych terenów inwestycyjnych, brak dziennego placu targowego (Brzozów, Jasienica Rosielna, Nozdrzec) i związana z tym niska dostępność lokalnych produktów żywnościowych (brak informacji o miejscach i możliwościach zakupu, niska świadomość rolników na temat możliwości sprzedaży własnych produktów, brak zorganizowanych targowisk w większości gmin).

W procesie tworzenia LSR uwzględniono zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:

- ✓ poszanowanie praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej,
- ✓ zasady równości kobiet i mężczyzn,
- ✓ zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- ✓ zgodność działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”.

Zasady te będą również uwzględnione i realizowane w całym procesie wdrażania LSR.

3.4 Partycypacyjny charakter wdrażania LSR

Na etapie wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju, Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” będzie prowadziła ciągłą i skuteczną komunikację ze społecznością lokalną. Partycypacyjny charakter LSR oparto o następujące cele:

- ✓ utrzymanie zaangażowania lokalnej społeczności biorącej udział w tworzenie LSR, również na etapie wdrażania LSR,
- ✓ informowanie o strategii i mobilizowanie biernych dotychczas interesariuszy do realizacji LSR,
- ✓ wzmocnienie partnerskiej współpracy członków we wdrażaniu LSR oraz rozwinięcie współpracy pomiędzy podmiotami „z” i „poza” obszaru LGD,
- ✓ zwiększenie zainteresowania i realizacja projektów/operacji w partnerstwie oraz zachęcanie do wdrażania innowacji,
- ✓ informowanie o możliwości udziału w działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji lub o możliwości korzystania z efektów tych działań.

LSR zakłada bezpośrednie zaangażowanie społeczności lokalnej w proces jej realizacji, nie tylko za sprawą aktywności beneficjentów w realizacji założonych celów i przedsięwzięć, ale także na etapie monitorowania i oceny postępów wdrażania strategii, jej aktualizacji oraz opracowania i zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji. LGD przewiduje również efektywny oraz adekwatny sposób animacji, komunikacji i informowania lokalnej społeczności o prowadzonych działaniach i oferowanym wsparciu.

Proces udziału lokalnej społeczności w realizację LSR przejawiać się będzie poprzez włączenie sektora publicznego, społecznego oraz gospodarczego we wszystkie procesy i etapy związane z wdrażaniem LSR. Określone w LSR obszary interwencji zostały skierowane do jak największego grona odbiorców: jednostek sektora finansów publicznych, stowarzyszeń, podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, rolników czy też osób planujących podjąć działalność gospodarczą oraz szerokich grup społecznych jak seniorzy, dzieci i młodzież, osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie czy osoby/rodziny dotknięte problemami.

Zakłada się w ramach realizacji LSR działania w zakresie aktywizacji i animacji społeczności lokalnej, które pozwolą na bezpośredni kontakt LGD z lokalną społecznością, w tym z osobami w niekorzystnej sytuacji, np. podczas spotkań konsultacyjno-informacyjnych, szkoleniowych organizowanych na terenie gmin członkowskich. W ramach tych działań LGD będzie przekazywało informacje z zakresu możliwości wsparcia, natomiast lokalna społeczność będzie mogła przedstawić swoje zapotrzebowania w ramach informacji zwrotnej.

W celu utrzymania stałej komunikacji ze społecznością lokalną i zwiększenia jej zaangażowania we wdrażanie LSR, LGD planuje przeprowadzanie spotkań informacyjnych/szkoleń przed planowanymi naborami wniosków, w celu przygotowania potencjalnych Beneficjentów do aplikowania o środki. Prowadzone będą także indywidualne konsultacje i doradztwo w Biurze. LGD będzie wspierać organizacje pozarządowe, osoby w niekorzystnej sytuacji, przedsiębiorców, rolników poprzez pomoc w zakresie kształtowania pomysłów i inicjatyw w projekty kwalifikujące się do objęcia wsparciem. Biuro LGD będzie prowadziło również działania informacyjne zachęcające podmioty do nawiązywania współpracy przy realizacji projektów, poszukując oraz kojarząc partnerów (m.in. poprzez prowadzenie listy „wykaz partnerów”, spotkania, szkolenia, ogłoszenia, przyznawanie punktów premiujących przy ocenie operacji) z uwzględnieniem animacji na rzecz projektów innowacyjnych. LGD poprzez działania promocyjne, informacyjne i animacyjne stymulować będzie proces rozwoju lokalnego, czego efektem będzie aktywizowanie potencjalnych beneficjentów do składania wniosków i wpływania w ten sposób na poprawę jakości życia na obszarze LGD.

Określone w LSR zasady i procedury monitoringu LSR również zakładają aktywny udział społeczności lokalnej. Prowadzona będzie bieżąca ocena jakości doradztwa świadczonego przez pracowników Biura LGD, w tym także z zakresu komunikacji oraz współpracy z członkami LGD i podmiotami zewnętrznymi. Ponadto

mieszkańcy, zgodnie z założonym planem komunikacji, mają możliwość bezpośredniego zwrócenia uwagi na problemy związane z realizacją LSR oraz uczestnictwa w otwartych spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych i szkoleniowych.

W sytuacji zmiany uwarunkowań i/lub trudności z realizacją LSR powodujących dezaktualizację jej założeń i zapisów przewiduje się uruchomienie działań naprawczych, które opierają się na uczestnictwie społeczności lokalnej w przygotowaniu i zaprojektowaniu zmian do aktualizacji LSR.

Planując działania komunikacyjne na każdym etapie uwzględniono kanały i sposoby komunikacji zapewniające dotarcie do wszystkich grup społecznych, np.: osób młodych, osób z ograniczeniami, w tym czasowymi, w przemieszczaniu się, ze względu na niepełnosprawności (m.in. telefon, internet/on-line), osób starszych i z ograniczeniami w dostępie do internetu (m.in. spotkania bezpośrednie, osobiste).

Planowane działania i metody komunikacji pozwalają jednocześnie na otrzymanie informacji zwrotnej. Dodatkowo efektywność działań komunikacyjnych i środków przekazu będzie badana z wykorzystaniem ankiet, które pozwolą na sprawdzenie, czy przekaz, w tym również informacje zwrotne zostały odebrane i zrozumiałe. Ankieta dostępna będzie na stronie internetowej oraz udostępniana w czasie spotkań bezpośrednich z grupami docelowymi. Celem corocznych badań będzie ocena jakości prowadzonych działań komunikacyjnych, zadowolenia odbiorców, realizacji założonych w planie komunikacji celów i osiągniętych efektów, zdiagnozowaniu ewentualnych problemów, a także uzyskanie informacji co do potrzeb i oczekiwań odbiorców w tym zakresie. Uzupełnieniem tak uzyskiwanych opinii i ocen będą indywidualne rozmowy prowadzone w czasie imprez, szkoleń, doradztwa, dotyczące poziomu komunikacji, jej jakości i efektywności.

Partycypacyjny charakter wdrażania LSR szczegółowo obrazuje *Plan komunikacji ze społecznością lokalną*, który został przygotowany przy udziale społeczności lokalnej w ramach opracowywania LSR. Zawiera on najskuteczniejsze sposoby informowania i komunikacji określone przez samych mieszkańców m.in. w badaniach ankietowych. W ramach badania CAWI za najskuteczniejsze sposoby informowania i komunikacji uznano: stronę internetową gmin członkowskich - 61% odpowiedzi, stronę internetową LGD - 41% odpowiedzi, media lokalne - 38% odpowiedzi, zebrania/spotkania przedstawicieli LGD z mieszkańcami - 38% odpowiedzi, tablice ogłoszeń na terenie poszczególnych miejscowości i w Urzędach Gmin - 38 % odpowiedzi, lokalne portale informacyjne -34% odpowiedzi (każdy z badanych mógł podać do 4 sposobów).

W związku z powyższym planowane kampanie informacyjne na etapie wdrażania LSR będą prowadzone za pomocą następujących środków przekazu, metod i kanałów komunikacji:

- ✓ artykuły, ogłoszenia na stronie internetowej LGD, stronach internetowych gmin członkowskich, w mediach lokalnych, na tablicach ogłoszeń, portalach informacyjnych,
- ✓ spotkania informacyjno-konsultacyjne i szkoleniowe na obszarze gmin członkowskich (spotkania grupowe),
- ✓ doradztwo w biurze LGD (konsultacje indywidualne, osobiste i telefoniczne),
- ✓ badania ankietowe (udostępniane internetowo on-line i papierowo) np. służące zbadaniu satysfakcji mieszkańców LGD (jakości świadczanego doradztwa) oraz uzyskaniu informacji zwrotnej.

Rozdział IV Analiza potrzeb i potencjału LSR

4.1 Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR i ich uzasadnienie

Poniższa analiza potrzeb i potencjału LSR została przygotowana w oparciu o dane zastane i pozyskane z banków danych tj. GUS, danych statystycznych gromadzonych przez Instytucje Państwowe m.in. Powiat Brzozowski, Gminy: Brzozów, Domaradz, Dydnia, Haczów, Jasienica Rosielna i Nozdrzec. Podczas analizy potrzeb i potencjału LSR w celu dogłębnej analizy obszaru zostały wykorzystane informacje pozyskane od mieszkańców w trakcie prowadzonych Warsztatów konsultacyjnych oraz Badania ilościowego.

4.1.1 Potrzeby rozwojowe i potencjał w obszarze społecznym

Ubóstwo, wykluczenie społeczne, niepełnosprawność

Liczba osób korzystających z pomocy społecznej na obszarze objętym LSR w 2021 roku na 10 tys. ludności wyniosła 771, zaś w liczbach bezwzględnych 3 957, co stanowiło 6,2% ogółu mieszkańców tego terenu. W latach 2015-2021 dał się zaobserwować jednoznaczny, obecny we wszystkich gminach trend spadkowy w liczbie osób korzystających z pomocy społecznej (w 2021 roku odnotowano spadek o 55%).

Tabela 5. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Nazwa	Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Obszar działania LGD Ziemia Brzozowska	1 628	1 481	1 308	1 175	1 042	965	771
POLSKA	710	645	568	513	463	416	373
PODKARPACKIE	976	887	779	697	619	549	477

Źródło: Dane GUS

Zmniejszenie skali problemów społecznych potwierdza również liczba gospodarstw domowych żyjących poniżej kryterium dochodowego. W latach 2015-2021, na analizowanym terenie wartość tego wskaźnika spadła z 5 976 do 1 783. We wszystkich gminach obszaru działania LGD wysokość wydatków na pomoc społeczną w przeliczeniu na 1 mieszkańca również uległa zmniejszeniu. W 2015 roku wydatki na pomoc społeczną średnio wyniosły 578,88 zł na mieszkańca, zaś w 2021 roku 296,42 zł na mieszkańca.

Na zdiagnozowaną na analizowanym obszarze tendencję spadkową wśród beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej ma także wpływ zaobserwowana na analizowanym terenie sytuacja demograficzna. **W okresie obejmującym lata 2015-2021 odnotowano stały spadek liczby ludności na badanym obszarze.** W 2015 roku liczba mieszkańców obszaru działania LGD wyniosła 66 112 osób, zaś w 2021 roku - 63 918 mieszkańców (spadek o 2 194 osoby). Tendencja ta wynika z pewnością ze spadku liczby urodzeń z 643 w 2015 roku do 577 w 2021 roku i wzrostu liczby zgonów: z 636 w 2015 roku do 740 w 2021 roku. Zaobserwowaną tendencję stymuluje też ujemne w całym badanym okresie saldo migracji powyżej 200.

Zgodnie z danymi zaczerpniętymi z GUS najczęstszymi problemami społecznymi z jakimi zmagają się mieszkańcy analizowanego obszaru oraz z których to tytułów otrzymują oni wsparcie są: 1. Długotrwała choroba (średnio 23% podopiecznych OPS); 2. Bezrobocie (22%); 3. Ubóstwo (blisko 20%); 4. Niepełnosprawność (blisko 15%). Pomimo, iż zasięg korzystania z pomocy społecznej znacząco się zmniejszył w ostatnich 6-ciu latach na terenie działania LGD „Ziemia Brzozowska” to nadal mieszka tutaj większy odsetek osób objętych pomocą społeczną (6,2%) niż w województwie podkarpackim², zagrożonych wyłączeniem z funkcjonowania w życiu społecznym analizowanego obszaru.

² wartość udziału beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem woj. podkarpackim (4,8%)

Pięć z sześciu gmin obszaru LGD „Ziemia Brzozowska” zostało ujętych na liście gmin zagrożonych trwałą marginalizacją. Zjawisko to występuje w przypadku obniżenia możliwości korzystania w pełni z życia społecznego, dóbr kultury, życia zawodowego.

Jako grupy szczególnie zagrożone wykluczeniem z życia społecznego można wskazać także młodzież oraz osoby starsze. Na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” w analizowanym okresie czasu ludność w wieku przedprodukcyjnym (19,6%), choć nieznacznie, ale zmniejszyła się w 2021 roku (10 437) w stosunku do roku 2015 (10 840). Jest to grupa, która aktualnie i w najbliższej przyszłości będzie uczęszczała do szkół podstawowych zlokalizowanych na terenie LGD „Ziemia Brzozowska”. **W przypadku młodzieży szkolnej zagrożenie wykluczeniem jest wynikiem łatwego dostępu do narkotyków, propagowanych przez media wzorców zachowań oraz słabej oferty zagospodarowania czasu wolnego, w tym w zakresie rozwijania zdolności poza edukacją formalną, która byłaby przez młodzież uznana za atrakcyjną.**

Z kolei w przypadku seniorów zagrożenie wykluczeniem wynika z trudności komunikacyjnych wewnątrz obszaru oraz bardzo słabego dostępu do niezbędnych usług opiekuńczych oraz medycznych. Warto zwrócić również uwagę, że w powszechnej opinii seniorzy to osoby samotne, schorowane, które nie angażują się w działalność społeczną. Jednak doświadczenia ostatnich lat pokazują, że **rośnie długość życia i spora grupa seniorów jest na tyle vitalna, że może się zaangażować w działania na rzecz społeczności lokalnej czy integracji seniorów.**

Niestety na obszarze LGD widoczny jest wzrost wartości wskaźnika obciążenia demograficznego (z 21,7 w 2015 roku do 25,9 w 2021 roku), choć nadal na niższym poziomie niż w województwie podkarpackim (26,9 w 2021 roku). Zmiany w strukturze wiekowej ludności będą w przyszłości wpływać na kierunki inwestycji infrastrukturalnych. Przede wszystkim należy oczekiwać rosnącego popytu na usługi dedykowane seniorom. Należy także wspomnieć o możliwym wzroście wydatków związanych z opieką zdrowotną.

Powyższe wyniki analizy danych statystycznych potwierdzają uczestnicy spotkań konsultacyjnych, którzy do głównych problemów społecznych na analizowanym obszarze wskazali: starzejące się społeczeństwo, systematycznie zmniejszającą się liczbę stałych mieszkańców obszaru, pojawiające się zjawisko wykluczenia społecznego osób i rodzin.

Edukacja formalna, pozaformalna oraz związana z umiejętnościami i kompetencjami dorosłych

Na obszarze LGD „Ziemia Brzozowska” funkcjonuje 38 szkół podstawowych (publicznych placówek oświatowych), do których uczęszcza łącznie 5 483 uczniów, w 384 oddziałach (średnio przypada 14 dzieci na oddział). Z oceny aktualnego stanu edukacji wynika, iż sieć placówek oświaty można uznać za dobrze rozwiniętą. Baza oświatowa jest funkcjonalnie zlokalizowana i adekwatna do potrzeb społecznych.

Poza nauką formalną, we wszystkich szkołach obszaru objętego LSR prowadzone są zajęcia pozalekcyjne. W roku szkolnym 2019/2020 korzystało z nich 3 405 dzieci z obszaru działania LGD „Ziemia Brzozowska”, a w roku szkolnym 2020/2021- 3 520 dzieci. We wszystkich placówkach z obszaru objętego LSR w formie zajęć pozalekcyjnych prowadzono zajęcia mające przygotowywać do egzaminów, zdobywania dodatkowej wiedzy w interesujących ucznia zagadnieniach, rozwijania zdolności oraz naukę języków obcych.

Celem tych zajęć jest ujawnianie i rozwijanie zainteresowań, uzdolnień uczniów oraz propagowanie alternatywnych sposobów spędzania wolnego czasu. Wymagają one od uczniów innej aktywności, zmuszają do twórczego myślenia, eliminują stres związany z lekcjami, umożliwiają przeżycie sukcesu, rozwijają poczucie własnej wartości. Uczniowie zdobywają nowe doświadczenia, umiejętności i sprawności oraz nawyki kulturalnej rozrywki i zabawy. Zajęcia te pozwalają odkryć własne uzdolnienia i talenty oraz dają uczucie radości z uzyskanych efektów. Zajęcia pozalekcyjne rozwijają także zdolności społeczne uczniów, uczą nawiązywania kontaktów międzyludzkich, odnajdywania swojego miejsca w grupie, a także wspierają działalność wychowawczą i profilaktyczną szkół.

Jednakże **istniejąca oferta zajęć pozalekcyjnych wciąż jest niewystarczająca i nie w pełni pozwala na rozwój zdolności uczniów.**

Szkoły angażują się również w liczne przedsięwzięcia edukacyjne i wychowawcze organizowane dla własnych uczniów i środowiska. Biorą udział w takich akcjach jak Sprzątanie Świata i Dni Ziemi, organizują szereg imprez z udziałem rodziców, obchody Dnia Dziecka, pasowania pierwszoklasistów, dni patrona szkoły, andrzejki, walentynki, festyny, kiermasze, festiwale nauki, dni języków obcych, dzień bez przemocy, dni otwarte, szkolne zawody sportowe, spotkania wigilijne, a także uczestniczą w różnorodnych akcjach charytatywnych.

Przykłady działań szkół mające na celu rozwój edukacji ukierunkowanej na kształtowanie umiejętności, kompetencji i postaw przydatnych w przyszłości na rynku pracy (np. formy współpracy szkół z przedsiębiorcami, szkołami ponadpodstawowymi) obejmują:

- ✓ Spotkania przedstawicieli ze szkół ponadpodstawowych z uczniami klas ósmych dotyczące kwestii rekrutacji i motywacji do dokonywania właściwych wyborów,
- ✓ W ramach zajęć z doradztwa zawodowego spotkania z przedsiębiorcami z różnych branż,
- ✓ Realizacja przedmiotu „doradztwo zawodowe” w klasach VII i VIII (poznanie czynników trafnego wyboru zawodu, analiza uwarunkowań lokalnego rynku pracy, poznanie zawodów przyszłości, analiza ofert edukacyjnych szkolnictwa ponadpodstawowego itp.),
- ✓ Realizacja zajęć specjalistycznych związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej, na podstawie zaleceń wynikających z opinii wydanych przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną,
- ✓ Wyjazdy uczniów na „Dni otwarte” organizowane przez szkoły ponadpodstawowe,
- ✓ Rozwijanie szkolnego wolontariatu,
- ✓ Współpraca z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną - konsultacje dot. poszczególnych uczniów w celu diagnozowania problemów, wsparcia uczniów w procesie dydaktyczno-wychowawczym,
- ✓ Współpraca z asystentem rodziny i kuratorem celem wspierania wychowawczej funkcji rodziny, rozpoznawania warunków życia oraz sytuacji wychowawczej uczniów.

Pomieszczenia dydaktyczne placówek oświatowych są w większości wyposażone w nowoczesny sprzęt umożliwiający proces dydaktyczny. Nauczanie wymaga stosowania środków audiowizualnych najnowszej generacji. Temu wyzwaniu wyszła naprzeciw większość szkół podstawowych, które swoim uczniom oferują pracownice komputerowe i centra multimedialne. Poza tym w przeważającej części proces dydaktyczny jest realizowany przy użyciu takich narzędzi jak: rzutniki multimedialne i tablice interaktywne. Szczególnie te ostatnie cieszą się dużym zainteresowaniem wśród uczniów i nauczycieli. **Szkoły wymagają stałego doposażania w najnowszej generacji pomoce dydaktyczne, które powinny być również zakupione na potrzeby prowadzenia zajęć pozalekcyjnych. Wykorzystanie nowoczesnego sprzętu nie tylko usprawnia proces dydaktyczny podnosząc jego jakość, czyniąc go efektywniejszym, ale także zapobiega wykluczeniu cyfrowemu uczniów i pracowników dydaktycznych placówek oświatowych.**

Szkoły podstawowe dysponują salami gimnastycznymi oraz boiskami sportowymi, co zapewnia możliwość realizacji zajęć wychowania fizycznego i innych zajęć sportowych. **Standard i wyposażenie sal gimnastycznych jest na zróżnicowanym poziomie i cały czas wymaga doinwestowania.**

W roku szkolnym 2020/2021 na obszarze LGD funkcjonowały 3 szkoły średnie prowadzone przez Powiat Brzozowski. Ogółem w 29 oddziałach przebywało 817 uczniów, w tym:

- ✓ I Liceum Ogólnokształcące w Brzozowie - 660 uczniów,
- ✓ Zespół Szkół Ekonomicznych w Brzozowie – 576 uczniów,
- ✓ Zespół Szkół Budowlanych w Brzozowie – 473 uczniów.

Ponadto Powiat Brzozowski jest organem prowadzącym Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Brzozowie, w którym w roku szkolnym 2020/2021 przebywało 141 uczniów.

Na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” prowadzona jest także edukacja związana z umiejętnościami i kompetencjami dorosłych. W Orzechówce działa Powiatowe Centrum Integracji Społecznej. Centrum powołane zostało do realizacji zadań mających na celu reintegrację zawodową i społeczną osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, które ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich potrzeb życiowych.

Uczestnikami Powiatowego Centrum Integracji Społecznej w Orzechówce są min. osoby długotrwale bezrobotne, niepełnosprawne, oraz inne osoby, które potrzebują wsparcia w odnalezieniu się na rynku pracy.

W 2021 roku uczestnikami reintegracji zawodowej i społecznej było łącznie 30 osób z terenu objętego działaniem LGD „Ziemia Brzozowska” (20 osób więcej niż w 2016 roku).

Na obszarze objętym LSR w zakresie edukacji związanej z umiejętnościami i kompetencjami dorosłych osób niepełnosprawnych działają Warsztaty Terapii Zajęciowej w Starej Wsi i w Haczowie.

Obecnie w Warsztatach opieką objętych jest 98 osób niepełnosprawnych z obszaru działania LGD „Ziemia Brzozowska”. Celem działania warsztatów jest rehabilitacja prowadząca do ogólnego rozwoju każdego uczestnika, poprawy sprawności psychofizycznej, zaradności osobistej oraz dążenie do możliwie niezależnego życia w środowisku społecznym, a w konsekwencji do podjęcia zatrudnienia na otwartym bądź chronionym rynku pracy.

Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 roku liczba osób deklarujących niepełnosprawność na obszarze objętym LSR wyniosła 9 700 mieszkańców, co daje 151,75 osób na 1000 mieszkańców i była wyższa do średniej krajowej wynoszącej 143,70 i porównywalna do średniej dla województwa podkarpackiego (151,73).

Powyższe wyniki analizy danych statystycznych potwierdzają uczestnicy spotkań konsultacyjnych, którzy wskazywali: niewystarczającą ofertę opieki nad dziećmi w czasie wolnym od zajęć szkolnych w części obszaru, ograniczone możliwości technologiczne realizacji zajęć dla dzieci i młodzieży, ograniczoną ofertę zajęć dla dzieci i młodzieży poza centrami gmin.

Współpraca z innymi podmiotami

Dotychczasowa współpraca LGD z innymi podmiotami obejmowała przede wszystkim realizację wspólnych inicjatyw z organizacjami pozarządowymi, w tym z fundacjami, stowarzyszeniami rejestrowymi i zwykłymi, klubami sportowymi oraz kołami gospodyń wiejskich. Współpraca ta miała charakter dwustronny. Podmioty te zaangażowane były w wiele działań realizowanych przez LGD, natomiast LGD również było uczestnikiem realizowanych przez nie zadań oraz udzielało wsparcia na realizację tych zadań, w tym również ze środków własnych. Zakres realizowanych wspólnie inicjatyw był bardzo szeroki. Były to wydarzenia kulturalne, sportowo-rekreacyjne, promocyjne oraz inne działania o charakterze aktywizacyjnym. Organizacje pozarządowe z obszaru objętego LSR mają stosunkowo niski potencjał finansowy. Są one natomiast chętne do współpracy przy zaangażowaniu własnych zasobów ludzkich. Wypracowane na przestrzeni wielu lat metody współpracy tych organizacji z LGD skutkowały między innymi sprawną realizacją projektów grantowych. Granty finansowane były przez LGD na zasadzie bieżącego finansowania kosztów ponoszonych przez grantobiorców. Umożliwiło to 22 organizacjom realizację przedsięwzięć, które nie byłyby możliwe do zrealizowania w przypadku finansowania grantów w formie refundacji poniesionych wydatków. Ponadto grantobiorcom zapewniono wsparcie w zakresie opracowania wniosków oraz realizacji i rozliczania grantów. Wiele zadań zrealizowano również w ramach współpracy z podmiotami sektora publicznego. Na obszarze objętym LSR bardzo często wspierane są przez LGD także inicjatywy, które polegają na współpracy zarówno z przedstawicielami organizacji pozarządowych, jak i podmiotów publicznych, przy realizacji jednego przedsięwzięcia. Tego typu inicjatywy oraz rodzaje współpracy LGD zamierza wdrażać w ramach realizacji LSR 2023-2029.

Działalność sektora społecznego

Na terenie działania LGD „Ziemia Brzozowska” zarejestrowanych było 190 organizacji pozarządowych, wśród których działało 45 Jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej i 30 Kół Gospodyń Wiejskich wpisanych do Krajowego Rejestru.

Na analizowanym obszarze organizacje pozarządowe stanowią 4,4% ogólnej liczby podmiotów gospodarki narodowej, w Polsce udział ten wynosi 3,2%, a w województwie podkarpackim 4,7%. Wskaźnik prezentujący fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców na terenie analizowanego obszaru w 2021 roku wyniósł 30 i był znacznie niższy niż notowany wówczas w województwie podkarpackim (38) i kraju (40).

Organizacje funkcjonujące na obszarze LGD organizują imprezy i przedsięwzięcia promujące i upowszechniające rodzimą kulturę, dziedzictwo kulturowe, produkty i wyroby lokalne. Są to głównie wydarzenia związane z promocją lokalnej kultury, historii, tradycji i obrzędów oraz zachwalające lokalne przysmaki. Wydają także broszury i książki promujące lokalne dziedzictwo kulturalne oraz kulinarne. Wiele stowarzyszeń i organizacji chętnie bierze udział w imprezach i przedsięwzięciach promocyjno-upowszechniających organizowanych przez gminne instytucje kultury. Najchętniej udział biorą zespoły artystyczne działające przy gminnych ośrodkach kultury oraz Kół Gospodyń Wiejskich. Jest to dla nich możliwość zaprezentowania swoich umiejętności i wyrobów zgromadzonej publiczności oraz szansa zmierzenia się z innymi. Organizacje społeczne działające na terenie gmin tworzących LGD „Ziemia Brzozowska”, realizują również projekty, które są sfinansowane lub współfinansowane przy udziale środków finansowych z funduszy unijnych oraz innych funduszy krajowych i zagranicznych. Organizacje społeczne angażują się również w działania charytatywne wspomagające ludzi poszkodowanych w wyniku klęsk żywiołowych i znajdujących się w trudnych sytuacjach życiowych.

Warto zwrócić uwagę na liczbę nowo zarejestrowanych organizacji pozarządowych na 1000 mieszkańców w latach 2016-2021. Zaprezentowane poniżej liczby wskazują na relatywnie niską dynamikę wzrostu liczby NGO na 1000 mieszkańców. W każdej gminie (poza gm. Brzozów) były lata, w których nie były rejestrowane żadne nowe organizacje społeczne.

Tabela 6. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 1000 mieszkańców

Nazwa	Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 1000 mieszkańców					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Brzozów	0,11	0,15	0,23	0,11	0,11	0,15
Gmina Domaradz	0,00	0,00	0,16	0,16	0,00	0,00
Gmina Dydnia	0,00	0,00	0,00	0,00	0,13	0,26
Gmina Haczów	0,00	0,11	0,11	0,11	0,00	0,00
Gmina Jasienica Rosielna	0,39	0,00	0,13	0,00	0,13	0,26
Gmina Nozdrzec	0,00	0,24	0,12	0,12	0,13	0,00
POLSKA	0,20	0,20	0,18	0,19	0,14	0,16
PODKARPACKIE	0,16	0,14	0,16	0,16	0,10	0,14

Źródło: <https://bdl.stat.gov.pl/bdl/dane/podgrup/tablica, P2419 Podmioty - wskaźniki>

Powyżej zamieszczone dane statystyczne wskazują z jednej strony na wysoki wskaźnik dotyczący liczby organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców na terenie analizowanego obszaru, w porównaniu do województwa i kraju, co mogłoby świadczyć o dużym zaangażowaniu mieszkańców w działalność istniejących na terenie obszaru objętego LSR organizacji pozarządowych, a z drugiej strony na relatywnie niską dynamikę wzrostu liczby nowo rejestrowanych NGO na 1000 mieszkańców, co z kolei sugerowałoby spadek aktywności w tym zakresie. Ograniczona aktywność społeczna mieszkańców stanowi także jeden z najczęściej wskazywanych problemów na obszarze LGD.

Reasumując, na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” nadal potrzebne są działania prowadzące do aktywizacji lokalnej społeczności.

Podejście do zasad równości, niedyskryminacji i dostępności

Dotychczasowe działania, jak i te zaplanowane w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju, były i będą realizowane przez Stowarzyszenie z uwzględnieniem zasady równości szans i niedyskryminacji. W przypadku niniejszej LSR oznacza to umożliwienie wszystkim osobom – bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, kolor skóry lub pochodzenie etniczne, wyznawaną religię lub światopogląd, orientację seksualną – sprawiedliwego, pełnego uczestnictwa we wszystkich zaplanowanych działaniach. Uczestnictwo to obejmuje uczestnictwo zarówno w fazie planowania, realizacji jak również korzystania z efektów przeprowadzonych działań.

Proces realizowanych konsultacji społecznych związanych z opracowaniem LSR, był między innymi ukierunkowany na wyłonienie grup będących w „niekorzystnej sytuacji”. Przedmiotowa analiza nie była ukierunkowana na potrzebę wskazania w jakich obszarach ta tzw. „niekorzystność” występuje. Proces wyłonienia ww. grup został zrealizowany samoistnie. Mieszkańcy wskazali te grupy w sposób naturalny bez moderowania, ukierunkowywania na jakąkolwiek sytuację czy też grupę.

W trakcie warsztatów konsultacyjnych i badań ankietowych wskazano następujące grupy zdefiniowane/określone jako osoby w gorszej sytuacji tym samym mogące być grupami o nierównych szansach w dostępie do usług społecznych, rynku pracy itp.: osoby w wieku 60+, osoby bezrobotne (w tym osoby długotrwale bezrobotne), osoby niepełnosprawne i przewlekle chore, dzieci i młodzież, rodzice dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym, osoby z niskim wykształceniem i osoby korzystające z pomocy społecznej.

Przeprowadzone z uczestnikami konsultacji społecznych rozmowy odnoszące się do grupy dzieci i młodzieży wskazywały na ograniczenia dla tej grupy w dostępie do zajęć / lekcji / różnych form edukacji pozaszkolnej i pozaformalnej. Dość często te ograniczenia wynikają z peryferyjnego położenia miejscowości w stosunku do ośrodków miejskich dysponujących taką ofertą, jak również powyższe wynikają z ograniczeń finansowych i komunikacyjnych.

Do grupy osób określanej jako grupa o nierównych szansach i podlegająca „ukrytej dyskryminacji” uczestnicy spotkań zaliczyli seniorów. Zdaniem uczestników warsztatów grupę tą cechuje wykluczenie ekonomiczne/finansowe oraz niejednokrotnie społeczne w przypadku osób chorych i samotnych dokonywane niestety poprzez alienację społeczną.

W przypadku osób poszukujących pracy, uczestnicy spotkań podkreślali dyskryminację grupy osób o niskich kompetencjach, w kwestiach dostępu do rynku pracy tj. „przegranej” pozycji w przypadku ubiegania się o prace w konkurencji z osobami wykwalifikowanymi. Powyższe zdaniem uczestników wiąże się także z brakiem ofert pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach.

Chcąc dokonać pozytywnej zmiany odnoszącej się do ww. grup społecznych mieszkańcy uznali, iż należy wypracować i wdrożyć „narzędzia” służące zasadzie równości szans i eliminowaniu wszelakich form dyskryminacji. Uznano, iż w katalogu powyższych narzędzi powinny znaleźć się:

- ✓ wydzielone środki finansowe adresowane dla ww. grup;
- ✓ przedsięwzięcia dedykowane dla ww. grup;
- ✓ kryteria preferencyjne umożliwiające wprowadzanie pozytywnych zmian na rzecz ww. grup.

4.1.2 Potrzeby rozwojowe i potencjał w obszarze infrastruktury

Zagospodarowanie przestrzenne

Sieć osadniczą na obszarze na którym działa Lokalna Grupa „Działania Ziemia Brzozowska” tworzy miasto i wsie. Wśród sześciu gmin tworzących obszar LGD jest jedna gmina miejsko-wiejska oraz pięć gmin wiejskich.

1. Gmina Brzozów – obejmuje swoim zasięgiem 8 miejscowości: miasto Brzozów oraz wsie: Górki, Grabownica Starzeńska, Humniska, Przysietnica, Stara Wieś, Turze Pole i Zmiennica.
2. Gmina Domaradz - w skład gminy wchodzi 3 miejscowości, które tworzą 3 sołectwa, tj. Barycz, Golcowa i Domaradz.
3. Gmina Dydnia – obejmuje swoim zasięgiem 13 sołectw: Dydnia, Grabówka, Jabłonka, Końskie, Krzemienna, Krzywe, Niebocko, Niewistka, Temeszów, Obarzym, Ulucz, Witryłów, Wydrna. Hroszówka i Jabłonica Ruska, jako wsie opuszczone nie są sołectwami.
4. Gmina Haczów - w skład gminy wchodzi 7 miejscowości, które tworzą 7 sołectw, tj. Buków, Haczów, Jabłonica Polska, Jasionów, Malinówka, Trześniów i Wzdów.
5. Gmina Jasienica Rosielna - w skład gminy wchodzi 4 miejscowości, które tworzą 4 sołectwa, tj. Jasienica Rosielna, Blizne, Orzechówka i Wola Jasienicka.
6. Gmina Nozdrzec – w skład gminy wchodzi 8 miejscowości: Hłudno, Huta Poręby, Izdebki, Nozdrzec, Siedliska, Wara, Wesoła i Wołodź.

Żadna z miejscowości nie posiada kompleksowego planu zagospodarowania przestrzennego tj. obejmującego swym zakresem obszar całej miejscowości. Większość z wykazanych sołectw posiada natomiast częściowe plany zagospodarowania przestrzennego. Łącznie na terenie obszaru objętego LSR obowiązuje 160 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które obejmują zaledwie 2,3% całego obszaru działania LGD „Ziemia Brzozowska”.

Żadna z miejscowości na analizowanym obszarze nie posiada aktualnego planu odnowy miejscowości. Jedynie dla miejscowości Krzywe (gmina Dydnia) została opracowana Sołecka Strategia Rozwoju Wsi Krzywe na lata 2021-2025.

Dostęp i stan infrastruktury

Obszar LGD stale się rozwija dzięki inwestowaniu w rozwój infrastruktury ale nie tylko. Wdrażane zostają projekty polepszające życie mieszkańców w kontekście zamieszkiwania na obszarze, wypoczynku i rekreacji, ułatwiające funkcjonowanie w środowisku pracy i wspierające zależności związane z rozwojem zawodowym i osobistym. Samorządy lokalne w ramach swej działalności stale dbają o przestrzeń publiczną rozwijając infrastrukturę przyjazną mieszkańcom, opartą na zgodzie z naturą i uwzględniając zrównoważony rozwój w regionie. Procesy te poprzedzają konsultacje społeczne, zaś pomysły oparte są na nowoczesnych technologiach w których wykorzystuje się chociażby narzędzia mające wpływ na ochronę klimatu i środowiska (np. wykorzystywanie paneli słonecznych w zasilaniu energetycznym przestrzeni publicznych). Poniższa tabela prezentuje opis warunków zagospodarowania przestrzennego / dostęp do infrastruktury technicznej w gminach tworzących obszar LGD oraz zakres potrzeb wskazanych przez mieszkańców w trakcie konsultacji społecznych w zakresie potrzeb w tworzeniu nowej i modernizacji istniejącej infrastruktury technicznej i społecznej w danej gminie z obszaru LGD na najbliższe lata.

Opis warunków zagospodarowania przestrzennego / dostęp do infrastruktury technicznej
Gmina Brzozów
Brzozów jest gminą o dobrze rozwiniętej komunikacji i infrastrukturze drogowej, przez teren gminy przebiegają ważne szlaki komunikacyjne w kierunku przejść granicznych z Ukrainą i Słowacją. Są one także ważnymi trasami tranzytowymi łączącymi stolicę województwa podkarpackiego Rzeszów oraz autostradę A4 i drogę ekspresową S19 z popularnymi turystycznie Bieszczadami, a także Beskidem Niskim i Pogórzem Przemyskim. Są to: droga wojewódzka nr 886 relacji Domaradz-Sanok, droga wojewódzka nr 835 relacji Lublin-Przeworsk-Grabownica Starzeńska oraz droga wojewódzka nr 887 Brzozów-Rymanów-Daliowa. Ważnym elementem infrastruktury drogowej na terenie Gminy Brzozów są drogi powiatowe

o łącznej długości 44,68 km. Gminną infrastrukturę drogową - o łącznej długości 38,14 km - stanowią drogi gminne. Ostatnia przeprowadzona ocena wynikowa stanu technicznego wykazała niezadowalający stan techniczny, zarówno jeśli chodzi o stan nawierzchni, jak i parametry techniczne części dróg na terenie gminy.

Z kolei w zakresie urządzeń sieciowych, to z sieci wodociągowej w 2021 r. korzystało 23,1% ogółu mieszkańców gminy Brzozów (drugi najwyższy wynik na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska”), zaś z sieci kanalizacyjnej 64,1% ogółu mieszkańców (trzeci najniższy wynik na obszarze objętym LSR). Wartości te znacznie też odbiegają od notowanych w kraju i województwie podkarpackim (zwłaszcza w przypadku korzystających z sieci wodociągowej), co wskazuje, że w najbliższych latach wyzwaniem dla gminy będzie poprawa zwłaszcza poziomu zwodociągowania, a także skanalizowania gminy. W gminie Brzozów występuje natomiast bardzo wysoki stopień gazyfikacji – w 2021 roku z sieci gazowej korzystało 91,8% ogółu mieszkańców gminy. Warunki zasilania w energię elektryczną na terenie gminy Brzozów są oceniane jako dobre.

Gmina Domaradz

Gminna infrastruktura drogowa to 46 dróg o statusie drogi publicznej gminnej o łącznej długości 68,1 km. Przez obszar gminy przebiega także droga krajowa nr 9 Radom-Rzeszów-Barwinek (przejście graniczne ze Słowacją) oraz droga wojewódzka nr 884 Przemyśl-Dubiecko-Bachórz-Domaradz i droga wojewódzka nr 886 Domaradz-Sanok. Ważnymi arteriami komunikacyjnymi gminy jest również 8 odcinków dróg powiatowych. Ostatnia przeprowadzona ocena wynikowa stanu technicznego wykazała dobry stan techniczny dróg. Bieżące zalecenie w zakresie poprawy stanu technicznego dróg dotyczy w większości konieczności wykonania miejscowej naprawy ubytków oraz uszkodzeń eksploatacyjnych wynikających z normalnego korzystania z nich.

Z kolei w zakresie urządzeń sieciowych, to z sieci wodociągowej w 2021 r. korzystało 29,2% ogółu mieszkańców gminy Domaradz (drugi najwyższy wynik na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska”), zaś z sieci kanalizacyjnej 39% ogółu mieszkańców (drugi najniższy wynik na obszarze objętym LSR). Wartości te znacznie też odbiegają od notowanych w kraju i województwie podkarpackim, co wskazuje, że w najbliższych latach wyzwaniem dla gminy będzie poprawa zarówno poziomu zwodociągowania oraz skanalizowania gminy. W gminie występuje też niższy niż notowany w województwie podkarpackim stopień gazyfikacji – w 2021 roku z sieci gazowej korzystało 64,8% ogółu mieszkańców gminy. Warunki zasilania w energię elektryczną na terenie gminy Domaradz są oceniane jako dobre.

Gmina Dydnia

Gminna infrastruktura drogowa to 15 dróg o statusie drogi publicznej gminnej o łącznej długości 36,1 km. Przez obszar gminy przebiega droga wojewódzka Nr 835 łącząca Niebocko–Jabłonkę–Dydnę–Krzemienną–Niewistkę (relacji Grabownica Starzeńska–Lublin). Ważnymi arteriami komunikacyjnymi gminy jest również 10 odcinków dróg powiatowych. Stan infrastruktury drogowej i technicznej gminy można określić jako zadowalający. Bieżące zalecenie w zakresie poprawy stanu technicznego dróg dotyczy w większości konieczności wykonania miejscowej naprawy ubytków oraz uszkodzeń eksploatacyjnych wynikających z normalnego korzystania z nich.

Z kolei w zakresie urządzeń sieciowych, to z sieci wodociągowej w 2021 r. korzystało 19,1% ogółu mieszkańców gminy Dydnia (trzeci najniższy wynik na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska”), zaś z sieci kanalizacyjnej 68,1% ogółu mieszkańców (trzeci najwyższy wynik na obszarze objętym LSR). Wartości te znacznie odbiegają od notowanych w kraju i województwie podkarpackim, co wskazuje, że w najbliższych latach wyzwaniem dla gminy będzie zarówno poprawa poziomu zwodociągowania oraz skanalizowania gminy. Oprócz tego, w gminie występuje też dość wysoki stopień gazyfikacji – w 2021 roku z sieci gazowej korzystało 70,2% ogółu mieszkańców gminy (więcej niż w kraju i na porównywalnym poziomie co w województwie podkarpackim). Warunki zasilania w energię elektryczną na terenie gminy Dydnia są oceniane jako dobre.

Gmina Haczów
Ważnym szlakiem komunikacyjnym, który przebiega przez gminę Haczów jest droga wojewódzka nr 887 Brzozów-Daliowa, odcinek drogi krajowej nr 9 oraz projektowana droga ekspresowa S-19. Długość dróg w poszczególnych kategoriach na terenie gminy Haczów: drogi krajowe: droga krajowa nr 9 Radom-Rzeszów-Barwinek - długość: 1,1 km; drogi wojewódzkie: droga wojewódzka nr 887 Brzozów-Rymanów-Daliowa: 7,2 km; drogi powiatowe: 34,4 km; drogi gminne - sieć dróg gminnych składa się z 81 odcinków o łącznej długości: 70,2 km. Ostatnia przeprowadzona ocena wynikowa stanu technicznego wykazała dobry stan techniczny dróg. Bieżące zalecenie w zakresie poprawy stanu technicznego dróg dotyczy w większości konieczności wykonania miejscowej naprawy ubytków oraz uszkodzeń eksploatacyjnych wynikających z normalnego z nich korzystania. Z kolei w zakresie urządzeń sieciowych, to z sieci wodociągowej w 2021 r. korzystało 8,9% ogółu mieszkańców gminy Haczów (drugi najniższy wynik na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska”), zaś z sieci kanalizacyjnej 85,1% ogółu mieszkańców (najwyższy wynik na obszarze objętym LSR). Wartości dotyczące udziału korzystających z sieci wodociągowej w gminie Haczów znacznie odbiegają od wartości notowanych w województwie i kraju, natomiast dotyczące udziału korzystających z sieci kanalizacyjnej znacznie je przewyższają, co wskazuje, że w najbliższych latach wyzwaniem dla gminy będzie przede wszystkim poprawa poziomu jej zwodociągowania. Oprócz tego, w gminie występuje też wysoki stopień gazyfikacji – w 2021 roku z sieci gazowej korzystało 83,6% ogółu mieszkańców gminy. Warunki zasilania w energię elektryczną na terenie gminy Haczów są oceniane jako dobre.
Gmina Jasienica Rosielna
Gminna infrastruktura drogowa to 53,5km dróg o statusie drogi publicznej gminnej. Przez obszar gminy przebiega także droga krajowa nr 9 Radom-Rzeszów-Barwinek (przejście graniczne ze Słowacją) – 4,7 km oraz droga wojewódzka nr 886 Domaradz-Sanok – 6,5 km. Ważnymi arteriami komunikacyjnymi gminy są również drogi powiatowe o łącznej długości 30,6 km. Z kolei w zakresie urządzeń sieciowych, to z sieci wodociągowej w 2021 r. korzystało 65,2% ogółu mieszkańców gminy Jasienica Rosielna (najwyższy wynik na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska”), zaś z sieci kanalizacyjnej 74,4% ogółu mieszkańców (drugi najwyższy wynik na obszarze objętym LSR). Wartości te, zwłaszcza w przypadku sieci wodociągowej nieznacznie odbiegają od notowanych w kraju i województwie podkarpackim, a w przypadku sieci kanalizacyjnej je nieco przewyższają co wskazuje, że w najbliższych latach wyzwaniem dla gminy będzie poprawa głównie poziomu jej zwodociągowania. Oprócz tego, w gminie występuje też wysoki stopień gazyfikacji – w 2021 roku z sieci gazowej korzystało 79,3% ogółu mieszkańców gminy. Warunki zasilania w energię elektryczną na terenie gminy są oceniane jako dobre.
Gmina Nozdrzec
Gminna infrastruktura drogowa to drogi o statusie drogi publicznej gminnej o łącznej długości 81,6 km. Przez obszar gminy przebiega także droga wojewódzka nr 835 Lublin-Przeworsk-Grabownica Starzeńska o łącznej długości 8,366 km. Ważnymi arteriami komunikacyjnymi gminy są również drogi powiatowe o łącznej długości 57,597 km. Z kolei w zakresie urządzeń sieciowych, to z sieci wodociągowej w 2021 r. korzystało 8,0% ogółu mieszkańców gminy Nozdrzec (najniższy wynik na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska”), zaś z sieci kanalizacyjnej 11,3% ogółu mieszkańców (również najniższy wynik na obszarze objętym LSR). Wartości te znacznie też odbiegają od notowanych w kraju i województwie podkarpackim, co wskazuje, że w najbliższych latach wyzwaniem dla gminy będzie poprawa poziomu zwodociągowania oraz skanalizowania gminy. Oprócz tego, w gminie występuje wysoki stopień gazyfikacji – w 2021 roku z sieci gazowej korzystało 79,3%

ogółu mieszkańców gminy. Warunki zasilania w energię elektryczną na terenie Gminy Nozdrzec są oceniane jako dobre.

Infrastruktura rekreacyjna

Położenie obszaru LGD i związane z nim walory sprzyjają rozwojowi turystyki, jednakże między 2015 a 2021 rokiem widać w tym zakresie negatywne zmiany. Wskaźnik Schneidera, mówiący o intensywności ruchu turystycznego, wyrażony liczbą turystów korzystających z noclegów, przypadającą na 1000 mieszkańców stałych zmniejszył się z 114,72 do 66,18 i wraz ze spadkiem wskaźnika odnotowano spadek stopnia wykorzystania miejsc noclegowych ogółem³, który w latach 2015 i 2021 oscylował na poziomie 22,1% i 11,4% (spadek o 10,7%). W analizowanym okresie na obszarze LGD odnotowano też spadek liczby turystów zagranicznych korzystających z noclegów (o blisko 10%). Jest to niepokojąca sytuacja biorąc pod uwagę, że obszar posiada potencjał do rozwoju funkcji turystycznej jako czynnika aktywizującego miejscową ludność. Jednakże analizując dane statystyczne zgromadzone w latach 2015-2021 należy wziąć pod uwagę ogłoszoną w marcu 2020 roku pandemię COVID, która bezpośrednio wpłynęła na zaobserwowaną tendencję. Na obszarze LGD rozwinęła się turystyka rekreacyjna, aktywna, kwalifikowana, biznesowa, przyrodnicza i wiejska (funkcjonuje tu szacunkowo jedynie 14 gospodarstw agroturystycznych), umożliwiającą zwiedzanie obszarów chronionych, obserwowanie i fotografowanie zwierząt, a także kulturowa, oferująca uczestnictwo w imprezach i wydarzeniach kulturalnych. Walory przyrodnicze obszaru są jednym z istotniejszych elementów przesądzających o atrakcyjności turystycznej tego miejsca i niejako warunkują, a wręcz narzucają kierunki rozwoju turystyki. Od nich zależą bowiem w znacznej mierze formy i rodzaje turystyki, jakie mogą być uprawiane w danym miejscu oraz długość sezonu atrakcyjnego dla turystów. Niewątpliwie największą atrakcją obszaru objętego działaniem LGD „Ziemia Brzozowska” są:

- ✓ Trasa rowerowa Doliną Sanu
- ✓ Szlak kajakowy „Błękitny San”
- ✓ Ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna "Brzozów-Zdrój" w Brzozowie
- ✓ Szlak Pątniczy Pogórza
- ✓ Szlak Miejsc Pamięci Narodowej
- ✓ Trasy Nordic Walking
- ✓ Obarzym Wioska Szlaków
- ✓ Szlak Architektury Drewnianej – trasa 1 i trasa 2
- ✓ Szlak Światowego Dziedzictwa Naturalnego i Kulturalnego UNESCO
- ✓ Międzyprzedmiotowa ścieżka dydaktyczna w Jasienicy Rosielnej
- ✓ Szlak Ikon

Obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego posiada też liczne walory kulturowe. Są to przede wszystkim wysokiej klasy atrakcje kulturowe (liczne zabytki kultury, miejsca historyczne, tradycje folklorystyczne). Obszar objęty LSR odgrywa ważną rolę jako miejsce docelowe i ośrodek turystyki krajowej i zagranicznej.

Na obszarze objętym LSR bardzo słabo rozwinięte są usługi noclegowe i gastronomiczne. Funkcjonują tutaj:

- ✓ **Baza noclegowa:** 2 hotele oferujące 101 miejsc noclegowych,
- ✓ Baza gastronomiczna (bez gospodarstw agroturystycznych): 26 obiektów.

Ważnym elementem infrastruktury publicznej są obiekty sportowe zlokalizowane na obszarze LGD:

³Stopień wykorzystania obiektu - wyrażony w procentach – wynika z porównania udzielonych noclegów do nominalnej liczby miejsc noclegowych

Gmina Brzozów:

- ✓ Kompleks Sportowo Rekreacyjny w Brzozowie (basen odkryty z atrakcjami wodnymi o pow. 669 m², brodzik dla dzieci, boiska do piłki siatkowej plażowej, korty tenisowe, plac zabaw dla dzieci, sala fitness, miejsce pod lodowisko, plaża trawiasta, lokal gastronomiczny),
- ✓ Kryta Pływalnia "Posejdon" w Brzozowie (basen kryty o wymiarach 12,50 m x 25,00 m, jacuzzi, sauna, lokal gastronomiczny),
- ✓ Stadion Miejski w Brzozowie (boisko główne o wymiarach 102 m x 62 m oraz boisko do treningów, bieżnia poliuretanowa dł. 400m, rzutnia do pchnięcia kulą, skocznia w dal i trójskoku, skocznia wzwyż, siłownia, sauna, skatepark).

Gmina Domaradz

- ✓ Stadion sportowy wraz zapleczem w Domaradzu i Golcowej,
- ✓ Obiekty przyszkolne w tym nowoczesne boiska wielofunkcyjne przy szkołach podstawowych.

Gmina Dydnia

- ✓ Obiekty przyszkolne w tym nowoczesne boiska wielofunkcyjne przy szkołach podstawowych w Dydni, Jabłonce, Niebocku,
- ✓ Boisko wielofunkcyjne – kort tenisowy w zabytkowym parku podworskim w Temeszowie,
- ✓ Stadiony sportowe w Niebocku, Grabówce i w Dydni.

Gmina Haczów

- ✓ Haczów: stadion z boiskiem do gry w piłkę nożną, bieżnią 400m i szatnią LKS Haczów, sala gimnastyczna z zapleczem dydaktycznym, magazynowym i sanitarnym, boisko „ORLIK 2012”, boisko do koszykówki i piłki ręcznej (o nawierzchni asfaltowej), siłownia zewnętrzna przy Szkole Podstawowej oraz plac zabaw przy Przedszkolu Samorządowym,
- ✓ Jabłonica Polska: stadion z boiskiem do gry w piłkę nożną i szatnia LKS „Cisy”, sala gimnastyczna z zapleczem, boisko wielofunkcyjne oraz plac zabaw przy Szkole Podstawowej,
- ✓ Malinówka: sala gimnastyczna i plac zabaw przy Szkole Podstawowej, boisko wielofunkcyjne i siłownia zewnętrzna,
- ✓ Jasionów: stadion z boiskiem do gry w piłkę nożną i szatnia JKS Jasionów, sala gimnastyczna z zapleczem sanitarnym i plac zabaw przy Szkole Podstawowej,
- ✓ Wzdów: stadion z boiskiem do gry w piłkę nożną i szatnia LKS Wzdów, sala gimnastyczna z zapleczem i plac zabaw przy Szkole Podstawowej, siłownia zewnętrzna oraz boisko wielofunkcyjne,
- ✓ Trześniów: stadion z boiskiem do gry w piłkę nożną i szatnia LKS Trześniów, sala gimnastyczna z zapleczem, plac zabaw przy Szkole Podstawowej, plac zabaw i boisko wielofunkcyjne przy filii Przedszkola Samorządowego w Trześniowie,
- ✓ Buków: boisko niepełnowymiarowe do gry w piłkę nożną oraz plac zabaw.

Gmina Jasienica Rosielna

- ✓ Stadion sportowy wraz zapleczem w Jasienicy Rosielnej,
- ✓ Obiekty przyszkolne (3 obiekty sportowe ORLIK w miejscowości Blizne, Jasienica Rosielna i Orzechówka a także boisko wielofunkcyjne w Woli Jasienickiej, które zostały wybudowane na przełomie roku 2011-2013. Powstałe kompleksy sportowe składają się z następujących elementów: płyty boiskowej wykonanej z poliuretanu, na którym można grać w koszykówkę, siatkówkę oraz tenisa ziemnego; płyty boiskowej pokrytej trawą suszoną do gry w piłkę nożną oraz zaplecza socjalnego przystosowanego dla osób niepełnosprawnych wyposażonego w nocne oświetlenie),
- ✓ Kryty basen w Zespole Szkół w Bliznem o długości 16,67m, wykorzystywany nie tylko do zajęć z nauki pływania dla dzieci z poszczególnych szkół na terenie gminy ale także dla osób z zewnątrz.

Gmina Nozdrzec

- ✓ stadion piłkarski w Nozdrzu,
- ✓ przyszkolne boiska sportowe,
- ✓ strefy aktywności w Hłudnie, Siedliskach i Wesołej – Rytej Górze wyposażone w obiekty małej architektury (urządzenia sportowe, utwardzone place, altany drewniane wraz z grillem).

Infrastruktura rekreacyjna jest rozwinięta w mało zadowalającym stopniu i wymaga dalszego rozwoju i poprawy standardu. Pomimo istniejącej wielofunkcyjnej infrastruktury sportowej na terenie działania LGD „Ziemia Brzozowska” oferta sportowo-rekreacyjna nadal jest ograniczona (nie w pełni wykorzystuje funkcjonalność infrastruktury) i mało atrakcyjna w stosunku do potrzeb.

Wśród wymienianych podczas warsztatów konsultacyjnych problemów z zakresu tworzenia nowej infrastruktury dominuje:

- ✓ ograniczona oferta uprawiania sportu,
- ✓ słabo rozwinięta mała infrastruktura turystyczna,
- ✓ mała atrakcyjność i niska estetyka przestrzeni publicznych w części miejscowości,
- ✓ bardzo ograniczona oferta usług gastronomicznych, hotelarskich i rekreacyjnych,
- ✓ mała liczba gospodarstw agroturystycznych (niewystarczająca infrastruktura turystyczna, w tym: miejsca wypoczynku rowerzystów, turystów, pola campingowe z miejscami dla kamperów, niezagospodarowany San, bariery mentalnościowe),
- ✓ brak zagród edukacyjnych.

W badaniu ankietowym respondenci odpowiadając na pytanie „jaki rodzaj infrastruktury, w tym publicznej jest najbardziej potrzebny”, najczęściej wymieniali:

- ✓ szlaki, ścieżki turystyczne (piesze, rowerowe, konne),
- ✓ chodniki, ciągi piesze,
- ✓ siłownie plenerowe, place zabaw, parki, skwery, sceny plenerowe,
- ✓ świetlice, kluby, miejsca na organizację warsztatów i spotkań tematycznych,
- ✓ wiaty, altany, miejsca postojowe,
- ✓ infrastruktura środowiskowa, w tym w odnawialne źródła energii.

Kultura, dziedzictwo kulturowe i zabytki

Jakość życia mieszkańców obszaru LGD „Ziemia Brzozowska” zależy w dużej mierze od dostępności dóbr szeroko rozumianej kultury, w tym również do czytelnictwa. Na analizowanym obszarze w 2021 roku działało łącznie 6 domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic. Centrum kulturalnym obszaru to miasto Brzozów. Na przestrzeni lat 2015-2021, wskazując na poziom udziału mieszkańców analizowanego obszaru w życiu kulturalnym warto odnieść się do dostępnych wskaźników, takich jak: liczba mieszkańców przypadająca na 1 placówkę, którego wartość dla całego obszaru działania LGD „Ziemia Brzozowska” wyniosła 10 653. Bardziej szczegółowe dane, analizowane na poziomie gmin tworzących analizowany obszar, wskazują już dysproporcję w dostępie do kultury, a analiza wartości ww. wskaźnika wskazuje na niski stopień zainteresowania kulturą na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” w latach 2015-2021.

I tak, w przypadku dwóch gmin: Brzozów i Haczów wartości badanego wskaźnika są najwyższe na analizowanym obszarze, ale charakteryzują się tendencją spadkową, co oznacza iż spada aktywność lokalnej społeczności lub oferta placówek kultury jest mało atrakcyjna. Z kolei w gminach: Dydnia, Jasienica Rosielna i Nozdrzec, analizowany wskaźnik ma niższe wartości niż w ww. gminach Brzozów i Haczów, i charakteryzował się

tendencją spadkową. W gminie Domaradz odnotowano najniższą wartość przedmiotowego wskaźnika i analizowanym przedziale czasowym charakteryzował się on tendencją spadkową.

Na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” zmniejszyła się średnia liczba osób przypadających na jedną placówkę biblioteczną, co świadczy o większej dostępności zasobów bibliotecznych.

W 2015 roku na analizowanym obszarze na jedną placówkę biblioteczną przypadało 1836 osób. W analizowanym przedziale czasowym pogorszyła się natomiast infrastruktura w zakresie dóbr kultury na analizowanym obszarze. Liczba domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic od 2015 roku utrzymuje się na tym samym poziomie. W 2021 roku w obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” funkcjonowało 1 kino i 3 muzea. Okres największego natężenia życia kulturalnego obszaru objętego działaniem LGD „Ziemia Brzozowska” przypada głównie na miesiące letnie i koncentruje się przede wszystkim w Gminie Brzozów. Odbywa się wtedy wiele imprez z udziałem najlepszych polskich artystów i sportowców.

Zachowane dziedzictwo kulturowe obszaru objętego działaniem LGD „Ziemia Brzozowska” stanowi jego potencjał kulturowy, który znacząco wpływa na rozwój społeczny i gospodarczy lokalnego środowiska.

Na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” istnieje 113 zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz 2 wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO (Zespół kościelno-plebański w Bliznem oraz drewniany kościół pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny i św. Michała Archanioła w Haczowie). Władze poszczególnych gmin tworzących obszar objęty LSR szczególną uwagę przywiązują do ich dobrego zachowania, jednakże **zdaniem mieszkańców analizowanego obszaru, nadal są tu zabytki w bardzo złym stanie technicznym i wymagającej pilnej interwencji.**

4.1.3 Potrzeby rozwojowe i potencjał w sektorze gospodarczym, w tym rynek pracy

Przedsiębiorczość, przedsiębiorczość społeczna oraz branże z potencjałem rozwojowym, w tym obszary atrakcyjne turystycznie

Istotnym wskaźnikiem dostarczającym danych do analizy zagadnienia przedsiębiorczości mieszkańców gmin jest kwestia liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym. Badając okres 2015-2021 daje się zauważyć trend wzrostowy analizowanego wskaźnika z 867,4 w 2015 roku do 1 112,8 w 2021 roku. Zmiana wartości analizowanego wskaźnika na obszarze LGD nie przekroczyła wartości zmian, jakie można obserwować w latach 2015-2021, w skali kraju (wzrost o 403,50) i w skali województwa (wzrost o 304,60).

Odrębny wskaźnik charakteryzuje liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, z uwagi na inną formę prawną tego typu działalności. W badanych gminach również w zakresie tego wskaźnika daje się zidentyfikować wyraźny trend wzrostowy. W tym zakresie gmina Brzozów może pochwalić się najwyższym wynikiem – 1 509 osób prowadzących działalność i jednocześnie największym wzrostem o 217 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

W ramach prowadzonych analiz zwrócono także uwagę na zróżnicowanie podmiotów gospodarczych działających w poszczególnych gminach obszaru LGD wg sekcji. W 2021 roku, sekcjami w których zarejestrowanych było najwięcej podmiotów były: sekcja F (Budownictwo) – 1094 podmioty, sekcja C (Przetwórstwo przemysłowe) – 438 podmiotów oraz sekcja S i T (Pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby) – 346 podmiotów.

Tabela 7. Liczba podmiotów gospodarczych wg sekcji

Sekcja*	Branża/dział PKD	Liczba podmiotów na obszarze LDG	Liczba podmiotów na obszarze woj. podkarpackiego	Liczba podmiotów w Polsce
A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	73	3154	70718
C	Przetwórstwo przemysłowe	438	18387	394186
D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	21	551	13904
E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	8	530	14387
F	Budownictwo	1094	31351	665111
H	Transport i gospodarka magazynowa	300	13119	285774
I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	71	5686	158725
J	Informacja i komunikacja	119	7298	224117
P	Edukacja	146	7219	284140
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	279	11894	284140
R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	93	4256	88297
S i T	Pozostała działalność usługowa oraz gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	346	14 671	327480

Źródło: dane GUS

*SEKCJE:

- ✓ Sekcja A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
- ✓ Sekcja C - Przetwórstwo przemysłowe
- ✓ Sekcja D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
- ✓ Sekcja E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
- ✓ Sekcja F - Budownictwo
- ✓ Sekcja H - Transport i gospodarka magazynowa
- ✓ Sekcja I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
- ✓ Sekcja J - Informacja i komunikacja
- ✓ Sekcja P - Edukacja
- ✓ Sekcja Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
- ✓ Sekcja R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
- ✓ Sekcje S i T - Pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby

Analizując podmioty gospodarcze działające na obszarze objętym LSR, warto przyrzeć się także zachodzącym zmianom w ich strukturze. Wraz z ogólnym wzrostem liczby podmiotów, nastąpił wzrost ich liczby w sekcjach, które najliczniej działają na obszarze LGD „Ziemia Brzozowska”, tj. w sekcji: F (budownictwo) – wzrost o 337 podmioty, sekcji C (Przetwórstwo przemysłowe) – wzrost o 51 podmiotów oraz sekcji S i T (Pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby) – wzrost o 60.

Z analizy powyżej zamieszczonych danych statystycznych wynika, że najprężniej na analizowanym obszarze rozwija się budownictwo i przetwórstwo przemysłowe. Budownictwo jest obok rolnictwa najstarszym rodzajem gospodarczej działalności człowieka i przyczynia się do kształtowania lokalnego rynku pracy. Na obszarze LGD „Ziemia Brzozowska” zatrudnienie w sektorze budowlanym znajduje 21,3% (2021) ogółu zatrudnionych we wszystkich sektorach gospodarki. Podlega ono jednak znaczącym zmianom ze względu na duże rozdrobnienie firm budowlanych podatnych na zmiany koniunkturalne w gospodarce. Budownictwo i przetwórstwo przemysłowe są ze sobą powiązane, ponieważ rozwój budownictwa wpływa bezpośrednio na wzrost produkcji przemysłowej. Przetwórstwo przemysłowe na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” to głównie przetwórstwo średnio zaawansowane technicznie, które wymaga jeszcze znacznej aktywności innowacyjnej, umożliwiającej unowocześnienie struktury rzeczowej produkcji i poprawę pozycji w krajowych, a dalej globalnych łańcuchach wartości.

Z analiz ekonomicznych wynika również niski poziom dostępności funduszy pomocowych dla właścicieli małych firm oraz brak wsparcia merytorycznego dla osób chętnych na tworzenie mikroprzedsiębiorstw. Dość dużym zagrożeniem dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw w regionie jest wzrost cen energii i paliw, wysoka inflacja oraz obciążenia fiskalne, wpływające na kondycję finansową firm a skutkujące m.in. zmniejszeniem możliwości finansowania inwestycji czy ograniczonymi możliwościami wykorzystania funduszy unijnych. Efektem takiej sytuacji może być proces zaprzestawiania działalności lub wchodzenia w „szarą strefę”. To z kolei niesie za sobą spadek liczby oficjalnych miejsc pracy i ograniczenie prowadzenia działalności gospodarczej.

Obszar działania LGD „Ziemia Brzozowska” jest obszarem atrakcyjnym turystycznie. Leży w środkowej części województwa podkarpackiego, w obrębie Pogórza Dynowskiego, na obszarze pomiędzy rzekami San, Stobnica i Wisłok. Miasto Brzozów (główny ośrodek społeczno-gospodarczy obszaru) znajduje się na trasie wiodącej z centrum kraju w Bieszczady, 50 km na południe od Rzeszowa i 20 km na północ od Sanoka. Na analizowanym obszarze znajdują się bogate złoża leczniczych wód solankowych. Odbывается tu produkcja wód mineralnych magnezowo-wapniowych. Obszar objęty LSR ma do zaoferowania wiele walorów turystycznych, zwłaszcza w dziedzinie turystyki kwalifikowanej. Liczne zabytki znajdują się na „Szlaku architektury drewnianej”. Przebiegają tu oznakowane szlaki piesze i ścieżki rowerowe. Duże walory wędkarskie oferują rzeki San i Wisłok oraz liczne potoki pstrągowe. Na tym terenie znajduje się również sporo atrakcji dla miłośników turystyki konnej.

Na obszarze LGD „Ziemia Brzozowska” piękno natury przeplata się z bogatą historią, tradycja jest ciągle żywa, a ludzie gospodarni. W wielu miejscowościach znajdują się cenne pamiątki nierzadko burzliwych dziejów regionu. Tutejszą dumą są światowej klasy zabytki – drewniane kościoły w Bliznem i Haczowie, najstarsza w kraju drewniana cerkiew w Uluczu, bazylika mniejsza w Brzozowie oraz bazylika w Starej Wsi. Stanowią one ozdobę malowniczych krajobrazów i czystej przyrody, która jest prawdziwym bogactwem powiatu brzozowskiego. Liczne pasma wzgórz (dochodzących do 500 m n.p.m.) przedzielają doliny rzek i potoków. Dzięki temu obszar ten jest znakomitym miejscem do wypoczynku. Przyroda umożliwia różnorodne formy rekreacji (pieszej, rowerowej, samochodowej, motocyklowej, a także konno lub kajakiem).

Działające na terenie obszaru działania LGD „Ziemia Brzozowska” podmioty gospodarcze, wciąż za mało wykorzystują walory turystyczne obszaru do prowadzenia działalności gospodarczej (71 podmiotów gospodarczych w sekcji J w 2021 roku).

Rolnictwo i rynek rolny

Rolnictwo, które stanowi podstawę egzystencji miejscowej ludności charakteryzuje się typowym dla Podkarpacia dużym rozdrobnieniem. Według Powszechnego Spisu Rolnego (2020 rok) na badanym obszarze znajduje się 4 495 gospodarstw rolnych w tym 92 do 1 ha (2,05% ogółu gospodarstw). Średnia powierzchnia gospodarstwa na obszarze LGD „Ziemia Brzozowska” wynosi 4,15 ha. Zdecydowana większość użytków rolnych znajduje się we władaniu właścicieli prywatnych (99,3%). Użytki rolne zajmują 28,1% terenu objętego

LSR. Podstawowym problem obszaru jest niska jakość gleb - głównie IV i V klasy bonitacyjnej, rozdrobnienie gospodarstw, rozdrobnienie hodowli zwierzęcej, brak rynków zbytu spowodowanych przede wszystkim utratą eksportowego rynku wschodniego, krótki okres wegetacji roślin. Podobnie, jak w całym kraju, na analizowanym obszarze rolnictwo przeżywa regres (niska opłacalność produkcji rolniczej).

Dla wielu osób gospodarstwo rolne jest dodatkowym źródłem utrzymania (dla osób z 4 466 gospodarstw rolnych). Dochody z rolnictwa stanowią dodatkowe źródło utrzymania dla 99,3% gospodarstw rolnych. Produkcja rolnicza w zdecydowanej większości gospodarstw ma charakter wszechstronny bez określonego kierunku specjalizacji. Dominującymi uprawami są zboża oraz rośliny okopowe – głównie ziemniaki a w produkcji zwierzęcej chów drobiu, bydła, trzody chlewnej i koni. Przeważającą część wytworzonych produktów rolnych rolnicy przeznaczają na własne potrzeby, niewielką część na sprzedaż. Efektem tego jest brak dużej sieci punktów skupu produktów rolnych i innych. Kierunkiem dominującym w większości gospodarstw jest produkcja roślinna, która ma jednak charakter wielokierunkowy i nie wyspecjalizowany z przewagą upraw roślin mało pracochłonnych, tj. zbóż i okopowych. Wśród upraw zbożowych przeważa pszenica ozima, mieszanki zbożowe ozime i pszenżyto ozime mniejszy udział ma owies, żyto i jęczmień. Dominacja gruntów rolnych i leśnych odgrywa ważną rolę gospodarczą i środowiskową, kształtując charakter krajobrazu, a obszary leśne stanowią także ważny czynnik kreowania zachowań społecznych, poprzez ich funkcję rekreacyjną.

W ostatnich latach w województwie podkarpackim, jak i w całej Polsce, zauważalny jest wzrost konsumpcji zdrowej i bezpiecznej żywności. Rolnictwo ekologiczne stanowi więc prężnie rozwijający się model gospodarowania w produkcji rolniczej. Na terenie objętym LSR funkcjonuje jedynie 4 takie gospodarstwa (3 w gminie Dydnia i 1 w gminie Domaradz). Małe gospodarstwa, które przeważają na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” to szansa na produkcję ekologicznej żywności, która ostatnimi laty bardzo zyskuje na popularności, co z kolei daje potencjał na wzmocnienie i rozwijanie krótkich łańcuchów dostaw.

Gospodynie z obszaru działania LGD „Ziemia Brzozowska” na własne potrzeby wykonują przetwory, które również sprzedają na lokalnych kiermaszach i festynach. Tutejsi rolnicy unowocześniają swoje gospodarstwa poprzez zakup środków trwałych oraz modernizację budynków gospodarczych. Szansą dla obszaru jest dalsze tworzenie i rozwój infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych w celu udostępniania jej lokalnym producentom.

Podczas spotkań konsultacyjnych mieszkańcy jako główne problemy wskazywali:

- ✓ **brak informacji/promocji lokalnych produktów żywnościowych,**
- ✓ **brak współpracy rolników, przedsiębiorców (brak wiedzy, skomplikowane uwarunkowania prawne, obawy, ograniczone zaufanie, brak liderów),**
- ✓ **zanikającą produkcję rolną,**
- ✓ **małą liczbę gospodarstw ekologicznych (brak wiedzy, uwarunkowania i wymogi prawne).**

Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne

Obszar działania LGD „Ziemia Brzozowska” wyróżnia kultywowana na tym terenie tradycja wytwarzania lokalnych wyrobów i usług. W ostatnich latach obserwuje się wzrost zainteresowania ze strony mieszkańców analizowanych gmin ich popularyzacją, jako wyróżnika ich regionu. Dla części mieszkańców Ziemi Brzozowskiej wyroby te stały się źródłem dochodów. Wśród wyrobów i usług lokalnych wyróżnić można następujące kategorie: malarstwo i rękodzieło: wikliniarstwo czy hafciarstwo. Charakterystyczne dla analizowanego obszaru jest także bartnictwo, a co się z tym wiąże produkcją miodów oraz jego pochodnych tj. produktów leczniczych na bazie propolisu oraz świec. Do wyrobów tradycyjnych charakterystycznych dla obszaru LGD „Ziemia Brzozowska” należą przede wszystkim produkty kulinarne wyróżniające region. Od wieków przenikało się tu przecież dziedzictwo wielu narodów i grup etnicznych, różnych tradycji kulinarnych, na bazie której rodziła się na przestrzeni dziesięcioleci i wieków wzajemnego przenikania się i inspirowania jedność, określana dzisiaj jako kuchnia Ziemi Brzozowskiej. I tak, jak w całym regionie karpackim w tutejszej kuchni znajduje się wiele potraw o różnych nazwach, ale tych samych smakach, składnikach, recepturach. Tradycja w kuchni

brzozowskiej to z jednej strony sięganie do starych receptur, przekazywanych z pokolenia na pokolenie, czasem nawet odtwarzanych dzięki kwerendom archiwalnym i bibliotecznym, ale z drugiej wyjątkowa ciekawość smaków, otwarcie na nowości i nadążanie za zmieniającym się światem oraz adaptowanie inspirujących elementów innych kultur. Smaki Ziemi Brzozowskiej pozostają w silnym związku z tradycyjnym charakterem regionu, dzięki którym używane do tworzenia potraw składniki są w pełni ekologiczne i zdrowe, a metody produkcji, nawet jeśli nie są oficjalnie certyfikowane, spełniają najsurowsze kryteria stawiane produktom eko. Jest to zatem kuchnia nie tylko atrakcyjna i smaczna, ale nade wszystko zdrowa.

Wśród wyrobów lokalnych obszaru objętego działaniem LGD „Ziemia Brzozowska” należy także wymienić:

- ✓ tradycje związane z obchodami świąt Wielkanocnych (Strażacy w galowych mundurach trzymają straż przy Grobie Chrystusa);
- ✓ tradycje związane z obchodami Świąt Bożego Narodzenia.

Na obszarze działania LGD „Ziemia Brzozowska” funkcjonuje wiele wyrobów i usług lokalnych związanych z rzemiosłem, tradycją i kuchnią jednakże, żaden z nich nie został zdefiniowany jako produkt lokalny utożsamiany z Ziemią Brzozowską.

Podczas prowadzonych warsztatów konsultacyjnych, zauważono niestety:

- ✓ **brak zdefiniowanego produktu lokalnego,**
- ✓ **niską dostępność lokalnych produktów żywnościowych,**
- ✓ **brak informacji/promocji lokalnych produktów żywnościowych.**

Rynek pracy

Na dzień 31 grudnia 2021 roku na obszarze objętym LSR bez pracy znajdowało się 4 282 osoby, co stanowi 10,61% ogółu mieszkańców tego terenu będących w wieku produkcyjnym. Wśród zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców gmin w latach 2015-2021 odnotowano trend spadkowy - większa dynamika spadku wystąpiła wśród kobiet, niż mężczyzn.

Analizując strukturę osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy to najliczniejszą grupę wśród nich stanowią osoby długotrwale bezrobotne – 2 781 (blisko 65%), następnie stanowiące podobny udział wśród osób bezrobotnych: osoby do 30 roku życia – 1 106 (blisko 26%), a także osoby powyżej 50 roku życia – 1 069 (25%). Osoby niepełnosprawne - 111, stanowią 2,6% ogółu zarejestrowanych na obszarze objętym LSR bezrobotnych.

Według Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 roku 17,4% ludności z obszaru objętego LSR posiada wykształcenie wyższe, 2,7% wykształcenie policealne, 8,1% średnie ogólnokształcące, a 22,6% średnie zawodowe. Wykształceniem zasadniczym zawodowym legitymuje się 25,5% mieszkańców powiatu brzozowskiego, gimnazjalnym 3,3%, natomiast 17,0% podstawowym ukończonym. 3,3% mieszkańców zakończyło edukację przed ukończeniem szkoły podstawowej. W porównaniu do średniej krajowej mieszkańcy powiatu brzozowskiego mają niższy poziom wykształcenia. Wśród kobiet mieszkających w powiecie brzozowskim największy odsetek ma wykształcenie wyższe (22,0%) oraz średnie zawodowe (20,1%). Mężczyźni najczęściej mają wykształcenie zasadnicze zawodowe (33,1%) oraz średnie zawodowe (25,2%).

Prezentowany poziom wykształcenia mieszkańców analizowanego obszaru (zdecydowana przewaga mieszkańców z wykształceniem wyższym i średnim) sprawia, że na rynku pracy przeważają osoby o wysokich kwalifikacjach zawodowych, natomiast oferowane miejsca pracy w większości dotyczą osób o niższych kwalifikacjach (głównie pracowników fizycznych).

Analizując kwestię pracujących zawodowo mieszkańców obszaru objętego LSR w latach 2015-2021, to odnotowano ogólny wzrost liczby osób tu pracujących (z 8 072 w 2015 roku do 8 438 w 2021 roku). Na analizowanym obszarze na przestrzeni badanych lat, kobiety chętniej podejmowały pracę od mężczyzn.

Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców obszaru objętego LSR 10 521 osób wyjeżdża do pracy do innych gmin, a 6 280 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy - tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi -4 241. 28,5% aktywnych zawodowo mieszkańców analizowanego obszaru pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), 21,3% w przemyśle i budownictwie, a 13,8% w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz 0,6% pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

W 2021 roku w Powiatowym Urzędzie Pracy w Brzozowie były dostępne 64 miejsca pracy, w tym żadne z nich nie było przeznaczone dla osób niepełnosprawnych, w tym 28 miejsc proponujących zatrudnienie, a 36 wyłącznie staże.

Niezadowolającą sytuację na rynku pracy potwierdziły także przeprowadzone warsztaty konsultacyjne i badania ankietowe. Mieszkańcy jako główne problemy wskazywali:

- ✓ niską podaż pracowników na lokalnym rynku pracy,
- ✓ niskie kompetencje części osób wchodzących na rynek pracy,
- ✓ niewystarczającą liczbę miejsc pracy dla osób o niskich kwalifikacjach,
- ✓ brak ofert pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach.

Analiza powyższych danych statystycznych oraz wyniki przeprowadzonych konsultacji społecznych wskazują na potrzebę dalszej realizacji działań wspierających samozatrudnienie i tworzenie nowych miejsc pracy w istniejących już przedsiębiorstwach (rozwój przedsiębiorstw).

Zasady zrównoważonego środowiska – realizacja, monitorowanie, ekologiczne inicjatywy

Obszar działania LGD „Ziemia Brzozowska” ze względu na walory środowiska naturalnego w 48% jest objęty ochroną prawną. Ochrona przyrody w powiecie brzozowskim instytucjonalnie zorganizowana jest w postaci istniejących parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, rezerwatów przyrody oraz pomników przyrody.

Na obszarze objętym LSR w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju środowiska będą promowane działania zmierzające do wzmacniania potencjałów poprzez wzrost gospodarczy oparty na przedsiębiorczości i innowacyjności, chłonnym rynku pracy, a także zrównoważonym rozwoju zasobów. Podejmowane działania kompleksowo przyczyniać się będą do zrównoważonego rozwoju i na rzecz środowiska, w tym dostosowania do zmian klimatu i efektywnego wykorzystania kapitału ludzkiego.

4.2 Grupy docelowe w realizacji LSR oraz ich problemy

Wykorzystanie partycypacyjnych metod opracowania LSR pozwoliło na określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR, zwłaszcza uwzględniając występujące na obszarze LGD problemy odnoszące się do tych grup w ujęciu społeczno-gospodarczych uwarunkowań.

W opinii uczestników warsztatów konsultacyjnych (FGI) do najważniejszych problemów, z którymi borykają się społeczności lokalne, przedsiębiorcy oraz władze lokalne należą:

obszar społeczny	✓ starzejące się społeczeństwo, ✓ niskie angażowanie części osób starszych w życie społeczności lokalnych, ✓ ograniczona oferta spędzania czasu dla seniorów, ✓ niski poziom integracji międzypokoleniowej, ✓ systematycznie zmniejszająca się liczba stałych mieszkańców obszaru, ✓ bardzo ograniczona dostępność do nieodpłatnych porad psychologicznych i prawnych, ✓ niewystarczająca oferta opieki nad dziećmi w czasie wolnym od zajęć szkolnych w części obszaru (np. brak placówek wsparcia dziennego), ✓ ograniczone możliwości technologiczne realizacji zajęć dla dzieci i młodzieży w szkołach, ✓ ograniczona oferta zajęć dla dzieci i młodzieży poza centrami gmin, ✓ niska aktywność części organizacji społecznych, ✓ utrudniona współpraca części organizacji społecznych z niektórymi jst, ✓ pojawiające się zjawisko wykluczenia społecznego osób i rodzin, ✓ bierność części dzieci i młodzieży w życiu społecznym oraz niechęć do uczestnictwa w zajęciach sportowych i edukacyjnych, ✓ częste postawy roszczeniowe, również wśród młodzieży,
obszar infrastruktury	✓ ograniczona oferta uprawiania sportu, ✓ słabo rozwinięta mała infrastruktura rekreacyjna i turystyczna, ✓ zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych, ✓ zanikające tradycje ludowe, ✓ zanikająca świadomość własnych korzeni, tożsamości z regionem, ✓ ograniczona oferta wydarzeń kulturalnych, ✓ mała atrakcyjność i niska estetyka przestrzeni publicznych w części miejscowości, ✓ brak rozpoznawalnego produktu turystycznego,
obszar gospodarczy	✓ niskie kompetencje części osób wchodzących na rynek pracy, ✓ niewystarczająca liczba miejsc pracy dla osób o niskich kwalifikacjach, ✓ brak ofert pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach, ✓ bardzo ograniczona oferta usług gastronomicznych, hotelarskich i rekreacyjnych, ✓ niska dostępność lokalnych produktów żywnościowych, ✓ brak zdefiniowanego produktu lokalnego, ✓ brak współpracy rolników, przedsiębiorców (brak wiedzy, skomplikowane uwarunkowania prawne, obawy, ograniczone zaufanie, brak liderów), ✓ zanikająca produkcja rolna, ✓ mała liczba gospodarstw agroturystycznych (niewystarczająca infrastruktura turystyczna, w tym: miejsca wypoczynku rowerzystów, turystów, pola campingowe z miejscami dla kamperów, niezagospodarowany San, bariery mentalnościowe), ✓ brak zagród edukacyjnych i innych alternatywnych źródeł dochodów w gospodarstwach rolnych.

Dane statystyczne pozyskane w ramach badań własnych i przedstawione w poprzednim rozdziale należy uzupełnić wynikami konsultacji społecznych. Badanie ankietowe (CAWI) wykazało, że wśród grup najbardziej wykluczonych z życia społecznego i gospodarczego na obszarze objętym niniejszą Strategią znajdują się:

- ✓ osoby w wieku 60+ – 53,3% wskazań respondentów,
- ✓ osoby bezrobotne – 40,1% wskazań respondentów,
- ✓ osoby niepełnosprawne i przewlekle chore – 39,5% wskazań respondentów,
- ✓ osoby długotrwale bezrobotne – 34,9% wskazań respondentów,
- ✓ dzieci i młodzież – 31,6% wskazań respondentów,

- ✓ rodzice dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym – 26,3% wskazań respondentów,
- ✓ osoby z niskim wykształceniem – 19,7% wskazań respondentów,
- ✓ osoby korzystające z pomocy społecznej – 17,1% wskazań respondentów.

Analiza danych statystycznych (ilościowa) oraz powyższych opinii mieszkańców (analiza jakościowa) zdobytych w ramach warsztatów konsultacyjnych i badania ankietowego posłużyły identyfikacji najistotniejszych grup docelowych, do których zaliczono przede wszystkim te znajdujące się w niekorzystnej sytuacji. Główną grupą docelową są mieszkańcy obszaru działania LGD „Ziemia Brzozowska” ze szczególnym uwzględnieniem grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji:

- ✓ Osoby starsze (60+) – W badaniu ankietowym 53% uczestników (najwyższy wskaźnik w badaniu) uznało, że osoby starsze (60+) są najbardziej wykluczone z życia społecznego i gospodarczego na obszarze LGD. Podobnie wypowiadali się uczestnicy warsztatów konsultacyjnych. Dynamiczny wzrost liczebności tej grupy wiekowej zaprezentowany w analizie danych statystycznych (systematyczny wzrost wartości wskaźnika obciążenia demograficznego na przestrzeni ostatnich 7 lat we wszystkich 6 gminach), przy migracji młodzieży do większych miast i ujemnym przyroście naturalnym, sprawia że oferta usług społecznych dla osób starszych będzie bardzo poszukiwana i konieczna dla zapewnienia tym osobom odpowiedniej jakości życia. Obecnie oferta dla tych osób w opinii mieszkańców – uczestników konsultacji społecznych jest niewystarczająca.
- ✓ Osoby z niepełnosprawnościami i przewlekle chore wraz z ich opiekunami – Na obszarze objętym LSR w 2021 roku liczba osób deklaruujących niepełnosprawność wyniosła 9 700 mieszkańców. Wśród osób korzystających z różnych form pomocy społecznej 38% stanowią osoby z długotrwałą chorobą i niepełnosprawnością. Wśród osób bezrobotnych 111 osób to osoby z niepełnosprawnością. W badaniu ankietowym 39,5% uczestników (trzeci z kolei najwyższy wskaźnik w badaniu) uznało, że osoby z niepełnosprawnościami i przewlekle chore są najbardziej wykluczone z życia społecznego i gospodarczego na obszarze LGD. Również uczestnicy warsztatów konsultacyjnych wskazywali na tę grupę jako grupę mieszkańców znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Stosunkowo duża liczba osób w tej grupie i ograniczona oferta usług społecznych i innych dla tych osób sprawia, że zagrożone one są marginalizacją społeczną i zawodową.
- ✓ Osoby poszukujące zatrudnienia – w badaniu ankietowym ok. 40% uczestników (drugi z kolei najwyższy wskaźnik w badaniu) uznało, że osoby poszukujące zatrudnienia - osoby bezrobotne, w tym długotrwale bezrobotne są najbardziej wykluczone z życia społecznego i gospodarczego na obszarze LGD. Również uczestnicy warsztatów konsultacyjnych wskazywali na tę grupę jako grupę mieszkańców znajdujących się w niekorzystnej sytuacji. Grupę tą tworzy 4282 osób (w tym 2781 osób długotrwale bezrobotnych tj. blisko 65% ogółu bezrobotnych), zamieszkałych na obszarze LSR, w tym więcej kobiet. To osoby, które mają ograniczony dostęp do rynku pracy, często kwalifikacje zawodowe niedostosowane do potrzeb lokalnego rynku pracy, bierne zawodowo, ale i też społecznie niedostosowane, co wynika z ich wykluczenia społeczno-zawodowego. Ponad 63% uczestników badania ankietowego oraz uczestnicy warsztatów konsultacyjnych zgodzili się, że rynek pracy i dostępność pracy jest słabą stroną obszaru. Kolejno 78,9% i 69,7% uczestników badania ankietowego wskazało, że w aspekcie gospodarczym najbardziej potrzebne w obszarze działania LGD jest tworzenie nowych miejsc pracy i uruchamianie nowych podmiotów gospodarczych. Podobne opinie zostały odnotowane podczas warsztatów konsultacyjnych.
- ✓ Uczniowie szkół podstawowych (dzieci i młodzież) oraz ich rodzice – to grupa licząca 5 483 uczniów z 37 szkół podstawowych, często mające utrudniony dostęp do atrakcyjnych zajęć pozalekcyjnych i poza szkolnych, a oferta w części szkół nie jest ofertą atrakcyjną i innowacyjną, co znacznie obniża jej jakość i skuteczność. Ponadto część uczniów zagrożona jest wykluczeniem ze względu na fakt pochodzenia z rodzin z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi, czy też doświadczających kryzysu co

widac w sprawozdaniach gminnych ośrodków pomocy społecznej. Stąd bardzo potrzebne będzie wspieranie integracji społecznej dzieci i ich rodzin - zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

- ✓ Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą lub mieszkańcy chcący uruchomić działalność gospodarczą (samozatrudnienie) – obszar objęty niniejszą strategią charakteryzuje się wskaźnikiem przedsiębiorczości niższym niż średni dla regionu i znacząco niższym niż średni dla kraju. W obecnej sytuacji ograniczona dostępność kapitału w czasie wysokiej inflacji i wzrostu cen energii paliw powodują, że osoby chcące stworzyć sobie miejsce pracy wymagają szczególnej pomocy i wsparcia zarówno finansowego, jak i edukacyjnego. Jak wynika z analizy rynku i badania opinii przedsiębiorców słabością przedsiębiorstw funkcjonujących na przedmiotowym obszarze jest ich niski poziom innowacyjności. Stąd konieczne będzie wsparcie wdrażania innowacji na różnych poziomach. Ponadto z raportu z badania ankietowego wynika, że kolejno 78,9% i 69,7% uczestników badania wskazało, że w aspekcie gospodarczym najbardziej potrzebne w obszarze działania LGD jest tworzenie nowych miejsc pracy i uruchamianie nowych podmiotów gospodarczych, zaś 58% wskazało na rozwój istniejących firm i przedsiębiorstw. Podobne opinie zostały odnotowane podczas warsztatów konsultacyjnych.
- ✓ Rolnicy z małych gospodarstw rolnych – w analizowanym obszarze znajduje się 4 495 gospodarstw rolnych, w tym 92 do 1 ha. Średnia powierzchnia gospodarstwa na obszarze objętym działaniem LGD „Ziemia Brzozowska” wynosi 4,15ha. W zdecydowanej większości (99%) niskotowarowa działalność rolnicza może stanowić jedynie dodatkowe źródło dochodów. Bardzo małe zdolności produkcyjne (niska towarowość), ograniczona dostępność kapitału w czasie wysokiej inflacji i wzrostu cen energii paliw powodują, że rolnicy z małych gospodarstw, których jest większość na obszarze LSR, poszukują alternatywnych źródeł dochodów, stąd wymagają wsparcia zarówno finansowego, jak i edukacyjnego. W związku z tym oczekiwanym przez nich jest wsparcie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału.

Zapisy PS WPR na lata 2023–2027 wskazują na katalog „grup osób w niekorzystnej sytuacji” i są to: osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie, kobiety, migranci, rolnicy z małych gospodarstw lub osoby poszukujące zatrudnienia np. mieszkańcy osiedli po-PGR.

W związku z tym, w celu właściwego ukierunkowania pomocy w ramach wdrażania LSR i będąc w zgodzie z zapisami programu przyjęto, iż wspieranymi **grupami osób w niekorzystnej sytuacji** będą:

- ✓ ***osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie,***
- ✓ ***rolnicy z małych gospodarstw,***
- ✓ ***osoby poszukujące zatrudnienia,***

co wynika również z potrzeb zdiagnozowanych na obszarze objętym LSR, a LGD będzie stosowała premiujące kryteria wyboru dla w/w grup.

Aby zaplanować sposoby animacji, komunikacji i informowania lokalnej społeczności o działaniach na rzecz grup osób w niekorzystnej sytuacji zapytano w ramach badania CAWI, które ze sposobów animacji, komunikacji i informowania będą najskuteczniejsze. Badanie to wykazało, że respondenci za najskuteczniejsze sposoby informowania i komunikacji z mieszkańcami o działaniach Lokalnej Grupy Działania uważają następujące:

- ✓ strona internetowa Urzędu Gminy,
- ✓ strona internetowa LGD „Ziemia Brzozowska”,
- ✓ media lokalne,
- ✓ zebrania/spotkania przedstawicieli LGD z mieszkańcami,

- ✓ tablice ogłoszeń na terenie poszczególnych miejscowości i w Urzędach Gmin,
- ✓ lokalne portale informacyjne.

4.3 Możliwości wsparcia lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw z uwzględnieniem pozostałych instrumentów terytorialnych

W LSR nie przewiduje się wykorzystania wsparcia finansowego z działań programu regionalnego, które nie wdrażają instrumentu RLKS.

Partnerstwo trójsektorowe w ramach LGD „Ziemia Brzozowska” czyni go istotnym z punktu widzenia LSR, przede wszystkim z uwagi na odmienne cechy i zadania, jak również inne cechy i zasoby kapitału społecznego poszczególnych sektorów, które zostaną wykorzystane przy wspieraniu zarówno lokalnych, jak i ponadlokalnych inicjatyw.

Głównymi cechami sektora prywatnego są: koncentracja na zyskach, inwencja, produktywność, wysoka motywacja i sprawne zarządzanie. Zadaniem tego sektora jest wytwarzanie towarów, świadczenie usług, tworzenie miejsc pracy, rozwój gospodarczy.

Z kolei aktywność sektora publicznego opiera się na zobowiązaniach do ponoszenia odpowiedzialności za spokojenie zbiorowych potrzeb mieszkańców. Do głównych cech sektora publicznego zalicza się: koncentrację na prawach i obowiązkach, zapewnienie stabilności i usankcjonowania prawnego w państwie. Sektor publiczny zajmuje się dostarczaniem dóbr i usług dla państwa i obywateli.

Natomiast podstawowym celem sektora społecznego jest działalność wynikająca z własnej inicjatywy na rzecz wybranego interesu publicznego, bez osiągania zysku. Główną cechą tego sektora jest koncentracja na wartościach, takich jak np. wrażliwość, ekspresja, wyobraźnia, otwartość. Zadaniem sektora jest kreowanie możliwości rozwoju danego terytorium, wspieranie osób potrzebujących i wykluczonych, stanie na straży dobra publicznego, myślenie i działanie w kategoriach wartości związanych z ochroną środowiska, zachowaniem dziedzictwa kulturowego i historycznego, krzewieniem kultury fizycznej, zachowaniem pokoju i bezpieczeństwa.

Różnorodność w Partnerstwie stwarza ogromne możliwości zintegrowanych działań lokalnych czy ponadlokalnych ukierunkowanych na rozwój społeczno-gospodarczy obszaru w różnych wymiarach. Inicjatywy takich działań wymagają wsparcia. W ramach wspierania lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw przyjęto następujące zasady:

Współpraca wewnątrz LGD

Relacje między członkami LGD na etapie wdrażania LSR będą oparte na pogłębionym partnerstwie i skutecznej komunikacji tj. m.in.:

- ✓ różnorodne formy komunikacji (nie tylko formalne) wynikające w dużej części z badania CAWI,
- ✓ kolegialny sposób podejmowania decyzji (wypracowanie oraz częste korzystanie z formuły pośredniej między decyzją prezesa zarządu a uchwałą walnego zebrania np. praca w zespołach),
- ✓ otwartość na inicjatywy członków LGD (możliwość zgłaszania propozycji/inicjatyw przez członków LGD dot. funkcjonowania LGD i wdrażania LSR, zachęty do ich zgłaszania).

Współpraca z podmiotami z obszaru LSR, które nie są członkami LGD

Przyjęto następujące rozwiązania w zakresie wsparcia lokalnych i ponadlokalnych inicjatyw podmiotów, które nie są członkami LGD:

- ✓ możliwość zgłaszania pomysłów/inicjatyw realizacji projektów wykraczających poza LSR (z ewentualnością zmiany LSR),

- ✓ zapewnienie informowania o wyniku dokonanej przez LGD weryfikacji zgłoszonej propozycji/inicjatywy z uzasadnieniem tego wyniku,
- ✓ konsultacje nowych pomysłów LGD np. przy okazji zmiany LSR,
- ✓ przystępna forma komunikacji, dostosowana do odbiorców (wynik badania CAWI).

Ważnym elementem działania LGD będzie wspieranie współpracy z innymi podmiotami tj. animowanie podmiotów z obszaru objętego LSR do współpracy z innymi podmiotami (nie tylko z LGD) poprzez spotkania aktywizacyjne, spotkania informacyjne, prowadzenie „wykazu partnerów” itp.

Rozdział V Spójność, komplementarność i synergia

W LSR sformułowano następujące cele i przedsięwzięcia:

I. Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego

- ✓ P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną
- ✓ P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół
- ✓ P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji
- ✓ P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
- ✓ P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych

II. Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna

- ✓ P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej
- ✓ P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich
- ✓ P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej

Powyższe cele i przedsięwzięcia wpisują się w dokumenty strategiczne od poziomu ogólnokrajowego do regionalnego oraz w programy, z których finansowana będzie LSR. Analizowana Strategia jest również spójna ze strategią rozwoju powiatu i strategiami rozwoju gmin należących do LGD, na których terenie zlokalizowany jest obszar działania LGD „Ziemia Brzozowska”. Wszystkie analizowane niżej dokumenty są powiązane poprzez spójne kierunki, cele i działania. LSR jest uzupełnieniem realizacji strategii wyższego rzędu, przyczyniając się w ten sposób do rozwoju obszaru działania LGD oraz do rozwoju całego regionu. W ramach niniejszej LSR planuje się podjęcie działań, które w efekcie mają przyczynić się do realizacji celów strategicznych i osiągnięcia określonej wizji obszaru.

5.1 Zgodność i komplementarności z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami

Biorąc pod uwagę, że LSR jest dokumentem zawierającym spójny zestaw operacji mających na celu osiągnięcie celów i potrzeb wypracowanych w sposób partycypacyjny na gruncie lokalnym, jednym podstawowych elementów jest jej zintegrowany charakter. Pozwala to na lepsze dostosowanie działań do różnorodnych warunków lokalnych poprzez wykorzystanie potencjału terytorium LGD oraz jego zasobów. Zintegrowanie w kontekście LSR LGD „Ziemia Brzozowska” oznacza umiejscowienie szeregu problemów, tematów istotnych dla społeczności w szerszym kontekście rozwojowym. Cele i przedsięwzięcia sformułowane w LSR, które stanowią odzwierciedlenie najbardziej pożądanых zmian dla obszaru LGD są ściśle powiązane z celami i założeniami dokumentów planistycznych. Poniżej przedstawiony został opis spójności i kompleksowości planowanych przedsięwzięć.

Programy, z których finansowana będzie LSR:

Na wdrażanie LSR będą miały wpływ fundusze określone w PS WPR tj. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (dla celu nr 1 i 2) oraz w Programie Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 tj. EFS+ (dla celu nr 1 i 2). Komplementarność i synergia pomiędzy tymi funduszami przyniesie korzyści, m.in. poprzez możliwość realizacji działań inwestycyjnych, infrastrukturalnych, tzw. „twardych” oraz działań bezpośrednio oddziaływujących na mieszkańców, na wybrane grupy społeczne, tj. tzw. „miękkich”. Komplementarność projektów realizowanych ze środków EFRROW i EFS+ ma charakter uzupełniający, tj. dzięki

indywidualnie osiąganym rezultatom, w efekcie wspólnie przyczynią się do społeczno-gospodarczego rozwoju lokalnego.

Tabela 8. Zgodność z Programami, z których finansowana będzie LSR

Programy z których finansowana będzie LSR	Cele Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
	Cel 1:	Cel 2:
Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR)	EFROW - cele polityki rozwoju obszarów wiejskich to m.in. poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz zwiększenie zróżnicowania działalności gospodarczej. Wdrażanie krajowych planów strategicznych odbywa się poprzez programy rozwoju obszarów wiejskich obejmujące szereg środków zgrupowanych wokół czterech osi w tym: Wsparcie udzielane w ramach osi LEADER przeznaczone na m.in. wdrażanie lokalnych strategii rozwoju poprzez lokalne partnerstwa publiczno-prywatne, zwane „Lokalnymi Grupami Działania”. PS WPR – cel szczegółowy: Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa. Interwencja I 13.1 – LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS).	
Europejski Fundusz Społeczny+ Program Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021-2027 (FEP)	FEP - Priorytet 8 – Rozwój lokalny kierowany przez społeczność. Cel szczegółowy 4(f): wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Cel szczegółowy 4(k) (EFS+): zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej. Cel szczegółowy 4(l) (EFS+): wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przedstawionych dokumentów programowych

Ogólną zgodność z Funduszami Europejskimi 2021-2027, w szczególności z tymi, które dotyczą rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność prezentuje poniższa tabela.

Tabela 9. Ogólna zgodność z Funduszami Europejskimi 2021-2027

Program	Cele Lokalnej Strategii Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
	Cel 1:	Cel 2:
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	Zgodność z wybranym celem polityki (CP5): „Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów oraz inicjatyw lokalnych”.	

Program Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS)	Zaplanowane cele w LSR wpisują się w cele Programu tj.: wpieranie przedsiębiorców, innych pracodawców oraz ich pracowników w obszarach kluczowych dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, poprawa jakości systemów kształcenia oraz rozwój edukacji włączającej, rozwój potencjału instytucji działających w sferze integracji społecznej, usług społecznych, zapewnienie równych szans dla osób z niepełnosprawnościami, budowanie potencjału partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego, rozwój innowacji społecznych i upowszechnianie dobrych praktyk.
Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEIKS) na lata 2021-2027	Przewidziane w LSR cele są zgodne z celem szczegółowym 4.6 Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.
Program Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki 2021-2027	Zaplanowane w LSR cele korelują z Priorytetem 1. Wsparcie dla przedsiębiorców - cel szczegółowy: RSO1.1. Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii.
Program Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej na lata 2021-2027	Cele LSR wpisują się w cele szczegółowe: nr 1. Wzmacnianie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw oraz nr 2. Zwiększenie atrakcyjności miast i podniesienie jakości życia mieszkańców w dobie zmian klimatu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przedstawionych dokumentów programowych

Dokumenty planistyczne krajowe

Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) - „SOR” jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. Celem głównym projektowanych działań rozwojowych jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Oczekiwanym efektem realizacji Strategii będzie wzrost zamożności Polaków oraz zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Cele LSR są spójne z celami SOR zarówno w sferze gospodarczej, jak i społecznej. SOR ukierunkowuje się na rozwój przedsiębiorczości, natomiast w sferze społecznej SOR ma przyczynić się do poprawy jakości usług podstawowych na obszarach wiejskich, tj. edukacji (np. zajęcia pozalekcyjne), opieki senioralnej itp., jak też do poprawy jakości działania instytucji publicznych, promocji dziedzictwa kulturowego oraz ładu przestrzennego, w tym ochrony środowiska naturalnego. W dokumencie tym zwraca się uwagę także na wsparcie grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz zapewnienie działań na rzecz integracji społecznej. SOR wskazuje na potrzebę pobudzenia aktywności społeczności lokalnych i włączenie mieszkańców obszarów wiejskich w działania rozwojowe. Wszystko to świadczy o spójności przedmiotowej LSR z SOR.

Tabela 10. Zgodność ze Strategią Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)		Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
Cele	Obszary/kierunki interwencji	Cele	Przedsięwzięcia
Cel szczegółowy I Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane	Obszar: Małe i średnie przedsiębiorstwa	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych
	Kierunek interwencji 5 instrumenty finansowania rozwoju		
	Obszar: Kapitał dla rozwoju		

i doskonałość organizacyjną	Kierunek interwencji 4 Zwiększenie wykorzystania publicznych źródeł finansowania do stymulowania prywatnych nakładów inwestycyjnych		
Cel szczegółowy II Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Obszar: Rozwój zrównoważony terytorialnie Kierunek interwencji 4 Rozwój obszarów wiejskich	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
Cel szczegółowy II Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Obszar: Spójność społeczna Kierunek interwencji 2 Poprawa dostępności do usług, w tym społecznych i zdrowotnych Kierunek interwencji 3 Wsparcie grup zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem oraz zapewnienie działań na rzecz integracji społecznej	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół
		Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i integracja społeczna	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie porównywanego dokumentu

Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Głównym celem tego dokumentu jest poprawa jakości życia Polaków mierzona wskaźnikami jakościowymi, a także wartością oraz tempem wzrostu polskiego PKB. Dokument kładzie nacisk m.in. na rozwój konkurencyjności i innowacyjności gospodarki i równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski. Tabela poniżej przedstawia zgodność celów i przedsięwzięć Strategii LGD „Ziemia Brzozowska” z celami przywołanego wyżej dokumentu.

Tabela 11. Zgodność z dokumentem strategicznym: Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju.

Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju.	Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
	Cele	Przedsięwzięcia
Cel 1 – Wsparcie prorozwojowej alokacji zasobów w gospodarce, stworzenie warunków dla wzrostu oszczędności oraz podaży pracy i innowacji	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.5 Wsparcie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych
Cel 4 - Wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki		

Cel 8 – Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
Cel 11 - Wzrost społecznego kapitału rozwoju	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół
	Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i integracja społeczna	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie porównywanego dokumentu

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 przedstawia cele polityki regionalnej oraz działania i zadania, jakie do ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorządy: wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki w perspektywie 2030 r. Głównym celem polityki regionalnej jest efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów terytoriów i ich specjalizacji dla osiągania zrównoważonego rozwoju kraju, co tworzyć będzie warunki do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym osiągnięciu spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. Tabela poniżej prezentuje zgodność celów i przedsięwzięć Strategii LGD „Ziemia Brzozowska” z celami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030.

Tabela 12. Zgodność z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030		Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
Cele		Cele	Przedsięwzięcia
Cel 1. Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym	1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo- wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją.	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych
Cel 2. Wzmocnienie regionalnych przewag konkurencyjnych	2.2. Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym		P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk	3.3 Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie	P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną

ukierunkowanych terytorialnie		kapitału społecznego	P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół
Cel 2. Wzmocnienie regionalnych przewag konkurencyjnych	2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i integracja społeczna	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej
Cel 3. Podniesienie jakości zarządzania i wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie	3.3 Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych		P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie porównywanego dokumentu

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030 (SZRWIR) określa kluczowe kierunki rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie. Celem tej Strategii jest rozwój gospodarczy wsi umożliwiający trwały wzrost dochodów jej mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego i terytorialnego oraz poprawie stanu środowiska naturalnego. Cele LSR są spójne z założeniami SZRWIR dotyczącymi rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich co wykazuje poniższa tabela.

Tabela 13. Zgodność ze Strategią Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030		Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
Cele	Kierunki interwencji	Cele	Przedsięwzięcia
Cel szczegółowy III Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa	Kierunek interwencji III.2 Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc prac	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
Cel szczegółowy II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska	Kierunek interwencji II.2 Dostępność wysokiej jakości usług publicznych	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
		Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i integracja społeczna	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej

			P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej
Cel szczegółowy III Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa	Kierunek interwencji III.1 Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa Kierunek interwencji III.5 Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich	Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i integracja społeczna	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie porównywanego dokumentu

Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (PS WPR 2023-2027) w „Deklaracji strategicznej” wskazuje obszary, które będzie wspierać: zrównoważony rozwój polskich gospodarstw i sektora przetwórstwa, poprawa warunków życia i pracy w małych miejscowościach wiejskich. Plan Strategiczny WPR będzie realizował 9 celów szczegółowych Wspólnej Polityki Rolnej oraz cel przekrojowy: modernizacja sektora poprzez wspieranie i dzielenie się wiedzą, innowacjami i cyfryzacją w rolnictwie i na obszarach wiejskich oraz zachęcanie do ich wykorzystywania. WPR reguluje zagadnienia rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w interwencji I 13.1 LEADER, która ukierunkowana jest na budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym poprzez wykorzystanie wiedzy, innowacji i rozwiązań cyfrowych. Cele LSR są powiązane z celami interwencji LEADER, które mogą być osiągnięte poprzez realizację operacji takich jak: rozwój przedsiębiorczości, poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej oraz usług dla lokalnej społeczności, kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu ochrony dziedzictwa kulturowego, włączenie społeczne osób w niekorzystnej sytuacji. Tabela poniżej prezentuje zgodność celów i przedsięwzięć Strategii LGD „Ziemia Brzozowska” z celami i przedsięwzięciami Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027.

Tabela 14. Zgodność z Planem Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027		Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
Cele szczegółowe	Przedsięwzięcia	Cele	Przedsięwzięcia
CS08 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa	P9. Rozwój przedsiębiorczości poprzez tworzenie i utrzymanie miejsc pracy i dywersyfikację dochodów	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych

CS08 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa	P4. Poprawa dostępu do infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
CS08 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa	P10. Włączenie osób z grup defaworyzowanych lub wykluczonych na obszarach wiejskich	Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i integracja społeczna	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej
	P11. Stymulowanie rozwoju lokalnego przez innowacje, cyfryzację i wykorzystanie potencjału endogenicznego	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie porównywanego dokumentu

Dokumenty planistyczne regionalne

Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030 (SRW) jest podstawowym dokumentem, określającym ramy dla kolejnych dokumentów strategicznych i dokumentów programowych na poziomie wojewódzkim, takich jak między innymi Program Regionalny Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021– 2027 czy Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021–2030. LSR w swych celach wykazuje powiązania we wszystkich celach głównych dla obszarów tematycznych Strategii Podkarpackie 2030, tj. 1. Gospodarka i nauka; 2. Kapitał ludzki i społeczny; 3. Infrastruktura dla zrównoważonego rozwoju i środowiska; 4. Dostępność usług. Spójność LSR polega na tym, że odnosi się ona do wszystkich tych obszarów, co prezentuje poniższa tabela.

Tabela 15. Zgodność z Planem Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027

Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030			Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
Obszar	Cele	Przedsięwzięcia	Cele	Przedsięwzięcia

Gospodarka i nauka.	Wzmacnianie potencjału regionalnej gospodarki oraz zwiększanie udziału nauki i badań dla innowacyjnego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego województwa	1.3. Konkurencyjność gospodarki poprzez innowacje i nowoczesne technologie 1.3.1. Budowa „kultury innowacyjności” w gospodarce regionalnej	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.5 Wsparcie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych
Kapitał społeczny i ludzki.	Wzmacnianie kapitału ludzkiego i społecznego jako podstawy umożliwiającej rozwój regionu oraz podnoszenie poziomu życia mieszkańców.	2.4. Rynek pracy 2.4.1. Aktywizacja zawodowa i utrzymanie zatrudnienia 2.4.2. Miejsca pracy dobrej jakości		
Infrastruktura dla zrównoważonego rozwoju i środowiska	Rozbudowa infrastruktury służącej rozwojowi oraz optymalizacja wykorzystania zasobów naturalnych i energii przy zachowaniu dbałości o stan środowiska przyrodniczego.	3.5. Rozwój infrastruktury służącej prowadzeniu działalności gospodarczej i turystyki. 3.5.1. Rozwój infrastruktury służącej prowadzeniu działalności gospodarczej. 3.5.2. Rozwój infrastruktury służącej prowadzeniu turystyki.	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
Kapitał społeczny i ludzki.	Wzmacnianie kapitału ludzkiego i społecznego jako podstawy umożliwiającej rozwój regionu oraz podnoszenie poziomu życia mieszkańców.	2.5. Społeczeństwo obywatelskie i kapitał społeczny 2.5.1. Poprawa zaangażowania społecznego i współpracy pomiędzy podmiotami publicznymi, prywatnymi, sektorem nauki i społeczeństwem obywatelskim poprzez skuteczne wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji
		2.6. Włączenie społeczne 2.6.1. Działania zmierzające do zmniejszenia poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego w województwie	Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich

		2.6.2. Aktywizacja społeczna 2.7. Aktywny styl życia i sport 2.7.2. Promocja aktywnego stylu życia	integracja społeczna	P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej
--	--	--	----------------------	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie porównywanego dokumentu

Dokumenty planistyczne ponadlokalne i lokalne

Strategia Rozwoju Powiatu Brzozowskiego na lata 2015-2024. Obszar działania LGD „Ziemia Brzozowska” to obszar powiatu brzozowskiego. Spójność LSR polega na tym, że odnosi się ona do 4 z 8 celów strategicznych Powiatu, co prezentuje poniższa tabela.

Tabela 16. Zgodność ze Strategią Rozwoju Powiatu Brzozowskiego na lata 2015-2024

Strategia Rozwoju Powiatu Brzozowskiego na lata 2015-2024		Lokalna Strategia Rozwoju Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”	
Cele strategiczne	Cele operacyjne	Cele	Przedsięwzięcia
1. Wyższy poziom zaspokojenia potrzeb mieszkańców Powiatu	1.3. Rozszerzenie dostępu do edukacji kulturalnej i społecznej 1.4. Rozszerzenie bazy sportowo-rekreacyjnej dla osób niepełnosprawnych 1.6. Rozszerzenie dostępu do czynnego i biernego uczestnictwa w kulturze na terenie Powiatu 1.7. Zwiększenie stopnia wykorzystania dziedzictwa kulturowego	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
	1.8. Rozwinięta oferta opieki dla seniorów i osób niepełnosprawnych	Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i integracja społeczna	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej
3. Większy stopień wykorzystania zasobów ludzkich na rynku pracy Powiatu	3.1. Obniżenie poziomu bezrobocia 3.2. Zwiększenie aktywności osób bezrobotnych w zakresie działalności zawodowej	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych
		Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej	P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej

		sytuacji i integracja społeczna	
4. Wyższy poziom rozwoju i skuteczność działania organizacji pozarządowych	4.1. Zwiększenie znaczenia i roli organizacji pozarządowych w zaspokojeniu potrzeb i rozwiązywaniu problemów społecznych	Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji i integracja społeczna	P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej
8. Wyższy poziom wykorzystania potencjału gospodarczego Powiatu	8.1. Zwiększenie potencjału gospodarczego Powiatu 8.2. Zwiększenie stopnia innowacyjności przedsiębiorstw w powiecie 8.3. Zwiększenie stopnia wykorzystania potencjału turystycznego Powiatu	Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie porównywanego dokumentu

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Ziemia Brzozowska” jest również spójna ze Strategiami Rozwoju 6 gmin wchodzących w skład obszaru działania LGD, tj.:

- ✓ Strategią Rozwoju Gminy Brzozów na lata 2014-2024
- ✓ Strategii Rozwoju Gminy Domaradz na lata 2022-2031
- ✓ Strategii Rozwoju Gminy Dydnia na lata 2021-2030
- ✓ Strategią Rozwoju Gminy Haczów na lata 2023-2032
- ✓ Strategią Rozwoju Gminy Jasienica Rosielna na lata 2022-2031
- ✓ Strategią Rozwoju Gminy Nozdrzec na lata 2017-2026

LSR jest zgodna z prawem krajowym i unijnym, w tym z:

- ✓ Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej i Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych. Sposób realizacji oraz zakres operacji nie będzie naruszać postanowień Karty praw podstawowych Unii Europejskiej z dnia 6 czerwca 2016 r. (Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, str. 3890) oraz Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169, z późn. zm.).
- ✓ Zasadą równości kobiet i mężczyzn.
- ✓ Zasadą niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną a LSR przestrzega przepisy art. 9 (3) rozporządzenia ramowego zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi zasad równościowych w funduszach unijnych na lata 2021.

5.2 Sposób integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Ziemia Brzozowska” ma charakter zintegrowany, co ma odzwierciedlenie w spójności celów i przedsięwzięć oraz związków pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w realizacji LSR.

Zaplanowane w ramach LSR cele i przedsięwzięcia wynikają z diagnozy obszaru, w tym analizy problemów oraz wewnętrznych i zewnętrznych czynników rozwojowych i są ze sobą logicznie powiązane. Zintegrowany charakter LSR oznacza kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów i wzmacniania potencjałów poprzez łączenie mieszkańców oraz istniejących zasobów, działań i podmiotów w sferach społecznej i gospodarczej. Takie zintegrowane podejście stwarza możliwości rozwiązywania, całkowitego lub częściowego, zidentyfikowanych problemów oraz realne wzmocnienie już istniejących potencjałów obszaru. Operacje realizowane w ramach poszczególnych celów będą miały tendencje do uzupełniania wzajemnie swoich produktów i rezultatów oraz oddziaływania.

W ramach sformułowanych w LSR celów zakłada się, iż integracja podmiotów i działań może zachodzić na poziomie mono- i dwufunduszowym. Integracja podmiotów w ramach celów i przedsięwzięć realizowana będzie poprzez wprowadzenie do Lokalnych Kryteriów Wyboru Operacji, kryteriów premiujących procesy integrujące sektory, zasoby lokalne, partnerów społecznych lub gospodarczych. Realizacja poszczególnych przedsięwzięć zakłada współdziałanie sektorów publicznego, społecznego oraz gospodarczego tj. mieszkańców, samorządów lokalnych, organizacji pozarządowych, grup nieformalnych, stowarzyszeń, osób fizycznych i przedsiębiorców.

Synergia w ramach celów LSR może być osiągnięta poprzez:

- 1) Współpracę i partnerstwo pomiędzy szkołami, organizacjami społecznymi, lokalnymi przedsiębiorcami i mieszkańcami w celu rozwijania zdolności uczniów poza edukacją formalną (P.1.1) oraz podnoszenia jakości edukacji poprzez wsparcie szkół (P.1.2).
- 2) Utrzymywanie i zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji (P.1.3) poprzez współpracę z lokalnymi twórcami, organizacjami kulturalnymi i mieszkańcami.
- 3) Współpracę z lokalnymi władzami i organizacjami w celu rozwoju infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego (P.1.4), co przyczynia się do poprawy jakości życia i wzmocnienia kapitału społecznego.
- 4) Wsparcie przedsiębiorczości mieszkańców i tworzenie miejsc pracy, wykorzystując lokalny potencjał i innowacyjne rozwiązania (P.1.5), co przyczynia się do poprawy jakości życia i wzmocnienia kapitału społecznego.
- 5) Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych i osób w niekorzystnej sytuacji poprzez rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej (P.2.1) oraz inicjatywy na rzecz integracji społecznej i kształtowania świadomości obywatelskiej (P.2.2 i P.2.3).
- 6) Organizowanie wydarzeń i działań integrujących społeczność lokalną, które promują aktywność i integrację społeczną (P.2.1 i P.2.3).

Poprzez te synergiczne działania, możliwe jest osiągnięcie celów związanych z poprawą jakości życia, wzmocnieniem kapitału społecznego oraz integracją społeczną na obszarze wiejskim.

Jedną z głównych idei LSR jest integracja obszaru. Formułując przedsięwzięcia do realizacji kierowano się przede wszystkim tym, iż stanowią one odpowiedź na problemy zdiagnozowane na całym obszarze realizacji LSR. Ponadto dzięki szerokim działaniom partycypacyjnym możliwe było pozyskanie diagnozy/opinii od mieszkańców, wszystkich sektorów funkcjonujących na terenie działania LGD. Te czynniki pozwalają zakładać, że wskazane w LSR przedsięwzięcia obejmą swoim zasięgiem cały obszar LGD.

W ramach strategii dąży się do integrowania rozwoju w wymiarach społecznym, kulturowym, przestrzennym, gospodarczym. Przedsięwzięcia zostały sformułowane w taki sposób, że realizacja jednego wymiaru sprzyja osiągnięciu oczekiwanych rezultatów i oddziaływania w innych wymiarach.

Dodatkowym narzędziem integrującym podmioty działające na obszarze będzie narzędzie jakim jest „aktywizacja obszarowa”, tj. realizowana przez LGD w ramach działań takich jak: spotkania informacyjno-konsultacyjne i szkoleniowe, spotkania aktywizacyjne, spotkania doradcze, informacje i komunikaty upowszechniane za pośrednictwem narzędzi informatycznych.

Pozytywnym rezultatem w przypadku podejścia LEADER są wszystkie pomysły i koncepcje opracowane oddolnie tzn. z inicjatywy społeczności lokalnej lub przy jej aktywnym udziale. Jest to widoczne w zapisach samej Strategii, a będzie widoczne w procesie jej wdrażania, kiedy społeczność lokalna będzie miała bardzo duży wpływ na ewentualne aktualizacje i zmiany Strategii. Istotną kwestią jest także kolegialne podejmowanie decyzji przy udziale mieszkańców, wszystkich zaangażowanych grup interesu sektorów: społecznego, gospodarczego i publicznego.

Umożliwienie społeczności lokalnej wpływania na kształt strategii oraz kierunki rozwoju obszaru aktywizuje i wzmacnia potencjał społeczności lokalnej poprzez włączenie jej w proces zarządzania lokalnym rozwojem, a następnie przekłada się na wzrost poczucia wartości jednostki, zdolności do samostanowienia oraz rozwoju różnorodnych form współpracy. Wzrost potencjału społeczności lokalnych z kolei przyczynia się do bardziej efektywnego zarządzania, nie tylko przez wzmacnianie kontroli społecznej, ale przede wszystkim przez wzrost efektywności zarządzania spowodowany włączeniem do procesu zarządzania wszystkich zainteresowanych stron. Wzrost potencjału mieszkańców przekłada się natomiast na chęć dalszego rozwoju, kształcenia, poszukiwania nowych rozwiązań, dobrych praktyk i kontaktów, nawiązywania współpracy na danym terytorium albo z podmiotami spoza niego.

Podejście LEADER daje unikalną możliwość kompleksowego rozwiązywania lokalnych problemów dzięki realizacji przedsięwzięć o zróżnicowanym charakterze, które wzajemnie się uzupełniają i dopełniają. W ramach LSR będzie możliwe wsparcie różnych grup beneficjentów w sposób odmienny od innych instrumentów wsparcia. Dzięki LEADER można skoncentrować się na określonych grupach docelowych (osoby w niekorzystnej sytuacji) oraz grup kluczowych, z punktu widzenia realizacji LSR. LEADER pełni funkcję czynnika stymulującego tworzenie warunków do dokonywania inwestycji, w tym w razie potrzeby ze środków pochodzących z innych źródeł, a także reagowanie na inicjatywy społeczności prowadzone na mniejszą skalę, aby stawić czoła konkretnym wyzwaniom lokalnym, takim jak poprawa dostępu do infrastruktury społecznej czy budowanie kapitału społecznego. Istota podejścia oddolnego w ramach LEADER pozwoli rozwijać obszar objęty LSR, dzięki zintegrowanej lokalnej wiedzy i wysiłkom mieszkańców, umożliwi realizację operacji wykraczających poza obszar poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego tj. ponadlokalnych.

W ramach planu działania będą ogłaszane nabory w ramach poszczególnych przedsięwzięć, w formie: konkursów i projektów grantowych. Dzięki temu będzie możliwa realizacja różnorodnych działań od miękkich po twarde – inwestycyjne, działań dostosowanych do różnych grup beneficjentów. Realizacja zaplanowanych celów LSR za pośrednictwem różnych typów operacji wynika z konsultacji społecznych (badanie ankietowe, spotkania konsultacyjne) co niewątpliwie wpłynie na jakość realizowanych działań, tak jak fakt, że przedsięwzięcia realizowane będą przez różne podmioty.

Określone w Strategii cele i przedsięwzięcia tworzą wspólny, ściśle ze sobą powiązany system, gdzie każdy z sektorów ma swoich przedstawicieli w LGD oraz na każdym poziomie realizacji Strategii ma również możliwość realizacji przedsięwzięć, a także wprowadzania zmian. Wszystkie poziomy pozostają w efekcie synergii z innymi, wzajemnie się uzupełniają, co stanowi wartość dodaną w postaci nowych partnerstw i relacji na obszarze. Stwierdzić należy, że komplementarne podejście do planowanych przedsięwzięć tworzy spójny system realizacji wszystkich celów, przedsięwzięć, jak i korelacji między podmiotami realizującymi LSR i działającymi na obszarze LGD. Oczekiwanym efektem długofalowym wpływu realizacji LSR na rozwój obszaru działania LGD „Ziemia Brzozowska” będzie jego zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy, przy optymalnym i racjonalnym wykorzystaniu posiadanych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i społecznych. W konsekwencji realizacji Strategii uzyskuje się efekt synergii prowadzący do co najmniej częściowego rozwiązania zdiagnozowanych w LSR problemów.

Rozdział VI Cele i wskaźniki

6.1 Specyfikacja i opis celów, przypisanych im przedsięwzięć oraz ich uzasadnienie

Na podstawie wniosków płynących z przeprowadzonych działań partycypacyjnych przy opracowywaniu LSR, przygotowana została analiza SWOT obszaru oraz zestawienie wskazanych przez mieszkańców problemów. Następnie określono potrzeby mieszkańców, co było podstawą do sformułowania celów i przedsięwzięć, które są możliwe do realizacji w ramach:

- ✓ Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (I 13.1. - LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)), finansowanego z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), oraz
- ✓ Programu Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021- 2027 (Priorytet 8 – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność), finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+).

Struktura celów przedstawia się następująco – zgodnie z **załącznikiem nr 1. Cele i przedsięwzięcia**, do LSR:

Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego

- ✓ P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną
- ✓ P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół
- ✓ P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji
- ✓ P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego
- ✓ P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych

Cel 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna

- ✓ P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej
- ✓ P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich
- ✓ P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej

Zarówno w badaniach ankietowych jak i podczas spotkań konsultacyjnych najczęściej wymienianymi problemami były: niewystarczająca oferta opieki nad dziećmi w czasie wolnym od zajęć szkolnych, ograniczone możliwości technologiczne realizacji zajęć dla dzieci i młodzieży w szkołach, ograniczona oferta zajęć dla dzieci i młodzieży, ograniczona oferta uprawiania sportu, słabo rozwinięta mała infrastruktura rekreacyjna i turystyczna, zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych, zanikające tradycje ludowe, ograniczona oferta wydarzeń kulturalnych, niewystarczająca liczba miejsc pracy dla osób o niskich kwalifikacjach, brak ofert pracy dla osób o wysokich kwalifikacjach, bardzo ograniczona oferta usług gastronomicznych, hotelarskich i rekreacyjnych, zanikająca produkcja rolna, mała liczba gospodarstw agroturystycznych czy brak zagród edukacyjnych i innych alternatywnych źródeł dochodów w gospodarstwach rolnych.

Wyartykułowane problemy pozwoliły na zdefiniowanie istotnej potrzeby jaką jest „wzmocnienie kapitału społecznego poprzez lepszy dostęp zarówno do edukacji jak i pracy, poprawiających jakość życia mieszkańców z uwzględnieniem zasobów lokalnej kultury i tradycji”. W wyniku zdiagnozowanej potrzeby zdefiniowano **Cel nr 1 Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację pięciu przedsięwzięć (P.1.1, P.1.2, P.1.3, P.1.4 i P.1.5), stanowiących rozwiązanie zdiagnozowanych problemów.

Za równie istotne uznano problemy obszaru LGD polegające na: starzeniu się społeczeństwa i deficyty opiekuńcze z tym związane, niskim zaangażowaniu części osób starszych w życie społeczności lokalnych, ograniczonej ofercie spędzania czasu dla seniorów, niskim poziomie integracji międzypokoleniowej, niskiej aktywności części organizacji społecznych, zjawisku wykluczenia społecznego osób i rodzin, bardzo ograniczonej dostępności do nieodpłatnych porad psychologicznych i prawnych, bierności części dzieci i młodzieży w życiu

społecznym oraz niechęci do uczestnictwa w zajęciach sportowych i edukacyjnych, częstych postawach roszczeniowych, również wśród młodzieży oraz zanikającej świadomości własnych korzeni i tożsamości z regionem.

Ich określenie pozwoliło na zdefiniowanie istotnej potrzeby jaką jest „wspieranie seniorów (w tym chorych i z niepełnosprawnościami), ludzi młodych, osób i rodzin przeżywających trudności lub doświadczających kryzysu przy jednoczesnej dbałości o integrację, aktywizację społeczną i rozwój społeczeństwa obywatelskiego”. W wyniku zidentyfikowanej potrzeby zdefiniowano **Cel nr 2 Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna**. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez realizację trzech przedsięwzięć (P.2.1, P.2.2, P.2.3), stanowiących rozwiązanie zdiagnozowanych problemów.

Interwencja LEADER ukierunkowana jest na budowanie lokalnej tożsamości bazującej na aktywizacji społecznej i przy wykorzystaniu miejscowych zasobów w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności wiejskich, w tym poprzez wykorzystanie wiedzy i innowacji. Założone w LSR cele i działania mają charakter zintegrowany. Koncentrując się bowiem na rozwiązywaniu najistotniejszych problemów oraz mają największą szansę na osiągnięcie oczekiwanych zmian. Jednocześnie wykazują synergię, współdziałając w osiągnięciu wyznaczonych celów oraz komplementarnością poprzez wzajemne uzupełnianie się i dopełnianie.

W kontekście występujących problemów na obszarze LGD istotnym elementem realizacji LSR będzie wykorzystanie atutów oraz mocnych stron wynikających ze specyfiki obszaru LGD. Obszar LGD posiada liczne zasoby, które w ramach planowanych przedsięwzięć zostaną zaangażowane w proces zaspakajania najistotniejszych potrzeb społeczności wiejskiej. Mieszkańcy w ramach atutów i mocnych stron obszaru wymienili:

- ✓ relatywnie czyste środowisko naturalne,
- ✓ atrakcyjne walory krajobrazowe, w tym turystyczne,
- ✓ wysoką jakość lokalnych produktów gastronomicznych,
- ✓ potencjał do tworzenia produktów lokalnych (np. sery, wędliny, pieczywo, miody, winnice, wołowina, haft haczowski),
- ✓ lokalna twórczość ludowa (rzeźbiarstwo, haft krzyżykowy, bibułkarstwo, makrama, malarstwo, szydełkowanie, metaloplastyka),
- ✓ bliskie położenie komunikacyjne- drogi S19,
- ✓ dostępność terenów pod inwestycje, wolne lokale do zagospodarowania i relatywnie niskie czynsze w porównaniu do innych części Polski,
- ✓ dostępność terenów rolnych dobrej klasy,
- ✓ liczne zabytki architektury sakralnej, rezydencjonalnej i pomnikowej,
- ✓ zabytkowe parki dworskie,
- ✓ aktywnie działające niektóre organizacje pozarządowe i społeczne.

Z pewnością wymienione walory obszaru mogą stanowić bazę do rozwoju lokalnej przedsiębiorczości i powstawania miejsc pracy, w tym z wykorzystaniem innowacyjnych pomysłów i ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań sprzyjających ochronie środowiska, co przyczyni się do osiągnięcia celu w zakresie poprawy jakości życia i pracy oraz wzmocnienia kapitału społecznego.

Do realizacji celów wykorzystane zostaną posiadane zasoby kapitału ludzkiego, w tym dzieci i młodzieży, jak również zasoby kulturowe stanowiące potencjał obszaru LGD. Edukacja i wychowanie stanowią część szeroko rozumianego rozwoju społecznego, skuteczna edukacja i tworzenie warunków do wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży to inwestycja w przyszłość. Bardzo ważne jest stałe podnoszenie jakości kształcenia poprzez wprowadzanie nowych rodzajów zajęć oraz wybieranie optymalnych metod przekazywania wiedzy i kluczowych umiejętności. Dynamiczne zmiany na rynku pracy sprawiają, że młodzi ludzie po osiągnięciu dorosłości będą musieli zdać egzamin ze zdolności łączenia i wykorzystywania wiedzy z wielu dziedzin, m.in.: ze zdolności do pracy w wielokulturowych, globalnych środowiskach oraz do pracy w wirtualnych zespołach. To wszystko będzie wymagało od nich odpowiedniej wiedzy i umiejętności.

Zapewnienie lepszego dostępu młodemu pokoleniu do edukacji oraz rozwoju ich umiejętności i uzdolnień ma szczególny wpływ na ich możliwości intelektualne, które zaczynają kształtować się już od najmłodszych lat życia. Jednym z czynników warunkujących rozwój młodego pokolenia jest dostęp do edukacji i wiedzy, który przyczynia się z kolei do rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru. Inwestowanie w podnoszenie jakości kapitału ludzkiego pozwala dokonać pozytywnych przemian, w tym wsi, rolnictwa, zwiększyć konkurencyjność i rozwój gospodarczy. Wymaga to jednak wieloletnich działań związanych z edukacją, zwiększeniem dostępności do wiedzy i informacji, rozbudową infrastruktury która podnosi standard i jakość życia, w tym wypoczynku. Istotnym zasobem wykorzystywanym do realizacji celów LSR będzie również potencjał społeczny w postaci działających organizacji pozarządowych.

6.2 Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania

Dla zapewnienia spójności, synergii i komplementarności LSR zaplanowano współudziale funduszy EFRROW i EFS+ w ramach każdego z założonych celów, stanowiących źródło ich finansowania.

Cel nr 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego, finansowany jest z:

- ✓ EFRROW poprzez przedsięwzięcie nr P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji, P. 1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego i P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych, oraz
- ✓ EFS+ poprzez przedsięwzięcie nr 1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną oraz nr P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół.

Cel nr 2. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna, finansowany jest z:

- ✓ EFRROW poprzez przedsięwzięcie nr 2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej, oraz
- ✓ EFS+ poprzez przedsięwzięcia nr 2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej i P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich.

Tabela 17. Przypisanie celów i przedsięwzięć do źródeł finansowania

Cel 1. Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego		Cel nr 2. Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna	
Przedsięwzięcia	Źródło finansowania:	Przedsięwzięcia	Źródło finansowania:
P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną	EFS+	2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej	EFS+
P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół	EFS+	P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich	EFS+
P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	EFRROW	P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej	EFRROW
P. 1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego	EFRROW		
P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i	EFRROW		

powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lo- kalnego potencjału i rozwią- zań innowacyjnych	
--	--

6.3 Przedsięwzięcia oraz sposoby ich realizacji

W ramach RLKS oraz w ramach partnerstwa ze społecznością lokalną założono realizację wyznaczonych celów LSR poprzez następujące przedsięwzięcia:

Przedsięwzięcie 1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w postaci projektów grantowych (EFS+) składających się z podobnych lub komplementarnych zadań. Będzie polegało na wspieraniu działań ukierunkowanych na rozwijanie kompetencji, umiejętności, uzdolnień oraz zainteresowań uczniów, m.in. poprzez:

- ✓ wsparcie różnych form rozwijających kompetencje, uzdolnienia, umiejętności, wiedzę oraz zainteresowania uczniów (np. poprzez zajęcia realizowane w obszarze bezpośrednio związanym z tematem rozwijanych kompetencji umiejętności, uzdolnień i wiedzy; korepetycje, szkolenia, warsztaty, wyjazdy studyjne i szkoleniowe, półkolonie tematyczne);
- ✓ wsparcie działań służących pomocy uczniom w radzeniu sobie w trudnych sytuacjach, rozwiązywaniu problemów (np. związanych z pandemią COVID-19; stresem, wymaganiami i obowiązkami, presją społeczną i medialną);
- ✓ zajęcia dydaktyczno-wychowawcze skierowane do uczniów z trudnościami edukacyjnymi.

Ogromną rolę w kształtowaniu pożądanych obecnie kompetencji odgrywa nie tylko edukacja w szkołach, ale także wszelkie zajęcia pozalekcyjne, warsztaty rozwijające posiadane umiejętności, a nawet sport i kultura fizyczna. Szczególnie istotną kwestią dla obszaru LGD jest wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, które mają trudności edukacyjne oraz nie radzą sobie w trudnych sytuacjach i z różnych przyczyn wycofują się społecznie.

Grupę docelową przedsięwzięcia stanowią uczniowie szkół i placówek systemu oświaty oraz kadra dydaktyczna szkół z terenu objętego LSR.

Przedsięwzięcie 1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w postaci projektów grantowych (EFS+) i ma na celu podniesienie jakości poziomu edukacji i dostosowanie oferty edukacyjnej dla dzieci jak i podnoszenie kompetencji przez nauczycieli. Przedsięwzięcie będzie realizowane ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień istotnych dla obszaru LGD, tj.:

- ✓ wsparcia uczniów w nabywaniu i rozwijaniu kompetencji kluczowych,
- ✓ wsparcia szkół w prowadzeniu skutecznej edukacji włączającej (z wykorzystaniem modeli wypracowanych w projekcie Przestrzeń dostępnej szkoły),
- ✓ podnoszenia kwalifikacji/kompetencji zawodowych nauczycieli, pracowników dydaktycznych i kadry zarządzającej szkół,
- ✓ wsparcia psychologiczno-pedagogiczne uczniów i nauczycieli,
- ✓ wdrażania programów dotyczących przeciwdziałania zjawiskom patologicznym w szkole, w tym wszelkiego rodzaju dyskryminacji uczniów.

Obecnie spotykamy się z coraz większą liczbą uczniów mających np. problemy z emocjami, braki w kompetencjach kluczowych, wycofanych, z bierną lub roszczeniową postawą, izolujących się, czy nie mogących odnaleźć się w rzeczywistości pocovidowej. Wsparcie w tym obszarze z pewnością wpłynie korzystnie na uczniów jak i nauczycieli. Nauczyciele nauczą się jak rozpoznać zagrożenie w odpowiednim czasie i skierują

ucznia do pedagoga lub psychologa. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna przyczyni się do lepszego funkcjonowania dzieci w społeczności szkolnej.

Grupę docelową przedsięwzięcia stanowią szkoły oraz placówki systemu oświaty z wyłączeniem przedszkoli, uczniowie szkół lub placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne, nauczyciele, otoczenie społeczno-gospodarcze szkół, kadra zarządzająca szkołą/placówką systemu oświaty oraz rodzice i prawni opiekunowie uczniów.

Przedsięwzięcie 1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w postaci projektu grantowego (EFRROW) i jest odpowiedzią na zgłaszane przez społeczność lokalną potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego. Ma również na celu zachęcenie mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia do kultywowania lokalnych tradycji. W wyniku diagnozy za najistotniejsze dla obszaru LGD uznano potrzebę aktywizacji organizacji pozarządowych działających na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnego, poszerzenie ofert kulturowej obszaru oraz umożliwienie realizacji takich działań jak np. wsparcie działalności KGW, doposażenie podmiotów działających na rzecz szerzenia lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego, organizowanie spotkań i warsztatów, imprez kulturalnych.

Grupę docelową przedsięwzięcia stanowią mieszkańcy, w tym osoby starsze (60+), osoby z niepełnosprawnościami i przewlekle chore wraz z ich opiekunami, uczniowie szkół podstawowych (dzieci i młodzież) oraz ich rodzice (ze szczególnym uwzględnieniem grup osób w niekorzystnej sytuacji).

Przedsięwzięcie 1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w formule konkursowej (EFRROW) i ma na celu poprawę dostępu oraz podniesienie jakości infrastruktury związanej z wypoczynkiem i spędzaniem czasu wolnego, zarówno przez mieszkańców jak i turystów. Przedsięwzięcie odpowiada na zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane z niewystarczającymi nakładami na obiekty sportowe, rekreacyjne i turystyczne. W wyniku diagnozy za najistotniejsze dla obszaru LGD uznano potrzebę realizacji takich działań jak np. siłownie plenerowe, place zabaw, parki, skwery, sceny plenerowe, wiaty, altany, poprawa atrakcyjność i estetyki przestrzeni publicznych, poprawa stanu technicznego niektórych obiektów zabytkowych. Przedsięwzięcie będzie realizowane przez JSFP, a operacje będą służyły zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej.

Grupę docelową przedsięwzięcia stanowią mieszkańcy, w tym osoby starsze (60+), osoby z niepełnosprawnościami i przewlekle chore wraz z ich opiekunami, uczniowie szkół podstawowych (dzieci i młodzież) oraz ich rodzice (ze szczególnym uwzględnieniem grup osób w niekorzystnej sytuacji).

Przedsięwzięcie 1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w formule konkursowej (EFRROW) i zakłada udzielenie wsparcia na podejmowanie i rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej oraz rozwój pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwijania gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych jak i gospodarstw opiekuńczych. Przedsięwzięcie skierowane jest do mieszkańców obszaru LGD - osób fizycznych, które chcą stworzyć dla siebie miejsce pracy poprzez podjęcie działalności gospodarczej, jak również do mikro i małych firm, które chcą rozwijać swoją działalność przyczyniając się do rozwoju obszaru i tworzenia miejsc pracy. Wsparcie kierowane jest również do rolników i ich rodzin, co umożliwi gospodarstwom rolnym dywersyfikację źródeł dochodu. Rolnicy będą mogli wykorzystać swoje zasoby, takie jak przestrzeń, krajobraz, produkty rolnicze, do świadczenia usług takich jak noclegi, wyżywienie, atrakcje rekreacyjne i edukacyjne. To przyczyni się do stabilizacji dochodów w gospodarstwach rolnych, zmniejszy ich zależność od zmienności cen na rynkach rolnych i podniesie jakość życia rolników i ich rodzin. Agroturystyka i zagrody edukacyjne to również promowanie lokalnych produktów spożywczych, rękodzieła i tradycji kulturowych. Goście będą mieli możliwość skosztowania świeżych, lokalnych produktów, zakupu wyrobów rzemieślniczych i uczestniczenia w tradycyjnych wydarzeniach czy warsztatach.

Przedsięwzięcie uwzględnia posiadane zasoby zdiagnozowane na obszarze, w tym walory przyrodniczo-krajobrazowe (atrakcyjność przyrodniczą), zasoby kulturowe oraz lokalne produkty sprzyjające działalności branży turystyczno-rekreacyjnej. Działalności te będą wspierane poprzez przyznawanie dodatkowych punktów w kryteriach wyboru operacji.

Kierując się zasadą zrównoważenia środowiskowego i mając na uwadze konieczność jego ochrony, w ramach przedsięwzięcia wspierane będą również działania przyjazne dla środowiska, tj. wykorzystujące odnawialne źródła energii (OZE). Ten rodzaj działań będzie również wspierany poprzez przyznawanie dodatkowych punktów w kryteriach wyboru operacji.

W ramach przedsięwzięcia za niezbędne uznano promowanie rozwiązań „innowacyjnych”, co będzie miało także odzwierciedlenie w lokalnych kryteriach wyboru (zgodnie z zapisami Rozdziału VII.7.3).

Grupę docelową przedsięwzięcia stanowią mieszkańcy, w tym osoby poszukujące zatrudnienia, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą lub mieszkańcy chcący uruchomić działalność gospodarczą (samozatrudnienie), rolnicy z małych gospodarstw rolnych (ze szczególnym uwzględnieniem grup osób w niekorzystnej sytuacji).

Przedsięwzięcie 2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w postaci projektu grantowego (EFS+) i zakłada zwiększenia dostępności usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej, w tym szczególnie w obszarze pomocy społecznej. Działania te będą skierowane do osób starszych i osób z niepełnosprawnościami, które wymagają wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. Podejmowane będą działania dedykowane seniorom, ukierunkowane na podtrzymanie ich sprawności i aktywności oraz wykorzystanie ich potencjału w życiu społecznym. Planowane są również zadania polegające na świadczeniu usług opiekuńczych dla mieszkańców obszaru LGD w zależności od faktycznych potrzeb oraz zapewnieniu usług opiekuńczych zaspakajających potrzeby życiowe ludzi chorych i niepełnosprawnych w miejscu ich zamieszkania, w tym zaspakajanie codziennych życiowych potrzeb. Realizowane działania będą zgodne z założeniami w programie.

Grupami docelowymi przedsięwzięcia są (zgodnie z programem) osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami oraz opiekunowie faktyczni w/w osób, otoczenie w/w osób (w zakresie jaki jest niezbędny dla udzielanego wsparcia), oraz kadra pracująca na rzecz świadczenia wysokiej jakości usług społecznych w środowisku lokalnym, w tym szczególnie pracowników pomocy społecznej.

Przedsięwzięcie 2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w postaci projektu grantowego (EFS+) i zakłada działania skierowane do dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym wymagających wsparcia oraz działania skierowane do rodzin wychowujących dzieci, w tym rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze lub doświadczających kryzysu oraz otoczenia ww. osób / rodzin.

Grupami docelowymi przedsięwzięcia są (zgodnie z programem) osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osoby najbardziej potrzebujące, osoby przebywające w rodzinach oraz różnego rodzaju placówkach całodobowych, rodziny wychowujące dzieci, w tym rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze oraz doświadczające kryzysu, otoczenie w/w osób (w zakresie jaki jest niezbędny dla udzielanego wsparcia), kadra pracująca w placówkach, kandydaci/trenerzy i opiekunowie dla osób usamodzielnianych, niezbędne do realizacji projektu w zakresie świadczenia wysokiej jakości usług na rzecz dzieci, młodzieży i rodziny.

Przedsięwzięcie 2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej.

Przedsięwzięcie będzie realizowane w postaci projektu grantowego (EFRROW) i zakłada wzrost poziomu aktywności i integracji mieszkańców oraz poczucia tożsamości z obszarem. Mimo ciągłego rozwoju społeczności obywatelskiej w ostatnich latach, wciąż brakuje programów, które będą aktywizować i integrować mieszkańców obszaru, w tym osoby młode, seniorów, jak i grupy w niekorzystnej sytuacji. Organizacje działające na obszarze często mają niewielki potencjał finansowy i organizacyjny, przez co słabiej wykorzystują dostępne środki na realizację celów statutowych. Niewystarczające środki na wspieranie inicjatyw lub małe możliwości pozyskiwania środków publicznych na inicjatywy lokalne, w których ogromną przeszkodą jest wymagany finansowy wkład własny, hamują aktywność mogącą przysłużyć się lokalnej społeczności. Niezwykle ważnym wyzwaniem, jest wsparcie działań pozwalających zintegrować środowisko lokalne, ugruntować i rozwijać regionalną tożsamość, zwłaszcza osób młodych, tak by utożsamiali się z miejscem zamieszkania i zapobiegać ich emigracji (wyludnianiu się obszaru).

Przedsięwzięcie skierowane jest głównie do organizacji pozarządowych w celu pobudzenia ich działań i kompetencji (np. poprzez współpracę partnerską) oraz przeciwdziałanie wykluczeniu z życia społecznego osób w niekorzystnej sytuacji.

Grupę docelową przedsięwzięcia stanowią mieszkańcy, w tym osoby starsze (60+), osoby z niepełnosprawnościami i przewlekłe chore wraz z ich opiekunami, uczniowie szkół podstawowych (dzieci i młodzież) oraz ich rodzice (ze szczególnym uwzględnieniem grup osób w niekorzystnej sytuacji).

Sposób realizacji każdego z przedsięwzięć (konkurs/projekt grantowy) oraz grupy docelowe określono w załączniku nr 1. Cele i przedsięwzięcia, do LSR.

6.4 Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności

Dla zapewnienia prawidłowej, a zarazem pełnej realizacji sprecyzowanych celów konieczne było określenie wskaźników produktu i rezultatu, które pozwolą na kontrolę procesu wdrażania strategii. Wskaźniki zawarte w lokalnej strategii rozwoju mają za zadanie mierzyć postępy w realizacji LSR, zarówno w odniesieniu do przedsięwzięć jak i samych celów strategii. Przedstawione poniżej wskaźniki są adekwatne zarówno w stosunku do celów jak i przedsięwzięć LSR. Nawiązują do specyfiki obszaru i jego silnych stron. Bazują na potencjale materialnym i niematerialnym obszaru, wykorzystują dostrzeżone szanse. Efekty wskaźników są mierzalne oraz zgodne z logiką interwencji. Są one również zgodne ze wskaźnikami określonymi dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR.

Na osiągnięcie celu nr 1 *Poprawa jakości życia, pracy i wzmocnienie kapitału społecznego*, bezpośrednio wpłynie realizacja następujących wskaźników produktu i rezultatu w każdym z przedsięwzięć:

Numer i nazwa przedsięwzięcia	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną	Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	Liczba uczniów którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	
	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	
1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół	Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	Liczba uczniów którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu

	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	
	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	
1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	Liczba wspartych podmiotów działających na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego
1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury kulturalnej, rekreacyjnej oraz czasu wolnego	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR
1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnych zasobów i rozwiązań innowacyjnych	Liczba podmiotów, które uzyskały wsparcie w zakresie podejmowania działalności gospodarczej	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR
	Liczba podmiotów, które uzyskały wsparcie w zakresie rozwijania działalności gospodarczej	
	Liczba podmiotów, które uzyskały wsparcie w zakresie rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR

Na osiągnięcie celu nr 2 *Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna*, bezpośrednio wpłynie realizacja następujących wskaźników produktu i rezultatu w każdym z przedsięwzięć:

Numer i nazwa Przedsięwzięcia	Wskaźnik produktu	Wskaźnik rezultatu
2.1 Rozwój usług społecznych	Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	
	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	
2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	Liczba utworzonych w programie miejsc świadczenia usług wspierania rodziny i pieczy zastępczej istniejących po zakończeniu projektu
	Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej	
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	

	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	
2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej	Liczba wspartych inicjatyw służących włączeniu społecznemu	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego

Stan docelowy przyjętych wskaźników oszacowany został głównie na podstawie przeprowadzonej analizy potrzeb i oczekiwań przedstawicieli poszczególnych sektorów tj. jednostek sektora publicznego, przedsiębiorców, mieszkańców i organizacji pozarządowych funkcjonujących na obszarze LGD. Element ten pozwolił z jednej strony na precyzyjne zaplanowanie poszczególnych działań, natomiast z drugiej strony pozwolił na dobór wskaźników pozwalających na dokonanie pomiaru ich osiągnięcia. Ich ostateczny poziom jest zatem wynikiem precyzyjnej diagnozy potrzeb, oczekiwań, możliwości finansowych oraz podziału środków na poszczególne cele Strategii.

Harmonogram osiągania poszczególnych wskaźników w poszczególnych latach przedstawiono w załączniku nr 2. Plan działania, do LSR.

Źródłami pozyskania danych do pomiaru wskaźników będą: umowy, ankiety, sprawozdania, dane LGD oraz inne dane, w tym ogólnodostępne, np. GUS. Określone wskaźniki będą podlegały monitorowaniu i ewaluacji w sposób i z częstotliwością opisany w rozdziale X. Monitoring i ewaluacja.

Aktualizowanie stopnia osiągania przyjętych wskaźników dokonywać będą pracownicy biura na podstawie dostępnych źródeł oraz własnych raportów i analiz. Propozycje zmian i aktualizacji zaproponowane przez zespół ds. aktualizacji LSR będą dyskutowane i następnie przyjmowane przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia.

Rozdział VII Sposób wyboru i oceny operacji oraz sposób ustanawiania kryteriów wyboru

7.1 Charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD oraz przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych

Wewnętrzną organizację pracy LGD oraz przyjęte rozwiązania formalno-instytucjonalne reguluje w pierwszej kolejności Statut, a następnie regulaminy, w tym Regulamin Rady. Określają one strukturę organizacyjną, uprawnienia, obowiązki i odpowiedzialność każdego z organów. Dokumenty te uwzględniają zasady określone w programach (EFS+, EFRROW), z których LSR jest finansowany.

W procesie oceny i wyboru operacji w ramach wdrażania LSR uczestniczy głównie organ do tego powołany, czyli Rada LGD, ale również biuro LGD, które pełni funkcję administracyjną (przygotowanie dokumentacji naborów, uzgodnienia z Zarządem Województwa, przyjmowanie wniosków – zgodnie z przyjętą procedurą) i wspomagającą Radę na etapie oceny i wyboru operacji w zakresie w jakim jest to zgodne z obowiązującymi przepisami i wytycznymi do poszczególnych programów, np. weryfikacja wstępna dokumentów.

Rada pracuje w oparciu o Regulamin Rady, który określa m.in.:

- a. tryb zwoływania posiedzeń Rady;
- b. sposób przeprowadzania oceny i wyboru wniosków;
- c. sposób głosowania oraz ustalania listy rankingowej;
- d. procedurę wyłączenia członka Rady z udziału w wyborze operacji w razie zaistnienia okoliczności podważających bezstronność w procesie oceny.

Rada dokonuje oceny i wyboru operacji z zastosowaniem **procedur**, których celem jest zapewnienie rzetelnego, sprawnego i przejrzystego przebiegu całego procesu aplikowania o dofinansowanie przez wnioskodawców, przy zastosowaniu *kryteriów wyboru operacji*, określających priorytety LGD wynikające z przeprowadzonej diagnozy oraz analizy problemów i potrzeb obszaru. Lokalne kryteria wyboru operacji stanowią załącznik do w/w procedur. Założeniem procedur jest również zapobieganie konfliktom interesów, zapewnienie, aby żadna grupa interesu nie kontrolowała procesu podejmowania decyzji, a także zapewnienie prawidłowego funkcjonowania instytucji tzw. „protestu”.

Zgodnie ze Statutem i Regulaminem Zarządu *uchwalanie procedur i regulaminów konkursu/wyboru operacji* w ramach wdrażania LSR należy do kompetencji Zarządu. Jak wskazuje umowa o warunkach i sposobie realizacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność procedury oceny i wyboru operacji w ramach LSR zostaną przedłożone w terminie 60 dni od dnia zawarcia umowy ramowej. Założenia do procedur zostaną przygotowane przez **zespół składający się z członków Zarządu i pracowników LGD**. Do ich opracowania wykorzystane zostaną wyniki konsultacji społecznych z etapu opracowywania LSR, doświadczenia z poprzedniej perspektywy finansowej, oraz zapisy ustaw, rozporządzeń i wytycznych obowiązujących dla danego programu w ramach którego będą realizowane określone przedsięwzięcia. Następnie procedury zostaną poddane konsultacjom z członkami Rady. Po rozpatrzeniu przez zespół wniesionych uwag i propozycji procedury finalnie zostaną przyjęte przez Zarząd LGD i upublicznione na stronie internetowej LGD.

Projekty wskazane w LSR będą wybierane i realizowane zgodnie z zasadami i warunkami obowiązującymi dla danego programu regionalnego oraz funduszu (EFS+ i EFRROW), a także promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

Mając na uwadze określone w LSR przedsięwzięcia i metody ich realizacji do wyboru i oceny operacji stosowane będą procedury konkursowe oraz grantowe dla operacji realizowanych w ramach EFRROW oraz EFS+.

7.2 Sposób ustanawiania i zmiany kryteriów wyboru

Kryteria wyboru zostaną określone dla wszystkich operacji wskazanych w LSR w oparciu o przeprowadzone konsultacje społeczne przy opracowywaniu LSR. Dlatego też kryteria będą powiązane z diagnozą obszaru, analizą problemów i potrzeb oraz celami i przypisanymi do nich wskaźnikami. Podstawowym celem lokalnych kryteriów jest wybór operacji, które w największym zakresie bezpośrednio przyczyniają się do osiągnięcia określonych w LSR celów poprzez osiąganie konkretnych wskaźników produktu i rezultatu. Prawo do ustanowienia oraz zmiany lokalnych kryteriów wyboru operacji ma Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia LGD „Ziemia Brzozowska”.

Do kryteriów wyboru określonych w LSR zastosowanie mają również dokumenty programowe dla właściwego funduszu, w ramach którego wdrażana jest LSR.

Lokalne kryteria wyboru operacji będą uchwalane oraz zmieniane w oparciu o poniższą procedurę.

1. Kryteria wyboru operacji przyjmowane są uchwałą Walnego Zebrania członków na wniosek:
 - a) Członków Rady,
 - b) Członków Zarządu,
 - c) Kierownika Biura LGD.
2. Do wniosku, o którym mowa powyżej, wnioskodawca załącza propozycję kryteriów, które:
 - a) posiadają metodologię wyliczania,
 - b) są mierzalne albo zawierają szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny wskazujący wymagania konieczne do spełniania danego kryterium, niebudzące wątpliwości interpretacyjnych,
 - c) posiadają dodatkowe opisy, definicje.
3. Kryteria wyboru operacji zaproponowane we wniosku, o którym mowa w pkt.2, przed posiedzeniem, na którym są przyjmowane, poddawane są konsultacjom z:
 - a) Zarządem, w przypadku złożenia wniosku przez kierownika Biura lub członków Rady,
 - b) społecznością lokalną.
4. Konsultacje ze społecznością lokalną ogłaszane są na stronie internetowej prowadzonej przez stowarzyszenie co najmniej na 10 dni przed Walnym Zebraniem Członków, na którym podejmowana jest uchwała w sprawie przyjęcia kryteriów wyboru operacji.
5. Przed podjęciem uchwały w sprawie przyjęcia kryteriów wyboru operacji Walnemu Zebraniu Członków przedstawiane są wyniki konsultacji zawierające w szczególności:
 - a) sposób i termin ogłoszenia konsultacji,
 - b) zestawienie uwag do proponowanych kryteriów ze wskazaniem zgłaszającego.
6. Podmiotom uczestniczącym w konsultacjach, o których mowa powyżej, wysyłana jest informacja o przyjętych kryteriach wyboru operacji.
7. Informacja o przyjętych kryteriach wyboru operacji publikowana jest na stronie internetowej Stowarzyszenia.

W lokalnych kryteriach wyboru uwzględnione zostaną punkty premiujące dla operacji skierowanych do grup osób w niekorzystnej sytuacji lub wnioskodawców spełniających kryteria grupy osób w niekorzystnej sytuacji, określonych w wyniku przeprowadzonych partycypacyjnych metod opracowania LSR (wskazane w poszczególnych rozdziałach LSR).

Kryteria wyboru LSR będą zgodne z kryteriami wyboru projektów ustanowionych dla danego programu regionalnego w odniesieniu do danego typu projektu i właściwego funduszu (EFS+). LGD opracowując kryteria wyboru operacji zachowa zasady zgodne z wymaganiami dla projektów realizowanych z EFS+ w zakresie zgodnym z FEP 2021-2027. Jednocześnie LGD oświadcza, że projekty wskazane w LSR będą wybierane zgodnie z zasadami i warunkami obowiązującymi dla EFS+ w tym SZOP, a także promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

7.3 Innowacyjność oraz operacje realizowane w partnerstwie w kryteriach wyboru

Mając na uwadze zapisy art. 31 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r., przy budowie LSR zwrócono szczególną uwagę na wsparcie innowacyjnych elementów w kontekście lokalnym dla rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Za istotne uznano, aby inspirować mieszkańców do poszukiwania sposobów na wykorzystanie lokalnych zasobów, w sposób zapewniający najlepsze zaspokojenie potrzeb społeczności, a także do wprowadzania nowych usług/produktów sprzyjających poprawie jakości życia i pracy. Dlatego w kryteriach wyboru operacji uwzględniona zostanie min. innowacyjność.

Przez **innowacyjność** rozumie się zmianę mającą na celu wdrożenie nowego na obszarze objętym LSR lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych (kontekst lokalny).

Stopień oryginalności zmian:

- ✓ Kreatywne - powstają w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub organizacji.
- ✓ Imitujące- wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych.
- ✓ Pozorne- w rzeczywistości nie są to innowacje w skali LSR, są to jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości.

Powyższa definicja będzie stanowić jedno z kryteriów wyboru operacji dla wszystkich przedsięwzięć wdrażanych w LSR, zarówno realizujących cele społeczne, jak i gospodarcze. Niemniej jednak kryterium to ma szczególne znaczenie dla realizacji przedsięwzięcia nr 1.5 *Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych*. Kryterium to będzie zachęcać do wdrażania operacji nie podejmowanych wcześniej na obszarze LGD, prezentujących nowatorskie podejście stymulowania rozwoju, z zastosowaniem nowych pomysłów i rozwiązań. Z pewnością przyczyni się to do rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, w tym powstawania nowych miejsc pracy.

W kryteriach wyboru operacji zostanie również uwzględniona **realizacja operacji/projektów w partnerstwie**, ponieważ w opinii mieszkańców poziom współpracy pomiędzy podmiotami jest nadal niski i niewystarczający. W badaniu ankietowym 43% osób uważa, że współpraca i partnerstwo pomiędzy podmiotami społecznymi, publicznymi i gospodarczymi jest „słabością” obszaru, a nie jego atutem. Projekty/operacje realizowane w partnerstwie będą promowane poprzez przyznanie punktów podczas ich oceny. Promowana będzie w ten sposób wymiana wiedzy, doświadczenia oraz efektywniejsza realizacja poprzez zaangażowanie i współpracę różnych podmiotów, w tym z różnych sektorów.

LGD, jako inicjator rozwoju swojego regionu oraz animator życia kulturalnego i społecznego w ramach realizacji planu komunikacji będzie informować i zachęcać mieszkańców LGD do podejmowania działań innowacyjnych. Jedną z metod będzie pokazywanie dobrych praktyk w tym zakresie, będziemy inspirować potencjalnych beneficjentów do wdrażania w swoich projektach działań kreatywnych, nowych, niekonwencjonalnych. Jednym z istotnych zadań zaplanowanych w LSR są działania informacyjne, animacyjne, doradcze oraz

szkoleniowe zarówno w zakresie wdrażania innowacji jak i realizacji operacji/projektów w partnerstwie. Jednak najskuteczniejszą metodą wdrażania koncepcji innowacyjności na obszarze LGD jest przyznawanie dodatkowych punktów przy ocenie wniosków. Metoda ta sprawdziła się w okresie wdrażania LSR na lata 2016-2022.

7.4 Realizacja projektów grantowych, operacji własnych, operacji realizowanych w partnerstwie

LGD planuje realizację *projektów grantowych* zarówno w ramach środków EFS+ jak i EFRROW. Projekty grantowe to operacje, w których LGD udziela grantów na realizację zadań służących osiągnięciu celu tej operacji przez grantobiorców. Każdy projekt grantowy składa się z zadań podobnych lub kilku zadań komplementarnych składających się na jedną spójną operację. Kosztami kwalifikowanymi projektu grantowego są granty, tj. środki finansowe przeznaczone na realizację danego zadania powierzonego do realizacji grantobiorcy. LGD przygotuje procedury i kryteria wyboru umożliwiające wdrożenie tej formy wsparcia w ramach LSR zgodnie z odpowiednimi wytycznymi i zasadami dla programów z których granty będą finansowane.

Formuła projektów grantowych będzie stosowana do wdrażania wszystkich przedsięwzięć finansowanych z EFS+ w ramach FE dla Podkarpacia/Priorytet 8. Natomiast LGD planuje realizację dwóch projektów grantowych finansowanych ze środków EFRROW, w ramach których zrealizowane zostaną przedsięwzięcia:

- ✓ nr 1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji, oraz
- ✓ nr 2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej.

Co do zasady środki LSR dedykowane są podmiotom z obszaru objętego LSR innym niż LGD. Jednak z uwagi na to, że nie wszystkie zadania ważne, a nawet konieczne do wdrożenia LSR cieszą się zainteresowaniem tych podmiotów, dopuszcza się możliwość realizacji **operacji własnych** (OW) przez LGD. LGD przewiduje ewentualną realizację operacji własnych, zwłaszcza w przypadku zaistnienia zagrożenia nieosiągnięciem wskaźników, mimo ogłaszanych naborów. Wówczas zakłada się wystąpienie do zarządu województwa o wyrażenie zgody na realizację działań w formie operacji własnej. Z zakresu operacji własnych wyklucza się przedsięwzięcie nr 1.5 *Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych*, mając na uwadze, że operacja własna ma przynosić korzyść społeczności lokalnej, dlatego będzie realizować cele publiczne oraz niekomercyjne.

LSR zakłada, że **operacje w partnerstwie** (realizowane przez partnerów z obszaru jednej LSR) i **projekty partnerskie** (realizowane przez partnerów z obszarów wykraczających poza jedną LSR) będą wybierane w ramach Wdrażania LSR. W danym konkursie do ich wyboru stosowane będą te same kryteria wyboru operacji co w przypadku pozostałych operacji, z dodatkową preferencją dla operacji w partnerstwie/ projektów partnerskich. LGD nie przewiduje konkursów dedykowanych wyłącznie projektom partnerskim lub operacjom w partnerstwie, jak również nie przewiduje się konkursów na uzyskanie wsparcia na przygotowanie projektu partnerskiego. W ramach zachęcania do partnerstwa i jego promocji operacje te będą promowane poprzez przyznanie punktów podczas ich oceny. Promowana będzie w ten sposób wymiana wiedzy, doświadczenia oraz efektywniejsza realizacja poprzez zaangażowanie i współpracę różnych podmiotów, w tym z różnych sektorów. Realizacja operacji w partnerstwie/projektów partnerskich nie będzie ograniczona w żadnym z zaplanowanych w LSR przedsięwzięć i możliwa w każdym z nich. Jedynym ograniczeniem mogą być zasady określone w programie dla danego beneficjenta i w danym zakresie wsparcia, np. podejmowanie jednoosobowej działalności gospodarczej.

Rozdział VIII Plan działania

Plan działania jest ściśle powiązany z określonymi celami i wskaźnikami ich osiągania. Zaplanowane przedsięwzięcia zostały skonsultowane z przedstawicielami poszczególnych sektorów tj. jednostek sektora publicznego, przedsiębiorców, mieszkańców i organizacji pozarządowych funkcjonujących na obszarze LGD. Pozwoliło to na precyzyjne określenie planowanych do osiągnięcia efektów poszczególnych działań oraz czasu ich wykonania.

Realizacja działań w ramach LSR, została zaplanowana w ujęciu rocznym na dzień 31 grudnia, narastająco w latach:

- do 31.12.2024 r.
- do 31.12.2025 r.
- do 31.12.2026 r.
- do 31.12.2027 r.
- do 31.12.2028 r.
- do 31.12.2029 r.

Większość operacji planowanych do realizacji, została zaplanowana do 2027 r. w sposób umożliwiający minimalizowanie ryzyka związanego z osiąganiem wskaźników przyjętych jako miary sukcesu wdrażania LSR.

W planie działania przedstawiono wszystkie planowane do realizacji przedsięwzięcia oraz podano czas ich realizacji, zaplanowano kwotę oraz zakres działania w ramach PS WPR oraz FEW.

Plan działania przedstawiający szczegółową realizację poszczególnych wskaźników, przedsięwzięć i celów w określonym czasie, ujęty w formie tabelarycznej stanowi **załączniku nr 2 do LSR**.

Rozdział IX Plan finansowy LSR

LGD zakłada realizację Lokalnej Strategii Rozwoju w formule wielofunduszowej, wykorzystującą środki programów:

- ✓ Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (I 13.1. - LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS),
- ✓ Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021- 2027 (Priorytet 8 – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność), oraz

dwa źródła finansowania jakim są Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+), co pozwoli na sfinansowanie działań określonych w Strategii.

Kwota budżetu określona została na podstawie Regulaminu konkursu – załącznik nr 4 Sposób ustalania wysokości dostępnych środków przeznaczonych na realizację LSR. Łączna wysokość wsparcia określona została na poziomie 3 768 625,15 €. Kwotę tą stanowią środki zaplanowane na Wdrażanie LSR w wysokości 3 064 492,00 €, oraz środki zaplanowane na Zarządzanie LSR w wysokości 1 306 125,15€.

Planowana wysokość środków na Wdrażanie LSR i Zarządzanie LSR w ramach poszczególnych funduszy oraz środki ogółem **przedstawia załącznik nr 3. Budżet LSR**, do strategii. Z kolei harmonogram wykorzystania i osiągnięcia określonego stopnia realizacji budżetu w poszczególnych latach **przedstawia załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR**.

Budżet został skonstruowany w taki sposób, aby każdy z zakładanych celów mógł być zrealizowany za pomocą zakresów wsparcia określonych w w/w programach.

Tabela 18. Poziom środków przeznaczony na poszczególne cele i przedsięwzięcia

Cel/Przedsięwzięcia	% przeznaczonych środków
C 1 Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	88
P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną	18
P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół	8
P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	3
P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego	39
P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych	20
C 2 Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna	12
P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej	5
P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich	4
P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej	3

Źródło: Opracowanie własne

Przedsięwzięcie 1.4 – Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego – jest skierowane do JSFP, a zaplanowana alokacja środków jest niższa niż 40% środków na wdrażanie LSR.

W ramach Zarządzania LSR będą realizowane zadania zawarte w *Planie komunikacji* ze społecznością lokalną oraz ponoszone będą koszty bieżące.

Rozdział X Monitoring i ewaluacja

Podstawą skutecznego wdrażania strategii jest dysponowanie wiedzą na temat postępów w zakresie realizacji wskazanych w niej działań oraz zdolność do reagowania na pojawiające się różnice pomiędzy przyjętymi założeniami, a uzyskiwanymi efektami. Zgodnie z tym założeniem, sprawozdawczość z realizacji LSR będzie prowadzona systematycznie w układzie rocznym. Będzie zintegrowana z obowiązkiem przygotowywania corocznych sprawozdań. Obejmuje on podsumowanie działalności w roku poprzednim, w szczególności realizację celów, przedsięwzięć i wskaźników. Ważnym elementem sprawozdawczości są informacje uzyskiwane z prowadzonego monitoringu oraz ewaluacji wdrażania LSR.

Monitoring będzie procesem systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanej Lokalnej Strategii Rozwoju w aspekcie finansowym i rzeczowym. Pozwala on na określenie, czy LSR jest wdrażana prawidłowo, a jej realizacja przebiega zgodnie z założeniami i czy sposób funkcjonowania stowarzyszenia przebiega w sposób gwarantujący wypełnienie wszystkich nałożonych na nie zadań. Monitorowanie służy dostarczeniu informacji, na podstawie których Zarząd, Rada, Komisja Rewizyjna i członkowie LGD mogą systematycznie uzyskiwać informacje o występowaniu rozbieżności w realizacji planów i osiąganiu celów, dlatego stanowi część bieżącego procesu zarządzania LSR. Dzięki temu LGD dba o swoją stabilną sytuację finansową i podejmuje działania interwencyjne w przypadku rozbieżności lub niepowodzeń w realizacji LSR.

W celu prowadzenia monitoringu wykorzystywane będą następujące **sposoby gromadzenia danych**:

- ✓ analiza dokumentów merytorycznych i finansowych dostępnych w biurze;
- ✓ analiza ankiet monitorujących beneficjentów realizujących operacje i sprawozdań grantobiorców z realizacji zadań;
- ✓ gromadzenie danych do wskaźników produktu, rezultatu, oddziaływania oraz danych z GUS;
- ✓ dokumentacja dotycząca posiedzeń Rady i wyboru operacji;
- ✓ gromadzenie danych dotyczących wydatkowanie środków na wdrażanie LSR (informacje z instytucji wdrażającej) oraz środków na koszty bieżące i animację.

Dane do monitoringu będą pozyskiwane m.in. z takich **dokumentów** jak: listy obecności, ankiety, w tym ewaluacyjne i monitorujące, oświadczenia Beneficjentów, sprawozdania, wnioski, w tym wnioski o dofinansowanie i płatność.

Organem odpowiedzialnym za prowadzenie monitoringu jest Zarząd LGD i Biuro LGD. Zarząd może zlecić wykonanie niektórych zadań ekspertom zewnętrznym. Za gromadzenie danych odpowiada biuro LGD.

W celu prawidłowej realizacji LSR, LGD przyjęła zasady dokonywania monitoringu, które przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 19. Zasady monitoringu LSR.

Zakres badania	Wykonawca	Sposób wykonania badania	Czas badania	Ocena
Elementy podlegające monitorowaniu				
Działalność biura i pracowników LGD oraz Zarządu	Zarząd LGD (ocena własna);	Badanie poziomu satysfakcji	Czas pomiaru: Na bieżąco – co rok; Okres objęty pomiarem:	Ocena pracy pracowników, sposobu przekazywania istotnych informacji, jakości świadczonego doradztwa
Wskaźniki realizacji LSR	Biuro LGD (ocena własna)	Ankieta monitorująca; Sprawozdanie z realizacji	poprzedni rok	Stopień realizacji wskaźników określonych w LSR

		zadania; Dane LGD		
Eksperci prowadzący szkolenia	Biuro LGD (ocena własna)	Ankiety monitorujące otrzymane od osób uczestniczących w szkoleniu		Ocena jakości świadczonych usług szkoleniowych
Budżet	Biuro LGD (ocena własna)	Dane LGD		Stopień wykorzystania budżetu
Harmonogram ogłaszanych konkursów	Biuro LGD (ocena własna)	Rejestr ogłoszonych konkursów		Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem konkursów LSR, ocena zainteresowania konkursami
Zainteresowanie stroną internetową LGD	Biuro LGD (ocena własna)	Liczba osób odwiedzających stronę – dane od administratora www		Skuteczność przekazywania/ uzyskiwania informacji na temat działalności LGD

Źródło: Opracowanie własne

Ewaluacja to systematyczne badanie wartości albo cech konkretnego programu, planu, działania z punktu widzenia przyjętych kryteriów, w celu jego usprawnienia, rozwoju lub lepszego zrozumienia. Jednym głównych celów ewaluacji jest ocena rzeczywistych lub spodziewanych efektów realizacji danej interwencji publicznej. Ewaluacja jest zatem próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie czy nasze działania przyniosły efekty. W ramach ewaluacji dokonana więc zostanie ocena skuteczności, efektywności i oddziaływania LSR w stosunku do założeń. Ewaluacja będzie realizowana:

- ✓ **Mind term on** – obejmująca ewaluacje w zakresie analizy funkcjonowania LGD (koszty bieżące i animacja), oraz analizy wdrażania LSR, odbywać się będzie raz do roku, w I półroczu roku następnego po roku ocenianym, począwszy od 2025 r.
- ✓ **Ex post** - dotyczy oceny działań w minionym okresie z perspektywy ich realizacji, odnosi się do lat 2023-2029. Dzięki ewaluacji będzie można zweryfikować osiągnięcia wskaźników, celów i przedsięwzięć opisanych we wcześniejszych rozdziałach.
- ✓ **Ocena jakości partnerstwa i sprawności funkcjonowania LGD.** Ewaluacja będzie dotyczyć funkcjonowania biura, funkcjonowania organów LGD, efektywności stosowanych procedur, przepływu informacji, sprawności podejmowania decyzji.

Organem odpowiedzialnym za prowadzenie ewaluacji będzie Zarząd. Zarząd może zlecić wykonanie niektórych zadań ekspertom zewnętrznym. Za gromadzenie danych do ewaluacji odpowiada biuro LGD. Wnioski z ewaluacji zostaną zebrane w raporcie. Wyniki ewaluacji będą służyć poprawie jakości i poziomu wdrażania LSR, w tym wykorzystania budżetu. Wnioski, z przeprowadzonych badań ewaluacyjnych będą wykorzystywane w celu dokonywania zmian w obszarach, które wykazywać będą braki lub niski poziom realizacji. Będą służyły także jako podstawa do zmiany lub aktualizacji Lokalnej Strategii Rozwoju, Kryteriów Wyboru Operacji, procedur, sposobu funkcjonowania poszczególnych organów LGD oraz Biura. Ponadto mogą wskazywać na konieczność dokonania zmian w harmonogramie realizacji LSR lub budżecie.

W celu prawidłowej realizacji LSR, LGD przyjęła zasady dokonywania ewaluacji określone w poniższej tabeli. Zawiera ona informacje na temat planowanego zakresu realizacji działań ewaluacyjnych, osób lub organów odpowiedzialnych na prowadzenie ewaluacji, sposobów wykonywania badań ewaluacyjnych, czasu ich trwania oraz propozycję oceny poszczególnych elementów.

Tabela 20. Zasady ewaluacji LSR.

Zakres badania	Wykonawca	Sposób wykonania badania	Czas badania	Ocena
Ewaluacja funkcjonowania LGD				
Działalność biura i pracowników LGD	Zarząd LGD (ocena własna)	Opinia kierownika biura nt. podległego personelu; Ankiety monitorujące otrzymane od osób uczestniczących w szkoleniu i korzystających z doradztwa;	Czas pomiaru: I półrocze roku następującego po roku ocenianym; Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena pracy pracowników, sposobu przekazywania istotnych informacji, jakości świadczonego doradztwa.
Działalność organów LGD		Opinia Zarządu wyrażona w ankietach wypełnianych przez Członków Zarządu; Dane LGD,		Ocena funkcjonowania (uczestnictwo w szkoleniach i posiedzeniach organu, przestrzeganie regulaminów, stosowanie procedur).
Realizacja Planu Komunikacyjnego i aktywizacja społeczności lokalnej		Ankiety otrzymane w ramach badania poziomu satysfakcji		Ocena skuteczności prowadzonych działań komunikacyjnych i animacyjnych.
Ewaluacja wdrażania LSR				
Cele i wskaźniki określone w LSR	Zarząd (ocena własna) lub Zewnętrzni eksperci	Dane LGD; Ankieta monitorująca; Sprawozdania z realizacji zadania;	Czas pomiaru: I półrocze roku następującego po roku ocenianym; Okres objęty pomiarem: cały rok kalendarzowy	Ocena celowości i trafności założeń realizowanych w ramach LSR. Określenie stopnia realizacji poszczególnych celów.
Procedury związane z wyborem operacji	Zarząd LGD (ocena własna)	Opinie członków Rady		Ocena jakości stosowanych procedur.
Lokalne Kryteria Wyboru	Zarząd LGD (ocena własna)	Ankieta monitorująca, Opinia Rady		Ocena jakości stosowanych Lokalnych Kryteriów Wyboru.
Budżet	Zarząd LGD (ocena własna);	Dane LGD		Ocena zgodności i wysokości wydatkowania środków finansowych z budżetu na poszczególne działania.
Harmonogram rzeczowo-finansowy	Zarząd LGD (ocena własna);	Dane LGD		Ocena zgodności ogłoszanych i realizowanych projektów z harmonogramem określonym w LSR.

Źródło: Opracowanie własne

Wnioski z ewaluacji i monitoringu będą zasilac sprawozdanie Zarządu, sporządzane za miniony rok, przed sprawozdawczym Walnym Zebraniem Członków, które powinno zawierać co najmniej:

- ✓ wykaz zrealizowanych operacji w ramach wdrażania LSR oraz działań dotyczących kosztów bieżących i aktywizacji wraz z informacją o efektach i finansach;
- ✓ opis uzyskanych efektów w porównaniu z założeniami;
- ✓ analizę dotyczącą wpływu przedsięwzięć na osiągnięcie celów LSR.

Rozdział XI Wykaz wykorzystywanej literatury

- 1) Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027
- 2) Fundusze Europejskie dla Podkarpacia 2021- 2027 (grudzień 2022 r.)
- 3) Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
- 4) Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju
- 5) Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (Warszawa, wrzesień 2019)
- 6) Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa 2030
- 7) Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2030, Rzeszów, wrzesień 2020
- 8) Strategia Rozwoju Powiatu Brzozowskiego na lata 2015 – 2024 (Brzozów, kwiecień– lipiec 2015 roku)
- 9) Strategia Rozwoju Gminy Brzozów na lata 2014-2024
- 10) Strategia Rozwoju Gminy Domaradz na lata 2022-2031
- 11) Strategia Rozwoju Gminy Dydnia na lata 2021-2030
- 12) Strategia Rozwoju Gminy Haczów na lata 2023-2032
- 13) Strategia Rozwoju Gminy Jasienica Rosielna na lata 2022-2031
- 14) Strategia Rozwoju Gminy Nozdrzec na lata 2017-2026
- 15) Ewaluacja zewnętrzna lokalnej strategii rozwoju Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Ziemia Brzozowska” CONNECTEDNESS Sp. z o.o. (Warszawa, grudzień 2022 r.)
- 16) Strona internetowa: <https://bdl.stat.gov.pl>
- 17) Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.)
- 18) Ustawa z dnia 8 lutego 2023 r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 (Dz.U. z 2023 r. poz. 412)

Rozdział XII Załączniki do LSR

12.1 Załącznik nr 1. Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcie w ramach celu 1: Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego	Grupy docelowe	Sposób realizacji
560 352,00	P.1.1 Rozwój zdolności uczniów poza edukacją formalną	uczniowie szkół i placówek systemu oświaty; kadra dydaktyczna szkół z terenu objętego LSR	Projekt grantowy
247 070,00	P.1.2 Podnoszenie jakości edukacji poprzez wsparcie szkół	szkoły oraz placówki systemu oświaty z wyłączeniem przedszkoli; uczniowie szkół lub placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne; nauczyciele; otoczenie społeczno-gospodarcze szkół; kadra zarządzająca szkołą/placówką systemu oświaty; rodzice i prawni opiekunowie uczniów	Projekt grantowy
100 000,00	P.1.3 Zachowanie dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	mieszkańcy, w tym osoby starsze (60+), osoby z niepełnosprawnościami i przewlekłe chore wraz z ich opiekunami, uczniowie szkół podstawowych (dzieci i młodzież) oraz ich rodzice (ze szczególnym uwzględnieniem grup osób w niekorzystnej sytuacji)	Projekt grantowy
1 200 000,00	P.1.4 Rozwój infrastruktury kulturowej, rekreacyjnej oraz spędzania czasu wolnego	mieszkańcy, w tym osoby starsze (60+), osoby z niepełnosprawnościami i przewlekłe chore wraz z ich opiekunami, uczniowie szkół podstawowych (dzieci i młodzież) oraz ich rodzice (ze szczególnym uwzględnieniem grup osób w niekorzystnej sytuacji)	Konkurs
600 000,00	P.1.5 Wspieranie przedsiębiorczości mieszkańców i powstawania miejsc pracy z możliwością wykorzystania lokalnego potencjału i rozwiązań innowacyjnych	mieszkańcy, w tym osoby poszukujące zatrudnienia, osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą lub mieszkańcy chcący uruchomić działalność gospodarczą (samozatrudnienie), rolnicy z małych gospodarstw rolnych (ze szczególnym uwzględnieniem grup osób w niekorzystnej sytuacji)	Konkurs

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcie w ramach celu 2: Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna	Grupy docelowe	Sposób realizacji
150 000,00	P.2.1 Rozwój usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej	osoby potrzebujące wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, osoby starsze, osoby z niepełnosprawnościami oraz opiekunowie faktyczni w/w osób; otoczenie w/w osób (w zakresie jaki jest niezbędny dla udzielanego wsparcia); kadra pracująca na rzecz świadczenia wysokiej jakości usług społecznych w środowisku lokalnym, w tym szczególnie pracowników pomocy społecznej	Projekt grantowy
107 070,00	P.2.2 Integracja społeczna na obszarach wiejskich	osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osoby najbardziej potrzebujące; osoby przebywające w rodzinach oraz różnego rodzaju placówkach całodobowych; rodziny wychowujące dzieci, w tym rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze oraz doświadczające kryzysu; otoczenie w/w osób (w zakresie jaki jest niezbędny dla udzielanego wsparcia); kadra pracująca w placówkach, kandydaci/trenerzy i opiekunowie dla osób usamodzielnianych, niezbędne do realizacji projektu w zakresie świadczenia wysokiej jakości usług na rzecz dzieci, młodzieży i rodziny	Projekt grantowy
100 000,00	P.2.3 Inicjatywy na rzecz kształtowania świadomości obywatelskiej oraz aktywizacji i integracji społecznej	mieszkańcy, w tym osoby starsze (60+), osoby z niepełnosprawnościami i przewlekłe chore wraz z ich opiekunami, uczniowie szkół podstawowych (dzieci i młodzież) oraz ich rodzice (ze szczególnym uwzględnieniem grup osób w niekorzystnej sytuacji)	Projekt grantowy

12.2 Załącznik nr 2. Plan działania

CEL	Lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
	Nazwa wskaźnika	Wartość z jed- nostką miary	% realizacji wskaź- nika narastająco	Wartość z jed- nostką miary	% realizacji wskaź- nika narastająco	Wartość z jed- nostką miary	% realizacji wskaź- nika narastająco	Wartość z jed- nostką miary	% realizacji wskaź- nika narastająco	Wartość z jed- nostką miary	% realizacji wskaź- nika narastająco	Wartość z jed- nostką miary	% realizacji wskaź- nika narastająco	
C 1	Poprawa jakości życia, pracy oraz wzmocnienie kapitału społecznego													
P 1.1	Wp 1.1.1 Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	50 osób	5	250 osób	25	450 osób	45	650 osób	65	850 osób	85	1000 osób	100	FEW
	Wp 1.1.2 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	50 osób	5	250 osób	25	450 osób	45	650 osób	65	850 osób	85	1000 osób	100	
	Wp 1.1.3 Wspierane strategię rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	1 szt.	35	1 szt.	35	1 szt.	70	1 szt.	70	1 szt.	100	1 szt.	100	
P 1.2	Wp 1.2.1 Liczba uczniów szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie ogólne objętych wsparciem	0 osób	0	100 osób	25	200 osób	50	300 osób	75	400 osób	100	400 osób	100	FEW
	Wp 1.2.2 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0 osób	0	100 osób	25	200 osób	50	300 osób	75	400 osób	100	400 osób	100	
	Wp 1.2.3 Wspierane strategię rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0	1 szt.	50	1 szt.	50	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	
P 1.3	Wp 1.3 Liczba wspartych podmiotów działających na rzecz zachowania dziedzictwa lokalnej kultury i tradycji	0 szt.	0	0 szt.	0	7 szt.	100	7 szt.	100	7 szt.	100	7 szt.	100	PS WPR

P 1.4	Wp 1.4 Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury kulturalnej, rekreacyjnej oraz czasu wolnego	0 szt.	0	7 szt.	100	7 szt.	100	7 szt.	100	7 szt.	100	7 szt.	100	PS WPR
P.1.5	Wp 1.5.1 Liczba podmiotów, które uzyskały wsparcie w zakresie podejmowania działalności gospodarczej	0 szt.	0	2 szt.	40	2 szt.	40	3 szt.	60	4 szt.	80	5 szt.	100	PS WPR
	Wp 1.5.2 Liczba podmiotów, które uzyskały wsparcie w zakresie rozwijania działalności gospodarczej	0 szt.	0	2 szt.	40	2 szt.	40	3 szt.	60	4 szt.	80	5 szt.	100	
	Wp 1.5.3 Liczba podmiotów, które uzyskały wsparcie w zakresie rozwoju pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych	0 szt.	0	0 szt.	0	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	
Wr 1.1	Liczba uczniów którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu	38 osób		188 osób		338 osób		488 osoby		638 osób		750 osób		FEW
Wr 1.2	Liczba uczniów którzy nabyli kwalifikacje po opuszczeniu programu	0 osób		75 osób		150 osób		225 osób		300 osób		300 osób		FEW
Wr 1.3	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 osób		0 osób		250 osób		250 osób		250 osób		250 osób		PS WPR
Wr 1.4	R.41 Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR	0 osób		0 osób		1000 osób		1000 osób		1000 osób		1000 osób		PS WPR
Wr 1.5.1	R.37 Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR	0 szt.		0 szt.		2 szt.		4 szt.		7 szt.		10 szt.		PS WPR
Wr 1.5.2	R.39 Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR	0 szt.		0 szt.		0 szt.		1 szt.		1 szt.		1 szt.		

C 2 Włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych, osób w niekorzystnej sytuacji oraz integracja społeczna														
P 2.1	Wp 2.1.1 Liczba osób objętych usługami świadczonymi w społeczności lokalnej w programie	0 osób	0	15 osób	100	15 osób	100	15 osób	100	15 osób	100	15 osób	100	FEW
	Wp 2.1.2 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0 osób	0	15 osób	100	15 osób	100	15 osób	100	15 osób	100	15 osób	100	
	Wp 2.1.3 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	
P 2.2	Wp 2.2.1 Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem w programie	0 osób	0	4 osoby	100	4 osoby	100	4 osoby	100	4 osoby	100	4 osoby	100	FEW
	Wp 2.2.2 Liczba osób objętych usługami w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej	0 osób	0	35 osób	100	35 osób	100	35 osób	100	35 osób	100	35 osób	100	
	Wp 2.2.3 Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0 osób	0	35 osób	100	35 osób	100	35 osób	100	35 osób	100	35 osób	100	
	Wp 2.2.4 Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0 szt.	0	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	1 szt.	100	
P 2.3	Wp 2.3 Liczba wspartych inicjatyw służących włączeniu społecznemu	0 szt.	0	0 szt.	0	7 szt.	100	7 szt.	100	7 szt.	100	7 szt.	100	PS WPR
Wr 2.1	Liczba utworzonych miejsc świadczenia usług w społeczności lokalnej	0 szt.		15 szt.		15 szt.		15 szt.		15 szt.		15 szt.		FEW
Wr 2.2	Liczba utworzonych w programie miejsc świadczenia usług wspierania rodziny i pieczy zastępczej istniejących po zakończeniu projektu	0 szt.		0 szt.		2 szt.		2 szt.		2 szt.		2 szt.		FEW
Wr 2.3	R.42 Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0 osób		0 osób		100 osób		500 osób		500 osób		500 osób		PS WPR

12.3 Załącznik nr 3. Budżet LSR

Planowana wysokość środków na wdrażanie LSR i zarządzanie LSR				
Zakres wsparcia	Program /Fundusz			Środki ogółem (EURO)
	PS WPR	EFRR	EFS+	
Wdrażanie LSR : (art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	2 000 000,00	0,00	1 064 492,00	3 064 492,00
Zarządzanie LSR : (art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	462 500,00	0,00	241 633,15	704 133,15
Razem:	2 462 500,00	0,00	1 306 125,15	3 768 625,15

12.4 Załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR

Fundusz	Środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	Kwota ogółem (UE + krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRR	0,00	0	1 400 000,00	70	1 600 000,00	80	1 900 000,00	95	2 000 000,00	100	2 000 000,00	100	2 000 000,00	100
EFSD	200 000,00	18	580 605,00	54			780 605,00	73	904 140,00	85	1 064 492,00	100	1 064 492,00	100
EFRR	0,00	0	0,00	0			0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Razem:	200 000,00	6	1 980 605,00	61			2 680 605,00	87	2 904 140,00	95	3 064 492,00	100	3 064 492,00	100